

2023-01

$\text{p}\ddot{\text{y}} \text{€} \text{Å} \frac{1}{4} \frac{1}{4} \pm \text{Ç}^- \pm \ll 3 + 1 \gg : \text{—} \text{Ä} \text{Á}^1 \frac{1}{4} \mu \text{Á} \text{®}$
 $\text{p}\ddot{\text{y}} \text{Ã} \text{Å} \frac{1}{4} \frac{1}{4} \pm \text{Ç}^- \pm \bullet \gg \gg \neg' \pm \hat{\text{A}} \quad \text{š} \text{Í} \text{À} \text{Á} \text{¿} \text{Å}$
 $\text{p}\ddot{\text{y}} \text{°} \pm^1 \text{¿} \quad \mu \text{À} \pm \frac{1}{2} \pm \text{À} \text{Á} \text{¿} \text{Ã}'^1 \text{¿} \text{Á}^1 \text{Ã} \frac{1}{4} \text{ì} \hat{\text{A}} \text{Å}$
 $\text{p}\ddot{\text{y}} \mu \frac{1}{2} \mu \text{Á}^3 \mu^1 \pm^0 \text{¿} \text{Í} \text{Ä} \text{¿} \text{À}^- \text{¿} \text{Å} \text{Ã} \text{Ä} \cdot \frac{1}{2} \text{' } \frac{1}{2} \pm$

$\text{p}\ddot{\text{y}} \text{”} \mu \gg \neg' \cdot \hat{\text{A}}, \text{†}^{33} \mu \gg \text{¿} \hat{\text{A}}$

$\text{p}\ddot{\text{y}} \text{œ} \mu \text{Ä} \pm \text{À} \text{Ä} \text{Å} \text{Ç}^1 \pm^0 \text{ì} \quad \text{Á} \text{ì}^3 \text{Á} \pm \frac{1}{4} \frac{1}{4} \pm \text{”}^1 \mu, \frac{1}{2} \hat{\text{I}} \frac{1}{2} \text{€} \text{Ç}^- \text{Ä} \mu \text{É} \frac{1}{2}, \text{€} \text{Ä} \text{Á} \pm \text{Ä} \cdot \text{³} \text{¹} \text{°} \text{®} \text{Á} \text{°} \pm^1 \text{' } \text{Ä} \text{Æ} \neg \gg \mu^1 \pm \text{Å}$
 $\text{p}\ddot{\text{y}} \text{š} \text{¿} \text{¹} \frac{1}{2} \text{É} \frac{1}{2} \text{¹} \text{°} \hat{\text{I}} \frac{1}{2} \bullet \text{À}^1 \text{Ã} \text{Ä} \cdot \frac{1}{4} \hat{\text{I}} \frac{1}{2}, \text{¤} \mu \text{Ç} \frac{1}{2} \hat{\text{I}} \frac{1}{2} \text{°} \pm^1 \text{' } \frac{1}{2}, \text{Á} \text{É} \text{À}^1 \text{Ã} \text{Ä} \text{¹} \text{°} \hat{\text{I}} \frac{1}{2} \text{€} \text{À} \text{¿} \text{Á} \text{' } \hat{\text{I}} \frac{1}{2}, \pm \frac{1}{2} \mu \text{À}^1 \text{Ã} \text{Ä} \text{®}$

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

**ΣΥΜΜΑΧΙΑ «3+1»: Η ΤΡΙΜΕΡΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑ
ΕΛΛΑΔΑΣ – ΚΥΠΡΟΥ – ΙΣΡΑΗΛ ΚΑΙ Ο
ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΥ
ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ.**

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΕΛΙΔΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ/2023

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

**ΣΥΜΜΑΧΙΑ «3+1»: Η ΤΡΙΜΕΡΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑ
ΕΛΛΑΔΑΣ – ΚΥΠΡΟΥ – ΙΣΡΑΗΛ ΚΑΙ Ο
ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΥ
ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ.**

Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις «Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια» στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΕΛΙΔΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ/2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Άγγελος Δελίδης, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	1
Abstract	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
1.1 Γενικά	3
1.2 Δομή Διατριβής.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	5
2.1 Γενικά	5
2.2 Κράτος, Ισχύς και Θεωρητικές Προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων	5
2.3 Η σημασία της συμμαχίας στις Διεθνείς Σχέσεις	9
2.4 Ασφάλεια και Ενέργεια	10
2.5 Το σύγχρονο ενεργειακό τοπίο στην Ανατολική Μεσόγειο	12
2.6 Τα εμπλεκόμενα μέρη.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	16
3.1 Γενικά	16
3.2 Κεντρικό Ερευνητικό Ερώτημα	17
3.3 Ερευνητικά Ερωτήματα.....	17
3.4 Μεθοδολογία.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΝΑΛΥΣΗ	19
4.1 Η Μεσόγειος θάλασσα και το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου	19
4.2 Ασφάλεια και Ενέργεια	27
4.2.1 Ελλάδα.....	30
4.2.2 Κύπρος	35
4.2.3 Ισραήλ	39
4.2.4 Παρουσία-επιδιώξεις των ΗΠΑ, «3+1»	43
4.2.5 Λοιποί Δρώντες	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	54
5.1 Συμπεράσματα	54
5.2 Προτάσεις.....	56
5.3 Επίλογος	57
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58
Ξενόγλωσση	58
Ελληνόγλωσση	67

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Η Μεσόγειος θάλασσα.....	12
Διάγραμμα 2: ΑΕΠ σε bil US\$ Κρατών Ανατολικής Μεσογείου (2010-2020)	20
Διάγραμμα 3: Συνολικός Εφοδιασμός Πρωτογενούς Ενέργειας σε Mtoe (2010-2020)	21
Διάγραμμα 4: Τελική Κατανάλωση Ηλεκτρικής Ενέργειας σε TWh (2010-2020)	21
Διάγραμμα 5: Ο αγωγός AGP	22
Διάγραμμα 6: Οι αγωγοί TANAP και TAP	23
Διάγραμμα 7: Ο αγωγός EastMed.....	25
Διάγραμμα 8: Η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAsia Interconnector	26
Διάγραμμα 9: Η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAfrica Interconnector	26
Διάγραμμα 10: Εισαγωγές της ΕΕ σε ΦΑ ανά προμηθευτή για το 2021	29
Διάγραμμα 11: Κατανάλωση Ενέργειας ανά Πηγή (2020-2021)	33
Διάγραμμα 12: Εθνικό Σύστημα Μεταφοράς ΦΑ	34
Διάγραμμα 13: Ο FSRU Αλεξανδρούπολης	34
Διάγραμμα 14: Περιοχές όπου διενεργούνται έρευνες.....	35
Διάγραμμα 15: Θαλάσσια Τεμάχια της κυπριακής ΑΟΖ	38
Διάγραμμα 16: Εγχώρια Κατανάλωση ΦΑ 2012-2021 (bcm)	41
Διάγραμμα 17: Κοιτάσματα ΦΑ	42
Διάγραμμα 18: Επιλογές εξαγωγής ΦΑ μέσω αγωγών	42

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Ενεργειακό Ισοζύγιο Κύπρου 2019-2020	37
---	----

ΠΙΝΑΚΑΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΩΝ

A/A	Πλήρης Τίτλος	Βραχυγραφία
1	Arab Gas Pipeline	AGP
2	Eastern Mediterranean Gas Pipeline	EastMed
3	East Mediterranean Gas Forum	EMGF
4	Flight Information Region	FIR
5	Floating Storage Regasification Unit	FSRU
6	International Energy Agency	IEA
7	Interconnector Greece-Bulgaria	IGB
8	North Atlantic Treaty Organization	NATO
9	Project of Common Interest	PCI
10	Search and Rescue	SAR
11	Suez-Mediterranean Pipeline	SUMED
12	Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline	TANAP
13	Trans-Adriatic Pipeline	TAP
14	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	ΑΕΠ
15	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας	ΑΠΕ
16	Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη	ΑΟΖ
17	Εθνικά Χωρικά Ύδατα	ΕΧΥ
18	Εθνικός Εναέριος Χώρος	ΕΕΧ
19	Ένοπλες Δυνάμεις	ΕΔ
20	Ευρωπαϊκή Ένωση	ΕΕ
21	Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	ΗΑΕ
22	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής	ΗΠΑ
23	Μη Επανδρωμένα Αεροχήματα	ΜΕΑ
24	Πολεμική Αεροπορία	ΠΑ
25	Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας	ΣΔΘ
26	Τεθωρακισμένο Όχημα Μάχης	ΤΟΜΑ
27	Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου	ΤΔΒΚ
28	Υγροποιημένο Φυσικό Αέριο	ΥΦΑ
29	Φυσικό Αέριο	ΦΑ

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή:

Άγγελος Δελίδης

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

Συμμαχία «3+1»: Η τριμερής συμμαχία Ελλάδα – Κύπρου – Ισραήλ και ο επαναπροσδιορισμός του ενεργειακού τοπίου στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στη 01 Φεβρουαρίου 2023 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων:

Δρ. Φλώρος Φλούρος, Επίκουρος Καθηγητής Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας:
Ενέργεια, Ασφάλεια και Κλιματική Αλλαγή, Παν/μιο Νεάπολις.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

Δρ. Ελένη Γαβριήλ, Λέκτορας Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου και Ανθρωπίνων
Δικαιωμάτων, Παν/μιο Νεάπολις.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:

Δρ. Λαγγίδης Αφεντούλης, Πάντειο Παν/μιο.

Στην Αγγελική μου.

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Φλώρο Φλούρο ο οποίος όχι μόνο μου παρείχε σημαντική και συστηματική καθοδήγηση κατά την εκπόνηση της παρούσας διατριβής αλλά ως διδάσκοντας καθηγητής σε προηγούμενο ακαδημαϊκό εξάμηνο κατόρθωσε να με εμπνεύσει και να μου εμφυσήσει το ενδιαφέρον και την αγάπη για την έρευνα, βοηθώντας με να διευρύνω τον τρόπο σκέψης μου. Επίσης την οικογένεια μου και τη σύζυγο μου Ελευθερία, για την αμέριστη συμπαράσταση που μου παρείχαν με κάθε δυνατό τρόπο καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περίληψη

Ο διαρκώς αναβαθμιζόμενος ενεργειακός πλούτος της λεκάνης της Ανατολικής Μεσογείου γεννά νέες προοπτικές για οικονομική και ενεργειακή ευημερία τόσο της ευρύτερης περιοχής όσο και της Ευρώπης. Σε μια εποχή που η ενέργεια αναδεικνύεται σε εργαλείο άσκησης πολιτικής πίεσης, τα διαπιστωμένα κοιτάσματα φυσικού αερίου (ΦΑ) του υποσυστήματος δύνανται να μεταβάλλουν τις ενεργειακές ισορροπίες. Η ενέργεια αποτέλεσε την αφετηρία του τριμερούς άξονα Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ την αξία και τις προοπτικές του οποίου αναγνώρισαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ), που προσχώρησαν στο εγχείρημα σχηματίζοντας την «3+1».

Σκοπός της διατριβής είναι η εξέταση και η κριτική ερμηνεία της Συμμαχίας «3+1» και των συμμετεχόντων κρατών, η επισήμανση της σπουδαιότητας της για την προώθηση των συμφερόντων των επιμέρους δρώντων, όπως επίσης η κατάδειξη της συντελούμενης αλλαγής ισορροπίας στην Ανατολική Μεσόγειο σε ζητήματα ασφάλειας και ενέργειας. Μολονότι η τριμερής Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ και ο ρόλος που διαδραματίζει έχει αποτυπωθεί εκτενώς στη διεθνή βιβλιογραφία, εντούτοις η νεοσυσταθείσα «3+1», όντας σε αρχικά στάδια, δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ενδελεχούς έρευνας καθώς κατά την μελέτη της εγείρονται ερωτήματα αναφορικά με την σπουδαιότητα, τον ρόλο της, σε τι ακριβώς συνίσταται και πώς επιδρά στην περιφερειακή σταθερότητα.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα αφορά την επίδραση της Συμμαχίας «3+1» στην ενεργειακή ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου και υπό το πρίσμα εκμετάλλευσης των ανακαλυφθέντων υδρογονανθράκων. Στο πλαίσιο αυτό η διατριβή φιλοδοξεί να καταδείξει την σπουδαία σημασία της «3+1» η οποία, αποτελώντας πυλώνα ασφάλειας και περιφερειακής σταθερότητας, δύναται να διαμορφώσει συνθήκες οικονομικής και ενεργειακής ευημερίας μέσω της αξιοποίησης των υδρογονανθράκων. Η περαιτέρω εδραίωση και ανάδειξη της σε κύριο μέσο άσκησης μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής εξυπηρετεί τα συμφέροντα των επιμέρους κρατών στην ευρύτερη περιοχή και η μετεξέλιξη της σε μία επίσημη συμμαχία υπό την έννοια της ρεαλιστικής προσέγγισης, θα προσδώσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στους συμμετέχοντες επιτρέποντας την απρόσκοπτη αξιοποίηση των κοιτασμάτων ΦΑ υπό το αμερικανικό πέπλο προστασίας.

Λέξεις κλειδιά:

Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ, ΗΠΑ, 3+1, Ανατολική Μεσόγειος, ενέργεια

Abstract

The ever-upgrading energy wealth of the Eastern Mediterranean basin gives rise to new prospects for the economic and energy prosperity of both the wider region and Europe. At a time when energy is emerging as a tool for exerting political pressure, the discovered natural gas deposits of the subsystem may reshape the energy balances. Energy was the starting point of the tripartite axis between Greece-Cyprus-Israel, the value and prospects of which were recognized by the USA, which joined the project forming the "3+1".

The purpose of this thesis is the examination and critical interpretation of the "3+1" Alliance and the participating states, highlighting its importance for promoting the interests of the individual actors, as well as pointing out the ongoing change of balance in the Eastern Mediterranean in terms of security and energy. Although the tripartite of Greece-Cyprus-Israel and its role has been extensively described in the international literature, nevertheless the newly established "3+1", being in its initial stages, has not been subject of thorough research as during its study questions are raised regarding its importance, its role, what exactly it consists of and how it affects regional stability.

The main research question concerns the impact of the "3+1" Alliance on the energy security of the Eastern Mediterranean and in light of the exploitation of the discovered hydrocarbons. In this context, the thesis aspires to demonstrate the great importance of "3+1" which, being a pillar of security and regional stability, can shape conditions of economic and energy prosperity through the exploitation of hydrocarbons. The further consolidation and promotion of it as the main mean of exercising a common foreign policy serves the interests of the individual states in the wider region and its evolution into an official alliance in the sense of a realistic approach, will give a competitive advantage to the participants allowing the unhindered exploitation of the natural gas deposits under the American protection veil.

Keywords:

Greece, Cyprus, Israel, USA, 3+1, Eastern Mediterranean, energy

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Γενικά

Οι συνεχείς ανακαλύψεις υδρογονανθράκων στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου αυξάνουν τον υπάρχοντα ενεργειακό πλούτο δημιουργώντας νέες προοπτικές για οικονομική ευημερία και ενεργειακή ασφάλεια τόσο του υποσυστήματος όσο και της Ευρώπης. Η τελευταία αποζητά τη διαφοροποίηση προμηθευτών και οδών ενέργειας στον απόηχο της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 και των ακόλουθων κυρώσεων, επιδιώκοντας την απεξάρτηση από τους ενεργειακούς πόρους της Ρωσίας το ταχύτερο δυνατόν. Τα διαπιστωμένα κοιτάσματα ΦΑ σε Κύπρο και Ισραήλ και οι εκτιμώμενες ποσότητες στις θαλάσσιες περιοχές της Ελλάδας για την εξακρίβωση των οποίων διεξάγονται έρευνες, δύνανται να αλλάξουν τις ενεργειακές ισορροπίες προσθέτοντας στις διεθνείς αγορές νέες ποσότητες. Οι 3 χώρες βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια: το Ισραήλ διαθέτει σπουδαίες ποσότητες αξιοποιώντας τα εγχώρια κοιτάσματα από το 2004 με παράλληλη υλοποίηση εξαγωγών σε γειτονικά κράτη, η Κύπρος διεξάγει σταθερά έρευνες διαθέτοντας εξακριβωμένες ποσότητες χωρίς ωστόσο να έχει προβεί στην εκμετάλλευσή τους, ενώ η Ελλάδα φιλοδοξώντας να καταστεί περισσότερο διαμετακομιστικός κόμβος παρά παραγωγός ενέργειας επενδύει σε ενεργειακές υποδομές, εκκινώντας μόλις τον Νοέμβριο του 2022 τις έρευνες υδρογονανθράκων.

Η ενέργεια αποτέλεσε την αφετηρία της τριμερούς Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, η οποία σταδιακά επεκτάθηκε και στον τομέα της ασφάλειας, με τα 3 κράτη να συνασπίζονται προκειμένου να προωθήσουν τα συμφέροντα τους και την κοινή ενεργειακή πολιτική να υπογραμμίζει την ύπαρξη βούλησης για ενεργειακή αναβάθμιση της περιοχής. Το εγχείρημα αυτό δεν πέρασε απαρατήρητο από τις ΗΠΑ, οι οποίες επιθυμώντας την ευρωπαϊκή απεξάρτηση από το ρωσικό ΦΑ το υποστήριξαν ενθέρμως και αναγνωρίζοντας την αξία και τις προοπτικές του τριμερούς άξονα για την προώθηση των συμφερόντων τους στην Ανατολική Μεσόγειο προσχώρησαν σε αυτό σχηματίζοντας την «3+1».

Η παρούσα διατριβή ευελπιστεί να αποτυπώσει τις ταχέως εξελισσόμενες μεταβολές που συντελούνται στο πολύπλοκο και πολυεπίπεδο περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου αναφορικά με ζητήματα ασφάλειας και ενέργειας επηρεάζοντας την σταθερότητα τόσο του συγκεκριμένου υποσυστήματος όσο και της ευρύτερης περιοχής, τα χαρακτηριστικά και τον ρόλο Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ, τις επιδιώξεις των ΗΠΑ και

τις ενέργειες λοιπών περιφερειακών δρώντων που συντείνουν στην επαναδιαμόρφωση του ενεργειακού σκηνικού. Στο πλαίσιο αυτό θα εξεταστεί η Συμμαχία «3+1», η σημασία της για τα συμμετέχοντα κράτη, η πορεία της από την εμφάνιση της στο διεθνές σύστημα έως σήμερα, οι μεταξύ τους σχέσεις, οι δράσεις που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των κυβερνήσεων των 4 κρατών και ο ρόλος της ως πυλώνα σταθερότητας και ασφάλειας. Σε μια ευαίσθητη περιοχή όπου αναθεωρητικοί δρώντες επιβουλεύονται την σταθερότητα αποτελώντας τροχοπέδη στην εκμετάλλευση του ενεργειακού πλούτου, η προσέγγιση που θα επιλέξουν τα εμπλεκόμενα μέρη θα αναδείξει την ενέργεια ως παράγοντα είτε σταθερότητας και ευημερίας είτε αποσταθεροποίησης και σύγκρουσης.

1.2 Δομή της διατριβής

Η παρούσα διατριβή διακρίνεται σε 5 κεφάλαια καθένα από τα οποία επιχειρεί να παρουσιάσει στοχευμένα δεδομένα στο πλαίσιο του πραγματευόμενου θέματος, με στόχο τα επιμέρους κεφάλαια συνδυαστικά και με λογική σειρά να σχηματίσουν μια διατριβή ομοιογενή. Έτσι, το 1^ο Κεφάλαιο μας εισάγει στο θέμα της εργασίας προκειμένου να κατατοπίσει τον αναγνώστη παρέχοντας μια γενική εικόνα του πραγματευόμενου θέματος. Το 2^ο κεφάλαιο αποτελεί ουσιαστικά την θεωρητική θεμελίωση προκειμένου να αποκτηθεί ένα στοιχειώδες αλλά ουσιαστικό υπόβαθρο επί του οποίου θα βασιστεί η διατριβή. Το 3^ο κεφάλαιο αποτυπώνει το κεντρικό και τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα καθώς και τη μεθοδολογία. Το 4^ο κεφάλαιο αφού παραθέσει την παρούσα κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο και τα δρομολογηθέντα μελλοντικά ενεργειακά έργα, περιγράφει την κατάσταση Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ αναφορικά με ζητήματα ασφάλειας και ενέργειας, την παρουσία και τις επιδιώξεις των ΗΠΑ, τον ρόλο που διαδραματίζει η «3+1» και τη συμπεριφορά λοιπών δρώντων. Τέλος στο 5^ο κεφάλαιο οδηγούμαστε σε συμπεράσματα ενώ παράλληλα διατυπώνονται ορισμένες προτάσεις για περαιτέρω εδραίωση της «3+1» ως μέσου διασφάλισης σταθερότητας και ασφάλειας έναντι αναθεωρητικών δρώντων, που συμβάλλει στην οικονομική και ενεργειακή ευημερία.

Εν κατακλείδι πρέπει να αναφέρουμε πως το νεότευκτο της «3+1», η οποία πρωτοεμφανίστηκε μόλις το 2019 και όντας ακόμα σε αρχικά στάδια, αποτέλεσε παράγοντα που δημιούργησε σπουδαίες προκλήσεις κατά την εκπόνηση της διατριβής, καθώς η διεθνής βιβλιογραφία δεν έχει προλάβει να αποτυπώσει εις βάθος την επίδραση της νεοσυσταθείσας συμμαχίας στα διεθνή δρώμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Γενικά

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναπτύξουμε καίρια χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος και της συμπεριφοράς των κρατών. Η παράθεση των επόμενων εννοιών κρίνεται σκόπιμη ούτως ώστε να αποκτηθεί ένα θεωρητικό υπόβαθρο στοιχειώδες μεν, απαραίτητο δε, προκειμένου να επιχειρήσουμε την ολιστική προσέγγιση του εξεταζόμενου θέματος.

2.2 Κράτος, Ισχύς και Θεωρητικές Προσεγγίσεις των Διεθνών Σχέσεων

Το Κράτος αποτελεί *«οργάνωση εξουσίας αυτοδύναμης, η οποία διέπει τη συμβίωση του συνόλου των ανθρώπων που διαβιούν εντός ορισμένης χώρας»* (Μάνεσης, 1967), βάσει της Σύμβασης του Montevideo *«ως Πρόσωπο Διεθνούς Δικαίου πρέπει να παρουσιάζει: μόνιμο πληθυσμό, καθορισμένη εδαφική επικράτεια, κυβέρνηση και διατήρηση σχέσεων με έτερα κράτη»* (Seventh International Conference of American States, 1933), ενώ η διασφάλιση της κυριαρχίας του αποτελεί *«υπέρτατη κατάκτηση του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις»* (Ηφαιστος, 2002). Η εθνική κυριαρχία αποδίδει στα κράτη πλήρη δικαιοδοσία χειρισμού των εσωτερικών θεμάτων και χάραξης της εξωτερικής τους πολιτικής, καθιστώντας τα αυτόνομα και ανεξάρτητα στο διεθνές γίγνεσθαι (Heywood, 2013).

Η εξωτερική πολιτική νοείται ως μια συστηματική διαδικασία που αποσκοπεί πρωτίστως στη διατήρηση και εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας ενός κράτους και δευτερευόντως στην επαύξηση της εθνικής ισχύος στον στρατιωτικό, διπλωματικό και οικονομικό τομέα (Hill, 2003). Επιπροσθέτως το εθνικό συμφέρον σχετίζεται με τις στρατηγικές και τις επιδιώξεις που θέτουν οι αρμόδιοι για τη σχεδίαση της εξωτερικής πολιτικής και αναφέρεται στις προτιμήσεις της τελευταίας, αποσκοπώντας στην αποκομιδή επωφελών αποτελεσμάτων για το σύνολο της κοινωνίας (Heywood, 2013).

Η αναρχία του διεθνούς συστήματος υπό την έννοια της απουσίας μιας ανώτατης εξουσίας που οριοθετεί και πειθαρχεί τη συμπεριφορά των κρατών (Waltz, 1979) παρέχοντας τους προστασία, ανέδειξε την πολιτική της ισχύος [με παραδοσιακό εκφραστή τις Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ)] και της αυτοβοήθειας (στήριξη σε ίδιες δυνάμεις) ως πρωταρχικά εργαλεία των κρατών ώστε να αποτινάξουν το αίσθημα ανασφάλειας και

φόβου που επικρατεί στο ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, με κύριο μέλημα τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας και την εξασφάλιση της επιβίωσης τους (Guzzini, 1998).

Η αύξηση της ισχύος οδηγεί στην κλιμάκωση του ανταγωνισμού των κρατών και στην ανατροπή του status quo, δηλαδή του υφιστάμενου καθεστώτος που έχει επικρατήσει στην ευρύτερη περιοχή, συντελώντας στην ανατροπή της ισχύουσας ισορροπίας δυνάμεων. Το κράτος επιδιώκοντας την επιβίωση έχει 3 επιλογές: την πλήρη ουδετερότητα, τον πλήρη ή μερικό απομονωτισμό και την ενεργό συμμετοχή· στην περίπτωση της τελευταίας και πάλι διαθέτει 3 επιλογές: την ηγεμονία, την εξισορρόπηση και την υποχωρητικότητα (Κουσκουβέλης, 2004).

Αναφορικά με την έννοια της ισορροπίας της ισχύος η δυσκολία να αποδοθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός αποτυπώνεται στις 8 κατά τον Haas ή 9 κατά τον Wight διαφορετικές έννοιες που μπορεί να λάβει, με τις 3 επικρατέστερες να είναι: συσχετισμός ισχύος, εξισορρόπηση και κατάσταση ισορροπίας της ισχύος (Κουσκουβέλης, 2004). Για τον Bull η ισορροπία της ισχύος είναι *«μία κατάσταση των πραγμάτων τέτοια που καμία δύναμη να μην είναι σε θέση υπεροχής και επιβολής επί των υπολοίπων»* ενώ διακρίνεται σε απλή αν το σύστημα είναι διπολικό ή σύνθετη αν είναι πολυπολικό (Bull, 2001).

Κατά τον Κουσκουβέλη στην ισορροπία της ισχύος εντάσσεται και η εξισορρόπηση, μία στρατηγική περισσότερο αμυντική, η οποία δύναται να διακριθεί σε εσωτερική και εξωτερική. Η εσωτερική εξισορρόπηση συνίσταται στις προσπάθειες ενός κράτους να αναπτύξει τις αμυντικές του ικανότητες μέσω εκμετάλλευσης ιδίων δυνατοτήτων και συντελεστών ισχύος (αμυντικές δαπάνες, εξοπλιστικά προγράμματα), η εξωτερική ορίζεται ως η συνεργασία κρατών με κοινές αμυντικές ανάγκες έναντι της απειλής ενός ισχυρότερου κράτους και υλοποιείται διά του σχηματισμού συμμαχιών, ενώ οι προαναφερθείσες μορφές δύνανται να συνδυάζονται (Κουσκουβέλης, 2004).

Όσον αφορά την ισχύ αυτή γίνεται αντιληπτή μέσω 2 κύριων προσεγγίσεων, της σκληρής και της ήπιας ισχύος. Η σκληρή ισχύς προέρχεται από παλαιότερες εποχές όπου κινητήριοι μοχλός των διεθνών εξελίξεων ήταν οι πολεμικές συγκρούσεις, έχει τις ρίζες της στην στρατιωτική και οικονομική ισχύ του κράτους και εφαρμόζεται μέσω της χρήσης ή της απειλής χρήσης βίας (Morgenthau, 1948). Οπότε ως σκληρή ισχύς νοείται η συγκέντρωση και αξιοποίηση πόρων από τον δρώντα ώστε να ισχυροποιήσει τη θέση του έναντι των υπολοίπων και ως κύρια μέσα άσκησης διαθέτει τις ΕΔ, τις μυστικές υπηρεσίες και την επιβολή του νόμου. Με την πάροδο των δεκαετιών και ένεκα πολυάριθμων εξελίξεων όπως η μετάβαση σε ένα μονοπολικό διεθνές σύστημα κατόπιν της

κατάρρευσης του έως τότε διπολικού, η βαρύνουσα σημασία της ανθρώπινης ζωής και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι μερικώς επιτυχημένες απόπειρες αντιμετώπισης της λερναίας ύδρας που ονομάζεται τρομοκρατία με χρήση στρατιωτικών μέσων, αναδύθηκαν νέες εναλλακτικές μορφές ισχύος (Barnett & Duval, 2005) χωρίς αυτό να σηματοδοτεί την εξάλειψη των ενόπλων συρράξεων. Εμφανίστηκε λοιπόν η έννοια της ήπιας ισχύος η οποία βασίζεται στην άσκηση πολιτισμικής, πολιτικής και διπλωματικής επιρροής ενός κράτους προς τα υπόλοιπα, προκειμένου να ασκήσει πειθώ και να διαμορφώσει τις προτιμήσεις τους (Nye, 2004), με κύρια μέσα άσκησης το πολιτικοοικονομικό σύστημα, τις ιδεολογίες, την εκπαίδευση, την τεχνολογική ανάπτυξη, τη διεθνή επιρροή.

Σήμερα παρατηρούμε κατά περίπτωση τη χρήση τόσο της σκληρής όσο και της ήπιας ισχύος αναλόγως του επιζητούμενου αποτελέσματος, γεγονός που συντελεί στην ανάπτυξη της έννοιας της έξυπνης ισχύος η οποία πραγματεύεται την επιστράτευση διαφορετικών μεθόδων για την υλοποίηση διαφορετικών στόχων (Wilson, 2008).

Η εξέταση και ερμηνεία της συμπεριφοράς καθώς επίσης η αποκωδικοποίηση των σχέσεων και αλληλεπιδράσεων των δρώντων υπό το πρίσμα της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων μπορεί να γίνει μέσω 3 κύριων θεωρητικών προσεγγίσεων, του Ρεαλισμού, του Φιλελευθερισμού και του Κονστρουκτιβισμού. Σύμφωνα με τον Κουσκουβέλη «*οι θεωρήσεις είναι ομαδοποιήσεις αξιωμάτων που εκφράζουν δογματικά απόψεις περί λειτουργίας της διεθνούς πολιτικής και των σχέσεων μεταξύ των παραγόντων της διεθνούς κοινωνίας*» (Κουσκουβέλης, 1997), ως εκ τούτου «*δεν υπόκεινται στο κριτήριο της διαψευσιμότητας καθώς δε μπορούν ούτε να αποδειχθούν ούτε να διαψευστούν από την εμπειρική έρευνα*» (Κουσκουβέλης, 2004). Συνεπώς δεν υφίσταται ορθή ή λάθος θεωρητική προσέγγιση καθότι καθεμία δύναται να περιγράψει μία συγκεκριμένη κατάσταση σε μία δεδομένη χρονική στιγμή, οπότε οφείλουμε να επιλέγουμε την κατά περίπτωση καταλληλότερη που επιτρέπει την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Ο ρεαλισμός, υποστηρίζοντας ότι οφείλουμε να αντιμετωπίσουμε τις καταστάσεις όπως πραγματικά είναι και όχι όπως θα θέλαμε να είναι, παρέχει μία πλήρη και επιστημονική οπτική στο πολυδαίδαλο πλέγμα της διεθνούς πολιτικής, ειδικά αναφορικά με ζητήματα συμπεριφοράς ενός κράτους. Θεωρείται η ενδεικνυόμενη θεωρία σχετικά με θέματα εξουσίας και ασφάλειας λαμβάνοντας υπόψιν τη ζωτική σημασία αυτών για την επιβίωση ενός κυρίαρχου κράτους. Ως κύριο δρώντα θεωρεί το κράτος εστιάζοντας περισσότερο σε ζητήματα πολιτικής και ασφάλειας παρά στην οικονομία, υποστηρίζει δε την ανταγωνιστική φύση του διεθνούς συστήματος και την απουσία νόμιμων θεσμών

απονομής δικαιοσύνης, με την αυτοβοήθεια να θεωρείται το κλειδί για την προάσπιση του εθνικού συμφέροντος (Ηρακλείδης, 2015). Δομείται επί 4 βασικών αξιωματικών υποθέσεων (Viotti & Kauppi, 2012): α) το διεθνές σύστημα είναι άναρχο β) το κράτος είναι ορθολογικός δρώντας που λειτουργεί επί της αρχής κόστους-οφέλους γ) το κράτος είναι ενιαίος δρώντας δ) κύρια επιδίωξη του κράτους είναι η εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος, η επιβίωση και η συνεχής αναπαραγωγή της εθνικής του κυριαρχίας.

Ακολούθως διακρίνεται σε 4 προσεγγίσεις: α) τον κλασσικό ρεαλισμό με αφετηρία την ανθρώπινη φύση και το επίπεδο ανάλυσης ατόμου-κράτους (Morgenthau, 1948) β) τον νεορεαλισμό ή δομικό ρεαλισμό με αφετηρία τη δομή του διεθνούς συστήματος η οποία επιδρά στο κράτος ωθώντας το να υιοθετεί συγκεκριμένες συμπεριφορές (Waltz, 1979) γ) τον αμυντικό ρεαλισμό όπου τα κράτη επιδιώκουν περισσότερο τη διατήρηση της ασφάλειας παρά τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους (Walt, 1987) και δ) τον επιθετικό ρεαλισμό όπου τα κράτη επιζητούν τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας και την περιφερειακή ηγεμονία μέσω της μεγιστοποίησης της ισχύος τους (Mearsheimer, 2001).

Η παρούσα διατριβή διαπνέεται από τη θεώρηση του νεορεαλισμού, όπου η δομή του διεθνούς συστήματος και οι πιέσεις που αυτό ασκεί επηρεάζουν τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών διαμορφώνοντας το εθνικό συμφέρον και την χαραχθείσα εξωτερική πολιτική, καθώς συνεπικουρεί στην πληρέστερη ερμηνεία των διεθνών γεγονότων, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψιν την πολιτικοοικονομική διάσταση των εξελίξεων (Keohane, 1983).

Στον νεορεαλισμό η ισχύς παραμένει βασικό χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος, ωστόσο δεν αποτελεί αυτοσκοπό αλλά το μέσο που χρησιμοποιεί το κράτος προκειμένου να πετύχει τους στόχους του, αποδίδεται δε περισσότερο ως ο έλεγχος έμψυχων και υλικών παραγόντων, όπως ο πληθυσμός, η εδαφική έκταση, οι οικονομικές δυνατότητες, οι φυσικοί πόροι, η πολιτική ικανότητα και σταθερότητα, και η στρατιωτική ισχύς (Waltz, 1979), που αποτελούν ουσιαστικά τους συντελεστές ισχύος ενός κράτους. Ιδίως οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι αποτελούν σπουδαίο συντελεστή ισχύος που επιδρά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, καθώς όσα κράτη διαθέτουν πλουτοπαραγωγικές πηγές δύνανται να σχεδιάζουν τις πολιτικές τους χωρίς να λογίζουν οικονομικούς περιορισμούς. Έτεροι συντελεστές ισχύος που επιδρούν στη χάραξη της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής αποτελούν η γεωγραφία και ο πληθυσμός (Κουσκουβέλης, 1997).

2.3 Η σημασία της συμμαχίας στις Διεθνείς Σχέσεις

Οι συμμαχίες λόγω της αμυντικής τους φύσης και καθότι αποτελούν μέσο αντιμετώπισης του ανακύπτοντος διλήμματος ασφαλείας, εντάσσονται στη θεωρητική προσέγγιση του ρεαλισμού, ωστόσο οι σχέσεις συνεργασίας που αναπτύσσονται μεταξύ των συμβαλλομένων μερών δύνανται να παρουσιάζουν και στοιχεία φιλελευθερισμού. Στο πλαίσιο της αναρχίας του διεθνούς συστήματος τα κράτη αναπτύσσουν σχέσεις όχι μόνον συγκρουσιακές αλλά και αλληλεξάρτησης, η οποία προϋποθέτει επιρροή εκατέρωθεν και ανάπτυξη ισότιμων σχέσεων μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών (Keohane & Nye, 1977).

Αντιπροσωπευτική της σημασίας που κατέχει η έννοια της συμμαχίας στο διεθνές στερέωμα είναι η άποψη πως δεν υφίσταται συζήτηση περί διεθνών σχέσεων δίχως να γίνει αναφορά σε συμμαχίες (Liska, 1962). Η συμμαχία αποτελεί «*μια τυπική ή άτυπη σχέση για συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα κυρίαρχα κράτη*» (Walt, 1987) που «*ενισχύει την ασφάλεια των συμμάχων ή προωθεί τα συμφέροντά τους στον εξωτερικό κόσμο*» (Wight, 1978), και συνιστά «*μια απαραίτητη λειτουργία της ισορροπίας δυνάμεων που λειτουργεί σε ένα σύστημα πολλαπλών καταστάσεων*» (Morgenthau, 1948). Ο Morgenthau χρησιμοποιεί τη θεωρία της «*Ισορροπίας της Ισχύος*», ενώ ο Walt αποδίδει τον σχηματισμό συμμαχιών βάσει της «*Ισορροπίας της Απειλής*».

Σύμφωνα με τον Morgenthau οι συμμαχίες αποτελούν το μέσο που έχουν στη διάθεση τους τα κράτη προκειμένου να διατηρούν την αναμεταξύ τους κατανομή εξουσίας σε μια ισορροπία. Στην επιδίωξη τους για εξασφάλιση ισχύος οι επιλογές των κρατών είναι είτε η επαύξηση της δικής τους ισχύος, είτε η προσθήκη της ισχύος άλλων κρατών στη δική τους, είτε η αποστέρηση της ισχύος άλλων κρατών από αυτήν του αντιπάλου. Επιπροσθέτως, τα κίνητρα που ωθούν τα κράτη να προβούν σε σχηματισμό συμμαχιών είναι είτε η προσπάθεια να εξισορροπήσουν μια επερχόμενη απειλή, είτε η ιδεολογική ταύτιση, είτε η παροχή εξωτερικής βοήθειας, είτε η άσκηση επιρροής στο πολιτικό σύστημα από το αντίστοιχο ενός άλλου κράτους (Morgenthau, 1948).

Κατά τον Walt τα κράτη προχωρούν σε σχηματισμό συμμαχιών προκειμένου να εξισορροπήσουν τις αναδυόμενες απειλές, με τον βαθμό της απειλής ωστόσο να μην εκπορεύεται αποκλειστικά από τους παραδοσιακούς συντελεστές ισχύος όπως αυτοί ορίζονται στη θεωρία της ισορροπίας ισχύος (πληθυσμός, οικονομία, ΕΔ) αλλά και από επιπρόσθετους όπως η γεωγραφική εγγύτητα, οι επιθετικές αρετές και οι εκδηλούμενες προθέσεις. Αναφορικά με τα κριτήρια επιλογής συμμάχων διαχωρίζει την εξισορρόπηση,

δηλαδή τη συμμαχία με την λιγότερο ισχυρή πλευρά και ως αντίθετη αυτής τη σύμπλευση, δηλαδή τη συστράτευση με τον ισχυρότερο δρώντα που γεννά απειλές.

Ο Schweller με την θεωρία της «Ισορροπίας των Συμφερόντων» υποστηρίζει πως το βασικότερο κριτήριο μιας συμμαχίας είναι η *«συμβατότητα των πολιτικών στόχων, όχι οι ανισορροπίες δυνάμεων ή η απειλή»* και πως η επιλογή συμμάχων δεν προδιάγραφεται οπωσδήποτε από την ύπαρξη εξωτερικής απειλής αλλά επίσης από την προοπτική αποκόμισης οφέλους, θεωρώντας πως *«οι αναθεωρητικές δυνάμεις είναι οι κύριες κινητήριες δυνάμεις της δημιουργίας συμμαχιών»* (Schweller, 1994).

Το πλήθος των διαφορετικών προσεγγίσεων και ερμηνειών που έχουν αποδοθεί για τις συμμαχίες και τον ρόλο τους στην σταθερότητα του διεθνούς στερεώματος και στην προστασία των κρατών δεικνύει τη σπουδαία σημασία τους, καθώς είναι συνυφασμένες με τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων αποτελώντας μάλιστα αναπόσπαστο τμήμα αυτής.

2.4 Ασφάλεια και Ενέργεια

Η Ασφάλεια συνδέεται με το κράτος δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην προάσπιση της εδαφικής του ακεραιότητας και της φυσικής ασφάλειας των πολιτών του. Κατά τον Waltz *«σκοπός των κρατών είναι η ασφάλεια (ή επιβίωση) και όχι η προσπάθεια για περισσότερη ισχύ»* και *«τα κράτη πρέπει να παρέχουν ασφάλεια για τον εαυτό τους διότι κανένας άλλος οργανισμός ή δρώντας δεν αναμένεται να το κάνει»* (Waltz, 1979), ενώ κατά τον Makinda ασφάλεια είναι *«η διατήρηση των νορμών, των κανόνων, των θεσμών και των αξιών της κοινωνίας»* (Makinda, 1998). Το κράτος θεωρείται ασφαλές όταν είναι ικανό να αμύνεται έναντι εξωτερικών απειλών και να μην ενδίδει στην παρότρυση ετέρων κρατών να υιοθετεί συγκεκριμένες συμπεριφορές ή να προδίδει καίριες πολιτικές του θέσεις. Η κατοχή και αξιοποίηση φυσικών και οικονομικών πόρων διαμορφώνει τη θέση του κράτους στο διεθνές γίγνεσθαι (Krishna-Hensel, 2012), με την επιβίωση να είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ύπαρξη πόρων τους οποίους οφείλει να αξιοποιεί προκειμένου να του προσδίδουν ισχύ, διαφορετικά καθίσταται τρωτό έναντι κινδύνων (Molchanov, 2012).

Ως Εθνική Ασφάλεια ορίζεται *«η φύλαξη του έθνους ως ολότητα, η προστασία του έθνους και των ανθρώπων του από επίθεση και άλλους εξωτερικούς κινδύνους, μέσω της διατήρησης ενόπλων δυνάμεων και της διαφύλαξης κρατικών μυστικών»* ενώ επηρεάζει τόσο την αμυντική όσο και την εξωτερική πολιτική, οι οποίες είναι αλληλένδετες και αλληλοεπηρεαζόμενες (Holmes, 2015). Επίσης μπορεί να περιγραφεί ως *«η απελευθέρωση από τις απειλές που θέτουν σε κίνδυνο την επιβίωση και την ανάπτυξη των κοινωνιών που*

είναι οργανωμένες σε κράτη» (Kicinger, 2004). Δεν πρέπει ωστόσο να ερμηνεύεται αποκλειστικά με στρατιωτικούς όρους καθώς δημιουργείται μια λανθάνουσα εικόνα της ισχύουσας κατάστασης που ενδέχεται να ωθήσει τα κράτη να εστιάσουν μόνον σε στρατιωτικές απειλές, υποβαθμίζοντας άλλες πιθανά περισσότερο επιζήμιες (Flourgos, 2022), συνεπώς ο ορισμός της πρέπει να διευρυνθεί πέραν της στρατιωτικής διάστασης συμπεριλαμβάνοντας και άλλους τομείς, κοινωνικούς, οικονομικούς και διπλωματικούς.

Η Ενέργεια, ενδεχομένως ένα από τα σπουδαιότερα αγαθά και ζωτικής σημασίας για την ευημερία της ανθρώπινης κοινωνίας, είναι τόσο απόλυτα συνυφασμένη με την ανθρώπινη δραστηριότητα που μόνον η στέρηση της καθιστά εμφανή τη σημασία της. Η Ενεργειακή Ασφάλεια αφορά συσχετισμό ισορροπίας μεταξύ εθνικής ασφάλειας και διαθεσιμότητας-ικανότητας εύρεσης και διασφάλισης φυσικών πόρων για παραγωγή ενέργειας (Bazilian, Sovacool & Miller, 2013), προσδιορίζει δε τις απαραίτητες ποσότητες ενέργειας προκειμένου ένα κράτος να λειτουργεί τροφοδοτώντας τις δραστηριότητες του και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την λήψη μέτρων προστασίας της οικονομίας από μια απροσδόκητη διακοπή της αλυσίδας ενεργειακού ανεφοδιασμού (Φίλης, 2012).

Για την ενεργειακή ασφάλεια έχουν αποδοθεί τουλάχιστον 45 διαφορετικοί ορισμοί (Sovacool, 2011). Κατά τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (International Energy Agency-IEA) συνιστά *«αξιόπιστη, οικονομικά προσιτή πρόσβαση σε όλα τα καύσιμα και τις πηγές ενέργειας»* (IEA, 2022). Σύμφωνα με τον Leigh *«η πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους αποτελεί καθοριστικό παράγοντα συγκεκριμένων διεθνών εξελίξεων»* (Leigh, 2014) ενώ ο Yergin θεωρεί πως *«η ενεργειακή ασφάλεια δύναται να ενισχυθεί σημαντικά εφόσον δοθούν λύσεις που λαμβάνουν υπόψιν ανάγκες εξισορρόπησης των γεωπολιτικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων της ενέργειας»* (Yergin, 1991).

Κατά τον Sovacool διαθέτει 4 διαστάσεις: α) Διαθεσιμότητα, εννοώντας τη διαφοροποίηση και ανεξαρτησία καυσίμων και υπηρεσιών β) Ανεκτικότητα, όσον αφορά την τιμή και κατά πόσο αυτή είναι ανεκτή από τους καταναλωτές σε ορισμένο χρονικό διάστημα γ) Αποδοτικότητα, αναφορικά με τον εξοπλισμό και τη συμπεριφορά που προάγει οικονομική αξιοποίηση της ενέργειας για υλοποίηση ενός καθορισμένου έργου και δ) Περιβαλλοντική Διαχείριση, υπό την έννοια της δεκτικότητας της κοινωνίας για ένα ενεργειακό σύστημα (Sovacool, 2011). Ο Elkind διακρίνει ομοίως 4 διαστάσεις: α) Διαθεσιμότητα, εννοώντας την ικανότητα διασφάλισης της απαιτούμενης ενέργειας β) Αξιοπιστία, αναφορικά με έγκαιρες παραδόσεις και διαφοροποίηση των πηγών

προμήθειας γ) Ανεκτικότητα, κατά την απόδοση του Sovacool και δ) Βιωσιμότητα, δηλαδή ορθολογική χρήση ώστε να αποφευχθούν ζημιές (Elkind, 2010).

2.5 Η Μεσόγειος θάλασσα και το σύγχρονο ενεργειακό τοπίο στην Ανατολική Μεσόγειο

Η Μεσόγειος, όντας η σπουδαιότερη περιφερειακή θάλασσα παγκοσμίως, αποτελεί διαχρονικώς έναν στρατηγικής σημασίας δίαυλο επικοινωνίας (Τσάλτας, 2006). Στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πέρασε στη σφαίρα επιρροής της Δύσης (Διαμαντής, 2022), με τις ΗΠΑ να αποστέλλουν τον 6^ο Στόλο του πολεμικού τους ναυτικού για την διασφάλιση των συμφερόντων τους (Ευρυβιάδης, 2013), εξασφαλίζοντας έτσι έλεγχο των θαλάσσιων οδών, περιφερειακή ασφάλεια και οικονομική επιρροή (Σταμπουλής, 2017).

Με μέγιστο μήκος 3800 km από το Γιβραλτάρ μέχρι την Συρία, μέγιστο πλάτος 1800 km από τον κόλπο της Σύρτης μέχρι τον κόλπο της Τεργέστης και συνολική έκταση 2,5 mil km², επικοινωνεί μέσω Γιβραλτάρ με τον Ατλαντικό ωκεανό, μέσω των Στενών Ελλησπόντου-Βοσπόρου με τη Μαύρη και μέσω της Διώρυγας του Σουέζ με την Ερυθρά θάλασσα. Εάν υποθέσουμε έναν νοητό κάθετο άξονα από την Κέρκυρα έως τη Λιβύη διακρίνουμε 2 υποσυστήματα, τη Δυτική Μεσόγειο από το Γιβραλτάρ έως την Αδριατική και την Ανατολική Μεσόγειο από το Ιόνιο πέλαγος έως τη Συρία (Νικόδημος, 2007).

Διάγραμμα 1: Η Μεσόγειος θάλασσα

Πηγή: Google Maps

Στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου η ενεργειακή ασφάλεια έχει διττή έννοια· αφενός τον εφοδιασμό των κρατών της περιοχής με την απαραίτητη ενέργεια για ικανοποίηση των αναγκών και αφετέρου την αδιάλειπτη διακίνηση κρίσιμων ενεργειακών πόρων για την τροφοδότηση της γηραιάς ηπείρου μέσω του διαδρόμου της Μεσογείου (Φίλης, 2012). Αποτελεί ένα πολυπαραγοντικό περιβάλλον όπου ζητήματα ασφάλειας,

άμυνας, ενέργειας και εξωτερικής πολιτικής συνυπάρχουν και αλληλοεπιδρούν, και οποιαδήποτε απόπειρα ερμηνείας πρέπει να γίνεται συνδυαστικά καθότι «το γεωπολιτικό πλέγμα της Μεσογείου αποτελεί σημαντικό σημείο συγκέντρωσης και διακίνησης πολιτικής ισχύος» (Μάζης, 2005). Όντας ένα θαλάσσιο σταυροδρόμι 3 ηπείρων που εξυπηρετεί τη μεταφορά ενεργειακών πόρων και εμπορευμάτων, προασπίζει την ενεργειακή διαφοροποίηση της Ευρώπης επιτρέποντας πρόσβαση σε ποικίλους προμηθευτές και διαφορετικές οδούς διακίνησης, είτε μέσω θαλάσσης είτε μέσω χερσαίων αγωγών. Αυτά τα συμφέροντα προωθούνται και εξασφαλίζονται καλύτερα μέσω τριμερών συμμαχιών, όπως αυτές μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου (Φίλης, 2017).

Οι ελπιδοφόρες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων στις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες (ΑΟΖ) Αιγύπτου, Ισραήλ και Κύπρου, οι εκτιμήσεις για σπουδαίες ποσότητες στην ελληνική ΑΟΖ νοτίως της Κρήτης¹, οι οριοθετήσεις θαλάσσιων ζωνών με πιο πρόσφατο παράδειγμα την ΑΟΖ Ισραήλ-Λιβάνου², η επιδίωξη της Ελλάδας να καταστεί διαμετακομιστικό κέντρο ενέργειας, είναι δράσεις που συγκλίνουν στην ταύτιση των συμφερόντων των εμπλεκόμενων μερών για ενεργειακή ευημερία και επίτευξη κλίματος συνεργασίας και ασφάλειας. Σχετικές μελέτες³ αναφέρουν επιβεβαιωμένα και εν δυνάμει αποθέματα ΦΑ συνολικού μεγέθους 14 tcm στην Ανατολική Μεσόγειο, κοιτάσματα ικανά να αναδείξουν την περιοχή σε μία εκ των μεγαλύτερων ενεργειακών αγορών παγκοσμίως.

Οι υδρογονάνθρακες της Ανατολικής Μεσογείου επαναδιαμορφώνουν τον ενεργειακό χάρτη, ενδυναμώνουν την ενεργειακή ασφάλεια τόσο του υποσυστήματος όσο και της Ευρώπης, γεννούν νέες προοπτικές και επαυξάνουν την εγνωσμένη γεωπολιτική της αξία (Koehler, 2012). Ωστόσο αναθεωρητικές δυνάμεις συνιστούν τροχοπέδη στην εκμετάλλευση του ενεργειακού πλούτου, με την Τουρκία να εγείρει αξιώσεις σε θαλάσσιες περιοχές που δεν της ανήκουν, κατάσταση που περιπλέκει η μη υπογραφή της «Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας» (ΣΔΘ) από πλευράς της.

Το 2020 ιδρύθηκε το Φόρουμ Φυσικού Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου (East Mediterranean Gas Forum-EMGF) με έδρα την Αίγυπτο, μέλη τις Αίγυπτο, Γαλλία, Ελλάδα, Ιορδανία, Ισραήλ, Ιταλία, Κύπρο, Παλαιστινιακή Αρχή και παρατηρητές τις Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), ΗΠΑ, Παγκόσμια Τράπεζα καθώς διαφάνηκε πως η πλήρης εκμετάλλευση του ΦΑ του υποσυστήματος θα επέλθει μόνον εφόσον όλοι οι εμπλεκόμενοι

¹ Εκτιμάται ότι τα εν λόγω κοιτάσματα ΦΑ ανέρχονται σε περισσότερα από 3,5 tcm.

² Η συμφωνία για οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου υπογράφηκε στις 27 Οκτωβρίου 2022 με παρότρυνση των ΗΠΑ και θεωρείται σημαντική διπλωματική επιτυχία, καθώς οι 2 χώρες ευρίσκονται σε ενεργό σύγκρουση επί δεκαετίες.

³ Σύμφωνα με την «USGS Technical Report 2010» της Γεωλογικής Υπηρεσίας των ΗΠΑ.

(παραγωγοί-διαμετακομιστές-καταναλωτές) συνεργαστούν ούτως ώστε να αναπτυχθεί η αναγκαία υποδομή για διακίνηση ΦΑ σε τοπικές και διεθνείς αγορές. Στοχεύοντας σε μία ενιαία στρατηγική μέσω συνταύτισης των προσπαθειών και σε μία ανταγωνιστική περιφερειακή αγορά ΦΑ, το EMGF υπερβαίνει την ενέργεια συνιστώντας πυλώνα περιφερειακής ειρήνης και κινητήριο μοχλό για ενεργειακή και οικονομική ευημερία (EMGF, 2020).

Εκτός EMGF έμεινε η Τουρκία που ενοχλημένη τόσο από τον αποκλεισμό της όσο και από την προσέγγιση Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου-Ισραήλ προχώρησε στην υπογραφή Μνημονίου Κατανόησης με την Λιβύη για τον καθορισμό ζωνών θαλάσσιας δικαιοδοσίας, εγείροντας αξιώσεις στην Ανατολική Μεσόγειο μη σεβόμενη την ΣΔΘ. Η ΕΕ καταδίκασε τις παράνομες τουρκικές ενέργειες διαμηνύοντας πως *«Το μνημόνιο κατανόησης Τουρκίας-Λιβύης σχετικά με την οριοθέτηση θαλάσσιων δικαιοδοσιών στη Μεσόγειο παραβιάζει κυριαρχικά δικαιώματα τρίτων κρατών, δεν συμμορφώνεται με το Δίκαιο της Θάλασσας και δεν μπορεί να έχει νομικές συνέπειες για τρίτα κράτη»* (European Council, 2019).

Δημιουργούνται έτσι σχέσεις αλληλεξάρτησης μα και σχέσεις ανταγωνισμού, καθώς υπάρχουν κράτη-παραγωγοί ενέργειας που εξαρτώνται οικονομικώς από τις εξαγωγές και κράτη-καταναλωτές που εξαρτώνται από την απρόσκοπτη εισαγωγή ενέργειας, με τις συγκρούσεις για ενεργειακά ζητήματα να μην αποτελούν σπάνιο φαινόμενο.

2.6 Τα εμπλεκόμενα μέρη

Στην προσέγγιση ζητημάτων ασφάλειας και ενέργειας στο πολυεπίπεδο και πολυδαίδαλο περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου θα μας συνδράμει η μέθοδος «Ανάλυσης των Ενδιαφερομένων ή Εμπλεκόμενων μερών» (Stakeholder's Analysis), ένα εργαλείο προερχόμενο από τον χώρο των επιχειρήσεων και του στρατηγικού μάνατζμεντ. Ως ενδιαφερόμενα νοούνται τα μέρη που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα, ενδιαφέρονται ηθελημένα ή μη, δύνανται να αποτελούνται από μεμονωμένο άτομο ή ομάδα ατόμων μέχρι οργανισμό, και είναι αποδέκτες των συνεπειών και αποτελεσμάτων ενός έργου για το οποίο εκδηλώνουν ενδιαφέρον και τους αφορά. Σε επίπεδο κρατικών δρώντων και διεθνούς συστήματος ενδιαφερόμενο μέρος *«είναι κάθε ομάδα που μπορεί να επηρεάσει ή να επηρεαστεί από τις επιτυχίες-πρόοδο μιας χώρας»* (Freeman, Harrison & Wicks, 2007).

Η ανάλυση των ενδιαφερομένων μερών στοχεύει να σκιαγραφήσει τις κύριες εμπλεκόμενες πλευρές και τις ανάγκες τους, είναι δε ιδιαίτερα σημαντικό να γνωρίζουμε επακριβώς τις επιδιώξεις και τις επιθυμίες τους, ενώ δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να

είναι αλληλοσυγκρουόμενες (Hoory & Bottorff, 2022). Η γνώση των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων και των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε υπέρμαχους και πολέμιους ενός έργου, συνεπικουρεί τον επακόλουθο στρατηγικό σχεδιασμό, ενώ η λάθος ανάγνωση και ερμηνεία των στοιχείων πιθανά θέτει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα του έργου (Smith, 2000).

Κατά τον προσδιορισμό σφαιρών επιρροής επιβάλλεται η εκπόνηση «ενός συστηματικού προσδιορισμού των ενδιαφερομένων και των συμφερόντων τους» (Friedman & Miles, 2006). Προκειμένου να μπορεί ο μελετητής να διακρίνει τα συμφέροντα των ενδιαφερομένων χρειάζεται κριτική ικανότητα και διορατικότητα, ενώ είναι δύσκολο να βρεθεί μία κοινώς αποδεκτή λύση για ικανοποίηση όλων των ενδιαφερομένων, καθώς μια συνεργασία ή έστω μια κατάσταση που μονίμως εμπορεύεται τα συμφέροντα μίας ομάδας με αυτά κάποιας άλλης δεν είναι ποτέ επιτυχής (Freeman, Harrison & Wicks, 2007). Καθίσταται σαφές πως τα κράτη που ενδιαφέρονται να εκπροσωπούνται ορθά στο χώρο των εξωτερικών υποθέσεων οφείλουν να επιδεικνύουν «προσοχή στους μηχανισμούς ολοκλήρωσης των ενδιαφερομένων επειδή μπορούν να τους προσφέρουν τη μόχλευση που απαιτείται για την επίτευξη των στόχων τους» (Heugens, van den Bosch & van Riel, 2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Γενικά

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η εξέταση και η κριτική ερμηνεία της Συμμαχίας «3+1» και των επιμέρους κρατών από τα οποία απαρτίζεται, η επισήμανση της σπουδαιότητας της για τον τριμερή άξονα Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ καθώς και για τα συμφέροντα της ευρύτερης περιοχής, όπως επίσης η κατάδειξη της συντελούμενης αλλαγής ισορροπίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου σε ζητήματα ασφάλειας και ενέργειας. Τα πλούσια κοιτάσματα υδρογονανθράκων που επιβεβαιωμένα φιλοξενεί η Ανατολική Μεσόγειος στον πυθμένα της μπορούν να αποτελέσουν μέρος της δυσεπίλυτης ενεργειακής εξίσωσης τόσο της ευρύτερης περιοχής όσο και της Ευρώπης, καθώς επίσης βάση για την επίτευξη ασφάλειας και περιφερειακής σταθερότητας.

Στην κατεύθυνση αυτή η «3+1» δύναται εκμεταλλεζόμενη τον υπάρχοντα ενεργειακό πλούτο να μεταβάλλει το ενεργειακό σκηνικό, να δώσει ανάσα στην ευρωπαϊκή αγορά από τον έως σήμερα βασικό προμηθευτή της (Ρωσία) και παράλληλα να αποτελέσει πρόσχωμα στις ορέξεις της Τουρκίας και στα σχέδιά της να διαδραματίσει έναν νέο ρόλο στην περιοχή. Στην έρευνα μας θα σκιαγραφήσουμε την ισχύουσα κατάσταση για κάθε ένα από τα κράτη της «3+1» ξεχωριστά, αποτυπώνοντας τις ανάγκες, τα δεδομένα, την ακολουθούμενη πολιτική, τις συνεργασίες, τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν και τις φιλοδοξίες τους, για κάθε έναν από τους προαναφερόμενους τομείς.

Επιπλέον θα αναδείξουμε τα ενεργειακά συμφέροντα των επιμέρους χωρών της συμμαχίας και τα οφέλη που συνεπάγεται η εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου μέσω του αγωγού Eastern Mediterranean Gas Pipeline (EastMed) και η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAsia Interconnector, τόσο για τις ίδιες όσο και για την Ευρώπη. Μάλιστα η σημασία των συγκεκριμένων έργων καθώς και άλλων, όπως η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAfrica Interconnector στην οποία θα αναφερθούμε, αποκτά έτι μεγαλύτερη βαρύτητα ένεκα των ραγδαίων εξελίξεων στον ενεργειακό τομέα, με την ΕΕ να αναλαμβάνει δράσεις και να αναζητεί νέους προμηθευτές επιθυμώντας την άμεση απεξάρτηση της από τη Ρωσία, υπό το φως της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία και της εργαλειοποίησης της ενέργειας προς άσκηση πολιτικής επιρροής και αποκόμισης κερδών.

Επιπροσθέτως θα αξιολογήσουμε τη στρατηγική της εξισορρόπησης την οποία δείχνουν να εφαρμόζουν οι 3 χώρες ώστε να σχηματίσουν από κοινού έναν ενιαίο πυλώνα σταθερότητας και ασφάλειας στην περιοχή έναντι μίας αναθεωρητικής Τουρκίας που δρώντας ως ταραξίας συνηθίζει να ενεργεί εκτός νομιμότητας, αμφισβητεί κυριαρχικά δικαιώματα γειτονικών της χωρών τόσο σε επίπεδο ρητορικής όσο και εμπράκτως, και επιθυμεί να αναδειχθεί ως κυρίαρχη δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Στην κατεύθυνση αυτή Ελλάδα, Κύπρος και Ισραήλ πέραν της μεταξύ τους προσέγγισης υπό το πέπλο προστασίας των ΗΠΑ, συνάπτουν επίσης διμερείς συνεργασίες και συμμαχίες με τις χώρες του Κόλπου, γεγονός που εξυπηρετεί την αμερικανική πολιτική για την ευρύτερη περιοχή, ενώ βαρύνουσας σημασίας είναι ο ρόλος που διαδραματίζει η Αίγυπτος στις τρέχουσες εξελίξεις. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε πως στην μελέτη μας θα αναφερθούμε τόσο στην Τουρκία, η οποία δρα αποσταθεροποιητικά εγείροντας διαρκώς νέες διεκδικήσεις, όσο και στην Αίγυπτο, που επιλέγει να συμπορευθεί με Ελλάδα-Κύπρο με παράλληλη αποκατάσταση των αραβοϊσραηλινών σχέσεων, καθώς πρόκειται για ισχυρούς δρώντες του εξεταζόμενου υποσυστήματος με αντικρουόμενα συμφέροντα σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων.

Κατά τη συγγραφή της μελέτης θα επιχειρήσουμε να αποφύγουμε την απλή παράθεση στοιχείων και δεδομένων και επιστρατεύοντας κριτικό πνεύμα και συνδυαστική σκέψη να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα αναφορικά με το παρόν και το μέλλον της εξεταζόμενης συμμαχίας, τις ευκαιρίες και τις προοπτικές που αυτή γεννά για την ευρύτερη περιοχή, τους κινδύνους που ελλοχεύουν από όσους την επιβουλεύονται και να απαντήσουμε στο κεντρικό και στα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα διατυπώνοντας παράλληλα προτάσεις για την περαιτέρω εξέλιξη της συμμαχίας και την πραγμάτωση ενεργειακής ευημερίας.

3.2 Κεντρικό Ερευνητικό Ερώτημα

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα της μελέτης αφορά την επίδραση της Συμμαχίας «3+1» στην ενεργειακή ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου και στο πλαίσιο εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων που έχουν ανακαλυφθεί.

3.3 Ερευνητικά Ερωτήματα

Επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν στη μελέτη μας και η διερεύνηση τους θα συμβάλει στη διαμόρφωση πλήρους και ολιστικής άποψης κατά την έρευνα προκειμένου να απαντήσουμε το κύριο ερευνητικό μας ερώτημα αφορούν:

α. Πως οι συμμαχίες συμβάλουν στην σταθερότητα της ευρύτερης περιοχής.

β. Σε τι συνίσταται η Συμμαχία «3+1».

γ. Ποιος ο ρόλος της συμμαχίας σε σχέση με την αναθεωρητική Τουρκία.

δ. Ποιο το μέλλον της Συμμαχίας «3+1».

3.4 Μεθοδολογία

Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή θα χρησιμοποιηθεί η αναγκαία ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία, πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές πληροφόρησης, με επιδίωξη την ενδελεχή και εις βάθος προσέγγιση του εξεταζόμενου θέματος. Θα χρησιμοποιηθούν άρθρα και βιβλία με ποικίλο επιστημονικό υπόβαθρο (διεθνείς σχέσεις, ιστορία, πολιτική, ενέργεια) σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή ώστε να αναπτυχθεί το γνωστικό υπόβαθρο επί του οποίου θα στηριχθεί η έρευνα. Επίσης θα αξιοποιηθούν ανακοινώσεις, δεδομένα, έγγραφα, εκθέσεις, στατιστικά στοιχεία και ψηφίσματα από τους επίσημους διαδικτυακούς ιστοτόπους υπηρεσιών, Υπουργείων και Κυβερνήσεων κρατών (πρωτίστως των Υπουργείων Άμυνας, Εξωτερικών και Ενέργειας), Διεθνών Οργανισμών και διαφόρων οργάνων τους (κυρίως οργάνων της ΕΕ, ΙΕΑ, EMGF), Ινστιτούτων καθώς επίσης πολυεθνικών επιχειρήσεων, με κριτική σκέψη στο πλαίσιο αναζήτησης και εύρεσης στοιχείων προκειμένου να προκύψουν στοιχειοθετημένες απαντήσεις στα ερωτήματα της έρευνας. Η προσέγγισή μας θα επιχειρήσει με τρόπο επιστημονικό και αντικειμενικό να δώσει τεκμηριωμένες απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που πραγματεύεται η εργασία αναδεικνύοντας παράλληλα την αναγκαιότητα της.

Καθώς οι διεθνείς σχέσεις χαρακτηρίζονται από σύνθετες αλληλεπιδράσεις των δρώντων και ταχέως μεταβαλλόμενες καταστάσεις που διαμορφώνονται ως αποτέλεσμα των επιλογών τόσο των ιδίων όσο και των υπολοίπων, θα επιχειρήσουμε η βιβλιογραφία που θα χρησιμοποιηθεί να είναι κατά το δυνατόν επικαιροποιημένη ώστε οι πληροφορίες που θα αντλήσουμε και επί των οποίων θα στηριχθεί η μελέτη μας να είναι έγκαιρες και έγκυρες. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται αντιληπτό πως αφενός μεγάλο μέρος των πληροφοριών θα αντληθεί από έγκριτες διαδικτυακές πηγές προκειμένου να μπορέσουμε να παρακολουθήσουμε τις ραγδαίες εξελίξεις της επικαιρότητας που επιδρούν στην υφιστάμενη κατάσταση μεταβάλλοντας διαρκώς τα δεδομένα, αφετέρου η συνεχής συλλογή νέων πληροφοριών που προκύπτουν την ώρα που εξελίσσεται η έρευνα και επί των οποίων αυτή διεξάγεται, την καθιστά ένα πόνημα ζωντανό και διαρκώς εξελισσόμενο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΝΑΛΥΣΗ

4.1 Η Μεσόγειος θάλασσα και το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου

Η λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου συνιστά μία εκ των πλέον ευαίσθητων και κρίσιμων περιοχών διεθνώς, τόσο λόγω κλίματος όσο και λόγω ποικιλίας πλουτοπαραγωγικών πόρων⁴ (Καργάκος, 2007), αποτελεί σταυροδρόμι Ασίας-Αφρικής-Ευρώπης και συνδετικό κρίκο Ανατολής-Δύσης. Μέσω αυτής διέρχονται θαλάσσιες αρτηρίες διακίνησης ενεργειακών πόρων από τον Περσικό Κόλπο και τη Βόρειο Αφρική προς την Ευρώπη και τη Δύση. Η εγγύτητα στα ενεργειακά κοιτάσματα της Μέσης Ανατολής, η νευραλγικής σημασίας Διώρυγα του Σουέζ, βασικής θαλάσσιας οδού γεωστρατηγικής αξίας που ενώνει τη Μεσόγειο με Ερυθρά, Κόλπο του Άντεν, Περσικό Κόλπο, Αραβική θάλασσα και Ινδικό Ωκεανό και οι διαρκείς ανακαλύψεις πλούσιων κοιτασμάτων ΦΑ στις ΑΟΖ Αιγύπτου-Ισραήλ-Κύπρου, ενισχύουν την ήδη αναγνωρισμένη γεωστρατηγική και ενεργειακή της σημασία, σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

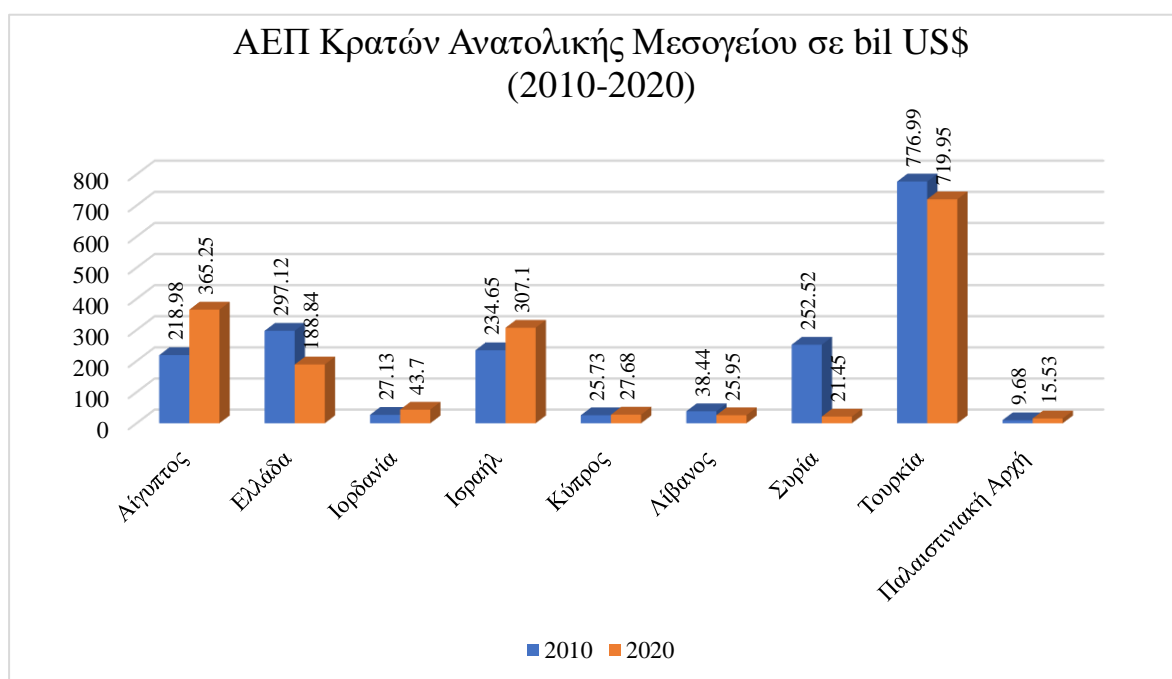
Τόσο η περιοχή αυτή όσο και η γειτνιάζουσα Μέση Ανατολή, η οποία αποτελεί ξεχωριστό υποσύστημα βαρύνουσας σημασίας και ιδιαίτερης σπουδαιότητας (Buzan, 2007), πέραν των σπουδαίων ενεργειακών πόρων και της γεωστρατηγικής τους τοποθεσίας ταλανίζονται από φαινόμενα πολιτικών αναταραχών, κυβερνητική αστάθεια, αυταρχικά καθεστώτα, εμφυλίους πολέμους, τρομοκρατία και προσφυγικές-μεταναστευτικές ροές. Η συνεργασία των κρατών, οι διμερείς σχέσεις και η σύναψη σχημάτων συνεργασίας με άλλους διεθνείς δρώντες [ΕΕ-ΗΠΑ-Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization-NATO)] αποβλέπουν στην επίτευξη κλίματος ασφάλειας και οικονομικής ευημερίας κυρίως μέσω της εκμετάλλευσης πλουτοπαραγωγικών πηγών.

Στα παράλια της Ανατολικής Μεσογείου εκτείνονται οι: Αίγυπτος, Ελλάδα, Ιορδανία, Ισραήλ, Κύπρος, Λίβανος, Συρία, Τουρκία και Παλαιστινιακή Αρχή. Ο συνολικός πληθυσμός που ανέρχεται σε 243 mil αναμένεται να αυξηθεί κατά 148 mil μέχρι το 2050 (World Bank, 2022), εκτινάσσοντας την ενεργειακή ζήτηση και διακινδυνεύοντας την

⁴ Η ευρύτερη περιοχή αποδίδει το 20% του ΦΑ και το 40% του πετρελαίου της παγκόσμιας παραγωγής, ενώ τα εξακριβωμένα αποθέματα της ανέρχονται στο 45% του ΦΑ και στο 60% του πετρελαίου των αποθεμάτων παγκοσμίως.

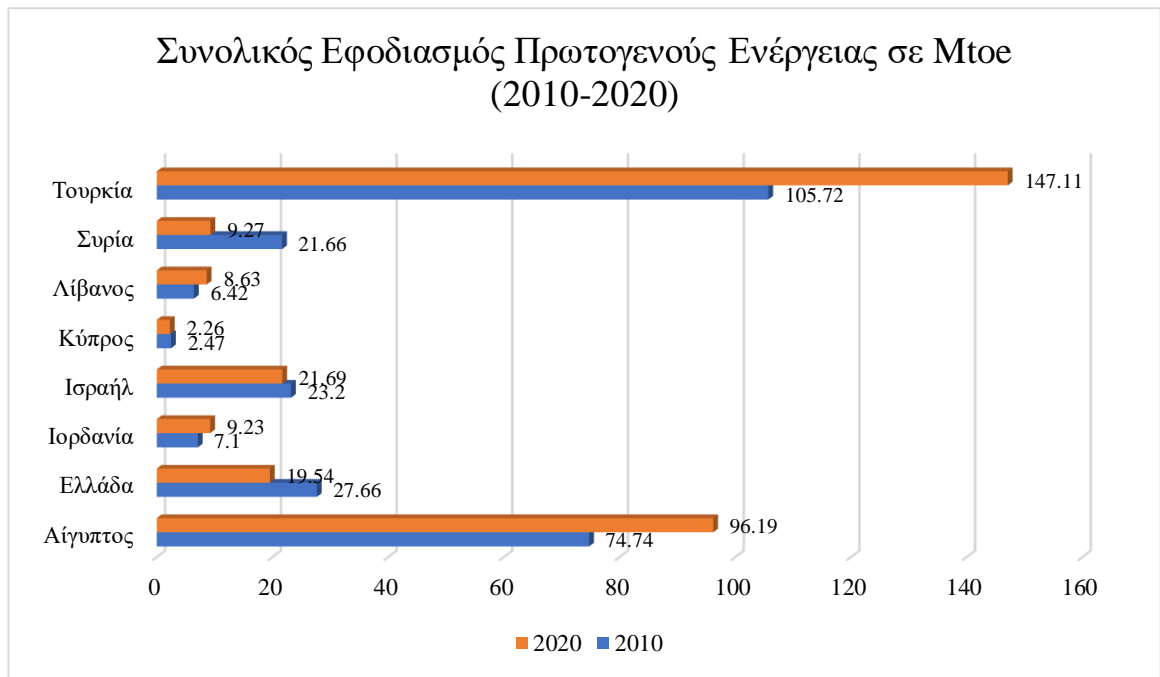
ενεργειακή ασφάλεια. Τα ενεργειακά αποθέματα αναμενόταν να εξαντληθούν, εντούτοις οι ανακαλύψεις κοιτασμάτων ΦΑ και οι εκτιμήσεις για υπό εξέλιξη έρευνες αναβαθμίζουν την ενεργειακή ταυτότητα του υποσυστήματος δημιουργώντας προοπτικές επαρκούς κάλυψης των αναγκών με παράλληλη ενίσχυση των εξαγωγών (ΕΙΑ, 2022). Προκρίνεται λοιπόν η ανάπτυξη ενός ενεργειακού μείγματος με βασικά συστατικά τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και το ΦΑ, το οποίο θα αποτελεί το μοναδικό χρησιμοποιούμενο ορυκτό καύσιμο. Κατά την μετάβαση στην πράσινη ενέργεια που επιδιώκει η Ευρώπη με πλήρη μετάβαση σε ΑΠΕ έως το 2050 (European Commission, 2022), το ΦΑ εξακολουθεί να αποτελεί κρίσιμο ενεργειακό πόρο και η εκμετάλλευσή του προϊόν ανταγωνισμού.

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) των χωρών συγκεντρωτικά για το 2020 ανήλθε σε 1,715 tril US\$ παρουσιάζοντας μικρή πτώση συγκριτικά με το 2010 (1,881 tril US\$), γεγονός που αποδίδεται πρωτίστως στην πανδημία Covid-19 και στην περίπτωση της Συρίας, της οποίας το ΑΕΠ κατακρημνίστηκε, σε πολιτική αστάθεια και συγκρούσεις.

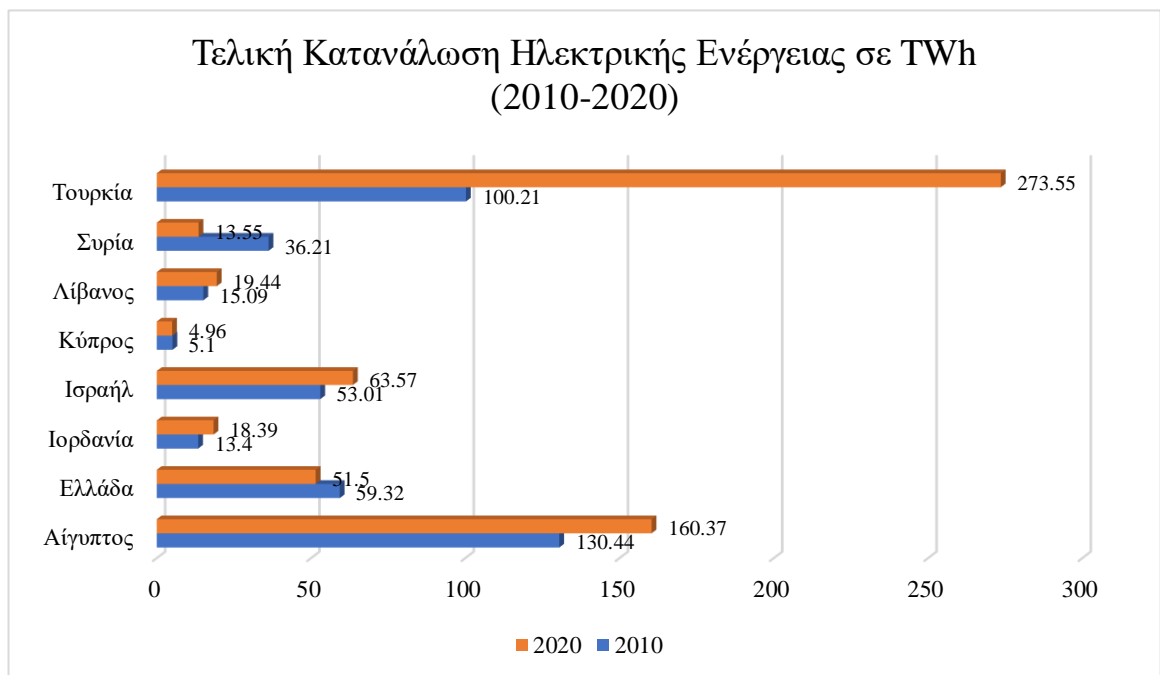

Διάγραμμα 2: ΑΕΠ σε bil US\$ Κρατών Ανατολικής Μεσογείου (2010-2020)

Πηγή: World Bank

Διάγραμμα 3: Συνολικός Εφοδιασμός Πρωτογενούς Ενέργειας σε Μτοε (2010-2020)
Πηγή: International Energy Agency

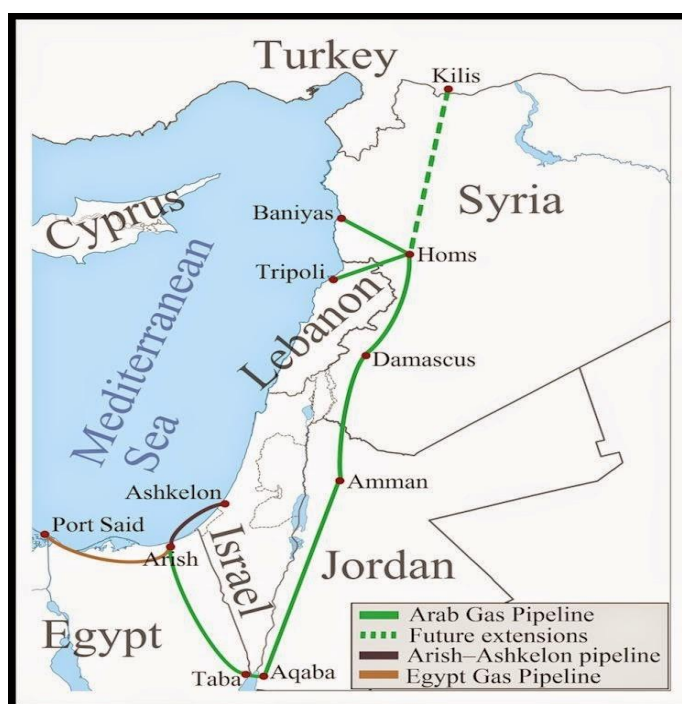

Διάγραμμα 4: Τελική Κατανάλωση Ηλεκτρικής Ενέργειας σε TWh (2010-2020)
Πηγή: International Energy Agency

Κυριότεροι αγωγοί ΦΑ που διατρέχουν την περιοχή διακομίζοντας σπουδαίες ποσότητες ενεργειακών πόρων είναι:

α) ο αγωγός Arab Gas Pipeline (AGP), ένα έργο στρατηγικής σημασίας για τον αραβικό κόσμο συνολικού μήκους 1200 km και μέγιστης μεταφορικής δυνατότητας 10,3

bcm/year, που με αφετηρία το El-Arish της Αιγύπτου διασχίζει Ιορδανία, Συρία και καταλήγει στον Λίβανο με προοπτικές προέκτασης στην Τουρκία (OPEC Fund, 2022), ενδεχόμενο το οποίο έχει αδρανοποιηθεί λόγω της ρευστής κατάστασης και της πολιτικής αστάθειας που επικρατεί στη Συρία (Gnana, 2021). Ο AGP αποτελείται από 4 τμήματα: α) το τμήμα από το El-Arish έως την Aqaba της Ιορδανίας μήκους 250 km β) το αμιγώς ιορδανικό τμήμα από την Aqaba έως το El-Rehab μήκους 390 km γ) το τμήμα από το El-Rehab στη Jabber της Συρίας μήκους 30 km και δ) το αμιγώς συριακό τμήμα που διακρίνεται σε 4 επιμέρους τμήματα. Ο συγκεκριμένος αγωγός διοχετεύει στην Ιορδανία το απαραίτητο ΦΑ ώστε να παραχθεί το 80% της ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ αν διασυνδεθεί με την Τουρκία θα μεταφέρει αιγυπτιακό ΦΑ μέσω Τουρκίας στην Ευρώπη.

Διάγραμμα 5: Ο αγωγός AGP

Πηγή: Euromena Energy

β) ο αγωγός Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP) συνολικού μήκους 1811 km που με αφετηρία το Shah Deniz του Αζερμπαϊτζάν καταλήγει στα ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο. Έχει μέγιστη μεταφορική δυνατότητα 16 bcm/year που δύνανται να αυξηθούν σε 24 και έπειτα σε 31 bcm/year (TANAP, 2022).

γ) ο αγωγός Trans-Adriatic Pipeline (TAP) συνολικού μήκους 878 km και μέγιστης μεταφορικής δυνατότητας 10 bcm/year, που συνδέεται με τον TANAP στους Κήπους, διασχίζει τη Βόρεια Ελλάδα και καταλήγει στην Ιταλία, παρέχοντας ΦΑ στην ΝΑ Ευρώπη και δημιουργώντας περαιτέρω προοπτικές προμήθειας της γηραιάς ηπείρου (TAP, 2018).

Οι αγωγοί TANAP και TAP συνιστούν τμήματα του έργου Southern Gas Corridor, μιας ευρωπαϊκής πρωτοβουλίας για μείωση της εξάρτησης από το ρωσικό ΦΑ και εφοδιασμό από την περιοχή της Κασπίας (European Commission, 2022).

Διάγραμμα 6: Οι αγωγοί TANAP και TAP

Πηγή: Southern Gas Corridor

Επίσης ο αγωγός Interconnector Greece-Bulgaria (IGB) μήκους 182 km και αρχικής δυναμικότητας 3 bcm/year με δυνατότητα αύξησης σε 5 bcm/year διασυνδέει τα δίκτυα Ελλάδας-Βουλγαρίας. Με αφετηρία την Κομοτηνή όπου συνδέεται με τον TAP καταλήγει στη Stara Zagora. Η ισχύς του αναμένεται να αναβαθμιστεί με την κατασκευή της Πλωτής Μονάδας Αποθήκευσης και Επαναεριοποίησης (Floating Storage Regasification Unit-FSRU) Αλεξανδρούπολης (ICGB AD Bulgaria, 2022).

Επιπλέον η εγγύτητα των πλούσιων κοιτασμάτων πετρελαίου της Μέσης Ανατολής συνεπάγεται ένα πλήθος αγωγών με βασικότερο τον SUMED συνολικού μήκους 320 km, ο οποίος διασχίζει την Αίγυπτο με αφετηρία το Ain Sokhna και καταλήγει στο Sidi Kerir μεταφέροντας αργό πετρέλαιο από τον Περσικό Κόλπο στη Μεσόγειο (SUMED, 2022).

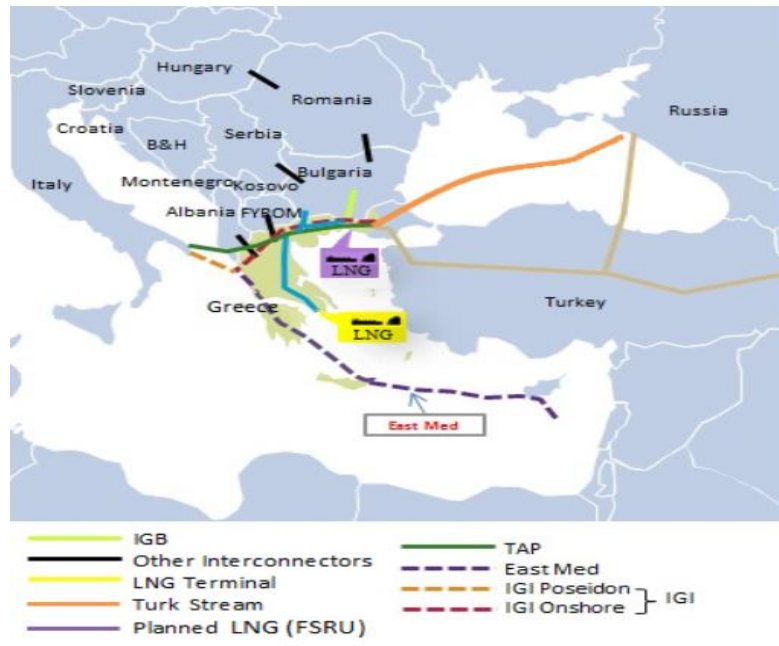
Κομβικής σημασίας κρίνεται η κατασκευή του αγωγού EastMed συνολικού μήκους 1900 km. Με αφετηρία το Ισραήλ θα ακολουθεί υποθαλάσσια όδευση προς Κύπρο, Κρήτη, Πελοπόννησο, Δυτική Ελλάδα από όπου είτε θα καταλήγει στην Ιταλία μέσω του αγωγού Poseidon⁵ ή μέσω TAP είτε εναλλακτικά μέσω Βουλγαρίας (IGB), θα παρέχει ΦΑ από την Ανατολική Μεσόγειο στις ευρωπαϊκές αγορές, επιτρέποντας σταθερή πρόσβαση σε λεκάνες που έως σήμερα δε διασυνδέονται, επαυξάνοντας την ενεργειακή ασφάλεια

⁵ Ο αγωγός δεν έχει κατασκευασθεί καθώς η Ιταλία απέσυρε το ενδιαφέρον της το 2019 με τον Πρωθυπουργό της Giuseppe Conte να δηλώνει πως το έργο δεν αποτελεί προτεραιότητα.

μέσω της διαφοροποίησης των πηγών και των διαδρομών (DEPA International Projects, 2022) μειώνοντας την εξάρτηση από το ρωσικό ΦΑ. Το ευρωπαϊκό σχέδιο του EastMed συνιστά ένα στρατηγικό ενεργειακό έργο την σπουδαιότητα του οποίου αποδεικνύουν ο χαρακτηρισμός του ως Έργο Κοινού Ενδιαφέροντος (Project of Common Interest-PCI) (PCI 7.3.1) και τα μεγάλα χρηματικά ποσά που έχουν διατεθεί από την ΕΕ για μελέτες οι οποίες επισφραγίζουν πως είναι τεχνικά εφικτό, οικονομικά βιώσιμο και εμπορικά ανταγωνιστικό, η δε εμπορική λειτουργία του αναμένεται το 2027 (IGI Poseidon, 2022).

Το συγκεκριμένο έργο θα παρέχει στην Ευρώπη 10 bcm/year ΦΑ σε πρώτη και 20 bcm/year σε δεύτερη φάση ενώ η συνολική επένδυση θα αγγίξει τα 6 bil €, όντας οικονομικότερη από το κόστος μιας αλυσίδας ΥΦΑ ίσης δυναμικότητας. Επιπλέον η απόσταση μεταφοράς των 2000 km, σημαντικά μικρότερη των 6000 km που διανύει το αμερικανικό ΥΦΑ εφοδιάζοντας την ευρωπαϊκή αγορά, σημαίνει ανταγωνιστικό τιμολόγιο μεταφορών και μείωση της τελικής τιμής για τον καταναλωτή (IGI Poseidon, 2022).

Ιδιαίτερα αξιόπιστη προοπτική σε βάθος 10ετίας θεωρείται το αιγυπτιακό ΥΦΑ το οποίο πέραν της περιφερειακής ζήτησης δύναται να καλύψει και εξαγωγές προς την ΕΕ που αποζητά τη διαφοροποίηση πηγών και προμηθευτών στο πλαίσιο βελτίωσης της ενεργειακής της ασφάλειας (Flouros, 2022). Η ανακάλυψη του κοιτάσματος Zohr, μία από τις σπουδαιότερες παγκοσμίως, σε συνδυασμό με την ύπαρξη 2 εγκαταστάσεων Υγροποίησης ΦΑ, στη Damietta και στην Idku, ευνοούν αυτή την προοπτική με την παραγωγή του κοιτάσματος να αυξάνεται διαρκώς (από 2,7 bcf το 2019 σε 3,2 bcf το 2020) λόγω πρόσθετων γεωτρήσεων (ENI, 2022). Συνεπώς, τα σπουδαία εγχώρια αποθέματα ΦΑ συνδυαστικά με τις υπάρχουσες υποδομές επιτρέπουν σημαντικές εξαγωγές χωρίς να απαιτούνται μεγάλες επενδύσεις κεφαλαίου, γεγονός που καθιστά το προϊόν ιδιαίτερα ανταγωνιστικό (EIBaz, 2018). Συνδυαστικά με τον Τερματικό Σταθμό ΥΦΑ Ρεβυθούσας και τους υπό κατασκευή FSRU Αλεξανδρούπολης και Βασιλικού η Ανατολική Μεσόγειος αναβαθμίζεται σε ενεργειακή πύλη της Ευρώπης.

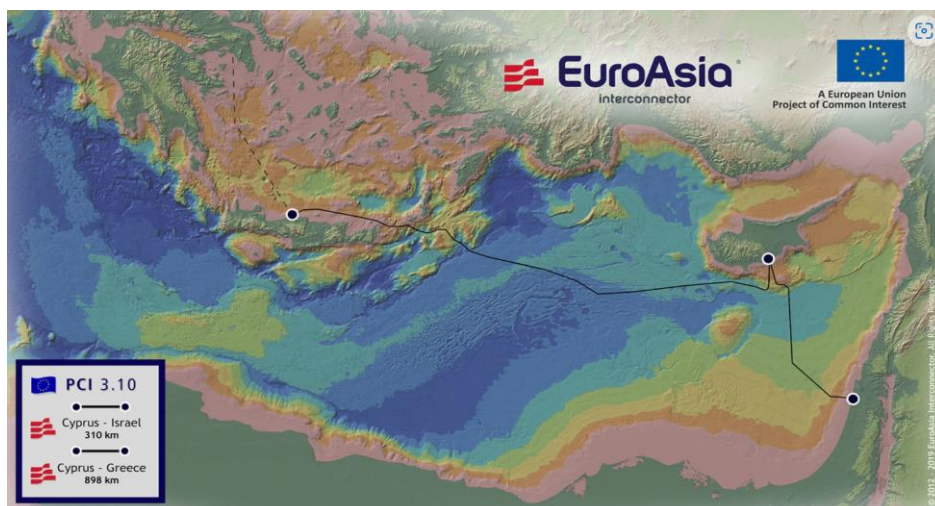

Διάγραμμα 7: Ο αγωγός EastMed

Πηγή: DEPA International Projects

Επιπροσθέτως η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAsia Interconnector⁶ μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ (PCI 3.10) προβλέπει αμφίδρομη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας συνδέοντας τα δίκτυα ηλεκτρισμού των 3 χωρών με υποθαλάσσιο καλώδιο συνολικού μήκους 1208 km, μεταφορικής ικανότητας 1000 MW σε πρώτη (Κύπρος-Ισραήλ) και 2000 MW σε δεύτερη (Κύπρος-Ελλάδα) φάση, επιτρέποντας την ενσωμάτωση περισσότερων ΑΠΕ στο ενεργειακό μείγμα των συμμετεχουσών χωρών (EuroAsia Interconnector, 2022). Το έργο δημιουργεί μία σημαντική εναλλακτική οδό προμήθειας ηλεκτρικού ρεύματος στην ΕΕ με παράλληλη αξιοποίηση των υδρογονανθράκων Κύπρου-Ισραήλ και διασφαλίζει ότι η ηλεκτρική ενέργεια μεταδίδεται ταχύτατα, αποτελεσματικά και με τις ελάχιστες δυνατές απώλειες, συμβάλλοντας στη μείωση των εκπομπών CO₂. Με συνολικό κόστος 2,5 bil € θα αποτελέσει καταλύτη στην ενεργειακή μετάβαση της περιοχής παρέχοντας σημαντικά κοινωνικοοικονομικά και γεωπολιτικά οφέλη στις εμπλεκόμενες χώρες (EuroAsia Interconnector, 2022) και αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2025.

⁶ Στις 8 Μαρτίου 2021 υπεγράφη Μνημόνιο Κατανόησης μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ.

Διάγραμμα 8: Η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAsia Interconnector

Πηγή: EuroAsia Interconnector

Επίσης η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAfrica Interconnector⁷ μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου με υποθαλάσσιο καλώδιο μήκους 1396 km μεταφορικής ικανότητας 1000 MW σε πρώτη (Κύπρος-Αίγυπτος) και 2000 MW σε δεύτερη (Κύπρος-Ελλάδα) φάση προωθεί μια αξιόπιστη εναλλακτική οδό αμφίδρομης μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας από και προς την Ευρώπη (EuroAfrica Interconnector, 2022). Συμβάλλει στην ενεργειακή ασφάλεια της τελευταίας, στη διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας, παρέχει όλα τα πλεονεκτήματα του EuroAsia Interconnector, αναδεικνύει τη σημασία της Αιγύπτου ως ευρωπαϊκού ενεργειακού εταίρου (Spasić, 2019), αναμένεται να ξεκινήσει το 2023 και μόνον η πρώτη φάση κοστολογείται σε 2,5 bil €.

Διάγραμμα 9: Η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAfrica Interconnector

Πηγή: EuroAfrica Interconnector

⁷ Τον Οκτώβριο του 2021 υπεγράφη Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου.

4.2 Ασφάλεια και Ενέργεια

Η χώρα που αποτελεί τον βασικό κίνδυνο ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο, υιοθετώντας ένα ευρύ φάσμα προκλήσεων στο πλαίσιο της αναθεωρητικής της πολιτικής, είναι η Τουρκία. Καταστρατηγώντας τη Συνθήκη της Λωζάνης, απαιτώντας την αποστρατικοποίηση νησιών του Αιγαίου, προσεταιριζόμενη τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης ως τουρκική, ελέγχοντας τις μεταναστευτικές ροές, παραβιάζοντας τον Εθνικό Εναέριο Χώρο (EEX) και τα Εθνικά Χωρικά Ύδατα (EXY) γειτονικών χωρών, συνυπογράφοντας με τη Λιβύη μνημόνιο για καθορισμό των μεταξύ τους θαλασσιών ζωνών και μνημόνιο συνεργασίας στον τομέα των υδρογονανθράκων⁸ ανοίγει πολλαπλά μέτωπα. Νιώθοντας απομονωμένη από τη Δύση και με την οικονομία της να κλυδωνίζεται επιλέγει αυτήν την ανορθόδοξη στρατηγική ώστε να αποδείξει την αξία της στην Ουάσιγκτον και να αποκομίσει έστω πρόσκαιρα οφέλη (Κοκκαλιάρη, 2022).

Χαρακτηριστικά παραδείγματα των τουρκικών πρακτικών αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων γειτονικών κρατών αποτελούν οι έκνομες δραστηριότητες ερευνών υδρογονανθράκων στις 10 Αυγούστου 2020 του σειсмоγραφικού σκάφους *Oduc Reis* συνοδεία 17 πολεμικών πλοίων σε διεθνή ύδατα άνωθεν ελληνικής υφαλοκρηπίδας, στις 20 Απριλίου 2020 του πλωτού γεωτρύπανου *Yavuz* και στις 30 Ιουλίου 2020 του σειсмоγραφικού σκάφους *Barbaros*, αμφότερα συνοδεία πολεμικών σκαφών, στην κυπριακή ΑΟΖ (European Parliament, 2021).

Όλες οι τουρκικές διεκδικήσεις των τελευταίων 3 δεκαετιών, όπως είναι η οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας, η απειλή πολέμου σε ενδεχόμενη επέκταση των ελληνικών EXY, η αμφισβήτηση της Περιοχής Πληροφοριών Πτήσεων (Flight Information Region-FIR) Αθηνών, η διαφορά ανάμεσα σε EEX 10 μιλίων και EXY 6 μιλίων, η δικαιοδοσία Έρευνας και Διάσωσης (Search and Rescue-SAR) στο Αιγαίο, η αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας νησιών του Αιγαίου, ενσωματώνονται στο δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» που αποτελεί τη νέα εθνική στρατηγική της Τουρκίας (Συρίγος, 2022). Στόχοι της στρατηγικής αυτής είναι για την μεν Ελλάδα ο εξαναγκασμός σε μία διαπραγμάτευση εφ'όλης της ύλης, για τη δε Κύπρο η επιβεβαίωση πως η εκμετάλλευση υδρογονανθράκων προϋποθέτει σύμφωνη γνώμη της Τουρκίας (Συρίγος, 2022).

Οι τριμερείς συνεργασίες Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ και Ελλάδα-Κύπρου-Αιγύπτου ενισχύουν το ειδικό βάρος των κρατών του υποσυστήματος (Ντόκος, 2019). Η

⁸ Το μνημόνιο για τους υδρογονάνθρακες υπεγράφη στις 3 Οκτωβρίου 2020 και ενώ συνυπογράφηκε από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας της Λιβύης απορρίφθηκε από το λιβυκό κοινοβούλιο.

αυξανόμενη συνεργασία με αραβικές χώρες όπως οι Αίγυπτος-Σαουδική Αραβία-Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ) έχει πρόσθετη σημασία λόγω του ρόλου αυτών στις εξελίξεις στην Λιβύη, ευνοώντας αντίπαλα πολιτικά συμφέροντα από αυτά που προωθεί η Τουρκία.

Η Τουρκία θεωρώντας πως οι εξελισσόμενες διμερείς και τριμερείς συνεργασίες της αφαιρούν κύρος και την περιθωριοποιούν γεωπολιτικά στοχεύοντας ζωτικά της συμφέροντα, προβαίνει σε επίδειξη ισχύος μέσω παρεμβατικής συμπεριφοράς και απειλών για δημιουργία τετελεσμένων στις θαλάσσιες περιοχές Ελλάδας-Κύπρου, προκειμένου να εξασφαλίσει ανταλλάγματα σε μια ενδεχόμενη διαπραγμάτευση (Ντόκος, 2019). Το ίδιο ωστόσο φαίνεται να μην ισχύει πλέον για το Ισραήλ⁹ και την Αίγυπτο τις σχέσεις με τις οποίες η Τουρκία επιχειρεί να λειάνει έπειτα από μία δεκαετία.

Για το Ισραήλ η επαναπροσέγγιση με τον αραβικό κόσμο κατόπιν μίας μακράς περιόδου εχθρότητας και συγκρούσεων αποδίδει καρπούς, όπως αποδεικνύουν οι συμφωνίες με Αίγυπτο (1977), Ιορδανία (1994), ΗΑΕ-Μαρόκο-Μπαχρέιν (2020) και Σουδάν (2021). Οι «Συμφωνίες του Αβραάμ»¹⁰ που προωθούν οι ΗΠΑ συμβάλλουν στην επίτευξη περιφερειακής ασφάλειας, ειρήνης και ευημερίας μέσω διαλόγου και σύναψης διπλωματικών σχέσεων (U.S. DoS, 2020) αποσκοπώντας στην επίλυση του Μεσανατολικού διά της εξομάλυνσης των αραβοϊσραηλινών σχέσεων και στη συγκρότηση ενός άξονα αντιραϊκού προσανατολισμού (Παναγιώτης, 2021).

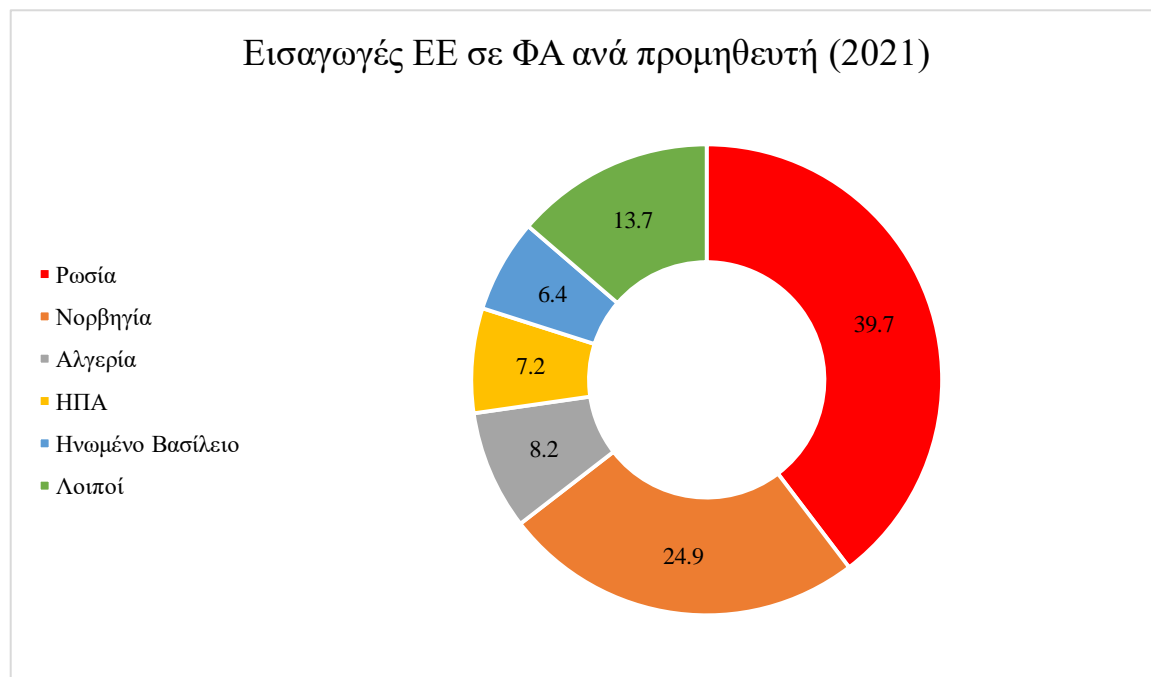
Ο EastMed είναι το πιο φιλόδοξο σχέδιο που εκπονήθηκε διαχρονικώς για την Ανατολική Μεσόγειο. Η απαρχή της ενεργειακής συνεργασίας Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ τοποθετείται το 2017, όταν μαζί με την Ιταλία συνυπέγραψαν Μνημόνιο Κατανόησης αναφορικά με την κατασκευή ενός αγωγού που θα μετέφερε στην Ευρώπη ΦΑ από το ισραηλινό κοίτασμα Leviathan και επισφραγίστηκε στις 2 Ιανουαρίου 2022 όταν οι 3 χώρες συνυπέγραψαν διακρατική συμφωνία επιβεβαιώνοντας την ύπαρξη πολιτικής βούλησης. Οι συντονισμένες κινήσεις υποστηρίχθηκαν από ΕΕ-ΗΠΑ, μολονότι έπειτα οι ΗΠΑ υπαναχώρησαν. Η παγκόσμια υγειονομική κρίση λόγω της πανδημίας Covid-19 συνδυαστικά με τις επιπτώσεις που προκάλεσε στις διεθνείς αγορές ενέργειας η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία προκάλεσαν σημαντικές καθυστερήσεις στην εκτέλεση του έργου.

Η ΕΕ καλύπτει τις ενεργειακές της ανάγκες εισάγοντας το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας που καταναλώνει. Το 2020 οι εισαγωγές αντιστοιχούσαν στο 58% ενώ η ίδια

⁹ Οι 2 χώρες διέκοψαν τις διπλωματικές τους σχέσεις το 2010 μετά το συμβάν του Mavi Marmara το οποίο επιχειρούσε να σπάσει τον ναυτικό αποκλεισμό της Γάζας, κατά το οποίο 9 άτομα σκοτώθηκαν σε συμπλοκή με άνδρες των ισραηλινών ΕΔ που επιχειρήσαν να ανακόψουν την πορεία του.

¹⁰ Η ονομασία παραπέμπει ευθέως στο γεγονός ότι ο Ιουδαϊσμός και το Ισλάμ είναι θρησκείες αβρααμικές.

παραγωγή στο 42%, με το ενεργειακό μείγμα να κατανέμεται σε πετρελαιοειδή 35%, ΦΑ 24%, ΑΠΕ 17%, πυρηνική ενέργεια 13% και στερεά ορυκτά 11%. Η Ρωσία είναι ο κύριος προμηθευτής της ΕΕ σε ΦΑ, πετρελαιοειδή και στερεά ορυκτά, δηλαδή τους κύριους ενεργειακούς πόρους του ευρωπαϊκού ενεργειακού μείγματος, καλύπτοντας το 24% των ενεργειακών αναγκών της τελευταίας το 2020 (Eurostat, 2022).

Διάγραμμα 10: Εισαγωγές ΦΑ της ΕΕ ανά προμηθευτή για το 2021

Πηγή: Eurostat, 2022

Υπό το φως των ενεργειακών εξελίξεων που επέφερε η ρωσική εισβολή, η κρισιμότητα της ενεργειακής μετάβασης στην πράσινη ενέργεια μεγεθύνεται. Πρωτοβουλίες όπως η διαφοροποίηση των προμηθευτών, η περαιτέρω αξιοποίηση ΑΠΕ και η μείωση της ζήτησης ΦΑ καθίστανται έτι σπουδαιότερες. Η ΕΕ αναλαμβάνει δράσεις¹¹ ώστε να πάψει να προμηθεύεται ρωσικά ορυκτά έως το 2030, αποβλέποντας αφενός μεν στη διαφοροποίηση πηγών ΦΑ με έμφαση στην αύξηση εισαγωγών ΥΦΑ και ΦΑ μέσω αγωγών με αποκλεισμό των ρωσικών εταιρειών, αφετέρου δε στη μείωση της χρήσης ορυκτών καυσίμων με παράλληλη αύξηση της συμμετοχής ΑΠΕ και ηλεκτρισμού (European Commission, 2022). Η εφαρμογή των μέτρων συνεπάγεται εξοικονόμηση τουλάχιστον 155 bcm ΦΑ, ποσότητας ίσης με τις εισαγωγές ρωσικού ΦΑ το 2021. Όσον αφορά τις εισαγωγές, η ΕΕ προμηθεύεται πρόσθετες ποσότητες 50 bcm/year ΥΦΑ (Αίγυπτος-Αλγερία-ΗΠΑ-Κατάρ) και 10 bcm/year ΦΑ μέσω αγωγών (Αζερμπαϊτζάν-

¹¹ Αφορά το Σχέδιο «REPowerEU: Joint European Action for more affordable, secure and sustainable energy» που προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 8 Μαρτίου 2022.

Νορβηγία), ενώ προτεραιοποιούνται οι υποδομές και διασυνδέσεις εγκαταστάσεων ΥΦΑ για αύξηση των αποθηκευτικών δυνατοτήτων (European Commission, 2022).

Το παράθυρο που ανοίγεται καλούνται να εκμεταλλευθούν οι χώρες της Ανατολικής Μεσογείου με τα αξιόλογα κοιτάσματα ΦΑ που διαθέτουν. Από τις Ελλάδα, Κύπρο και Ισραήλ, μόνο το τελευταίο παράγει ΦΑ καλύπτοντας τις εγχώριες ανάγκες με παράλληλες εξαγωγές, η Ελλάδα επιχειρεί να καταστεί ενεργειακός κόμβος μέσω των υποδομών ΦΑ και ΥΦΑ που διαθέτει και η Κύπρος διεξάγει επιτυχείς έρευνες σχετικά με εμπορικά εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα. Μέσω του EastMed θα διακινούνται προς την Ευρώπη 10 bcm/year ΦΑ από τα κοιτάσματα του Ισραήλ και από όσα ενδεχομένως προκύψουν στην κυπριακή ΑΟΖ συμβάλλοντας στη σταδιακή απεξάρτηση από το ρωσικό ΦΑ.

Η διοχέτευση του ισραηλινού ΦΑ στην ευρωπαϊκή αγορά μέσω Τουρκίας θα ήταν οικονομικότερη και ταχύτερη, καθώς δε θα απαιτούνταν ένας αγωγός με την έκταση, το κόστος και τον χρόνο κατασκευής που προϋποθέτει ο EastMed. Τα κοιτάσματα μέσω υποθαλάσσιου αγωγού θα συνδέονταν στο υφιστάμενο τουρκικό δίκτυο μεταφοράς που ήδη εφοδιάζει την Ευρώπη με ΦΑ Ρωσίας-Αζερμπαϊτζάν. Η επιλογή αυτή δεν προκρίνεται καθώς η Τουρκία δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία ως κυρίαρχη κρατική οντότητα και ο αγωγός θα διέσχιζε την κυπριακή ΑΟΖ. Επιπλέον οι σχέσεις Ισραήλ-Τουρκίας διέρχονται κρίση την τελευταία δεκαετία και είναι αμφίβολο αν το Ισραήλ θα επέλεγε την οικονομικότερη λύση όδευσης ενός αγωγού μέσω Τουρκίας εις βάρος της εθνικής του ασφάλειας που απειλείται από την εχθρική εξωτερική πολιτική της τελευταίας (Mazis & Sotiropoulos, 2016).

Επιπροσθέτως, οι στρατηγικού χαρακτήρα ηλεκτρικές διασυνδέσεις EuroAfrica και EuroAsia Interconnector που προβλέπουν αμφίδρομη μεταφορά ηλεκτρισμού από Αίγυπτο-Ισραήλ προς την ευρωπαϊκή ήπειρο και αντίστροφα εξυπηρετούν τα ενεργειακά και πολιτικοοικονομικά συμφέροντα όλων των εμπλεκόμενων και εντάσσονται στις δράσεις απολιγνιτοποίησης και κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050.

4.2.1 Ελλάδα

Η Ελλάδα προκρίνει την εφαρμογή διαλόγου με τα γειτονικά κράτη προς επίλυση των διαφορών προβαίνοντας παράλληλα σε ενδυνάμωση μέσω εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης. Ως μέλος ΕΕ-NATO, λειτουργεί εξισορροπητικά και ενεργεί εντός του διεθνούς δικαίου αποτελώντας πυλώνα σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή.

Στο πλαίσιο της εσωτερικής εξισορρόπησης και αύξησης της αποτρεπτικής της ικανότητας συμμετέχει σε πλήθος εξοπλιστικών προγραμμάτων (Ντόκος, 2019). Ενδεικτικά αναφέρεται η προμήθεια μαχητικών αεροσκαφών 4^{ης} γενιάς Rafale, ελικοπτέρων MH-60, τεθωρακισμένων τροχοφόρων οχημάτων M117, ελικοπτέρων OH-58D Kiowa, φρεγατών Belhara και Τεθωρακισμένων Οχημάτων Μάχης (TOMA) Marder, η μίσθωση Μη Επανδρωμένων Αεροχημάτων (ΜΕΑ) Heron, η αναβάθμιση F-16 Block50 και φρεγατών ΜΕΚΟ. Επίσης δρομολογείται η απόκτηση μαχητικών αεροσκαφών 5^{ης} γενιάς F-35 τα οποία μαζί με τα Rafale θα ανατρέψουν τους συσχετισμούς ισχύος, καθώς η υψηλή τεχνολογία και η σπουδαία εμβέλεια και αυτονομία που διαθέτουν τα καθιστούν ικανά να επιχειρούν στον εναέριο χώρο ολόκληρου του υποσυστήματος χωρίς ανεφοδιασμό (Δεσποτόπουλος, 2022). Η Ελλάδα προμηθεύεται αμυντικό υλικό από ένα ευρύ φάσμα προμηθευτών όπως είναι οι Γαλλία, Γερμανία, ΗΠΑ, Ισραήλ καλλιεργώντας τις διμερείς της σχέσεις και μέσω της σύναψης εξοπλιστικών προγραμμάτων.

Στον τομέα της εξωτερικής εξισορρόπησης η σύναψη συμφωνιών συμβάλλει στην εμβάθυνση των περιφερειακών συμμαχιών με στόχο την επίτευξη σταθερότητας μέσω ενός δικτύου κρατών με κοινές αξίες. Επενδύοντας στις χώρες του Κόλπου Ελλάδα-ΗΑΕ συνυπέγραψαν το 2020 «Κοινή Διακήρυξη Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης» και «Συμφωνία Κοινής Συνεργασίας στην Εξωτερική Πολιτική και Άμυνα» με ρήτρα αμοιβαίας στρατιωτικής συνδρομής, μία ιδιαίτερα πολύτιμη συμφωνία εάν αναλογιστούμε το διαφορετικό υπόβαθρο των 2 χωρών (Πολλάτος, 2020). Έπειτα το 2021 διέθεσε στην Σαουδική Αραβία μια συστοιχία του αντιαεροπορικού συστήματος Patriot συνδράμοντας στην περιφερειακή σταθερότητα και στην ενεργειακή ασφάλεια.

Το 2021 υπεγράφησαν σημαντικές συμφωνίες. Ελλάδα-Γαλλία συνυπέγραψαν «Συμφωνία Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Άμυνας και της Ασφάλειας» η οποία στο Άρθρο 2 προβλέπει άμεση αμοιβαία στρατιωτική συνδρομή στην περίπτωση επίθεσης από τρίτες χώρες, έστω και εάν αυτές ανήκουν σε κοινές συμμαχίες (Πολλάτος, 2021). Επίσης συνυπέγραψε με τις ΗΠΑ «Συμφωνία Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας» ανανεώνοντας πρότερη του 1990, η οποία αποτελεί όχημα ενδυνάμωσης της μεταξύ τους αμυντικής συνεργασίας για τα επόμενα 30 χρόνια προάγοντας την σταθερότητα και την ασφάλεια (Flougos, 2022) και προβλέπει σημαντικές επενδύσεις σε Αλεξανδρούπολη, Λάρισα, Στεφανοβίκειο και Σούδα, τοποθεσίες όπου φιλοξενούνται αμερικανικές ΕΔ (Νέδος, 2021). Ακόμα Ελλάδα-Ισραήλ σύναψαν αμυντική συμφωνία διάρκειας 22 ετών, με την οποία το Ισραήλ ανέλαβε τη σύσταση ενός κέντρου εκπαιδευτικών πτήσεων για την ελληνική Πολεμική Αεροπορία (ΠΑ) στα πρότυπα του

αντίστοιχου ισραηλινού, με πρόβλεψη μελλοντικής συνεργασίας των σχολών ΠΑ των 2 κρατών, εμβαθύνοντας την αμυντική τους συνεργασία (State of Israel MFA, 2021).

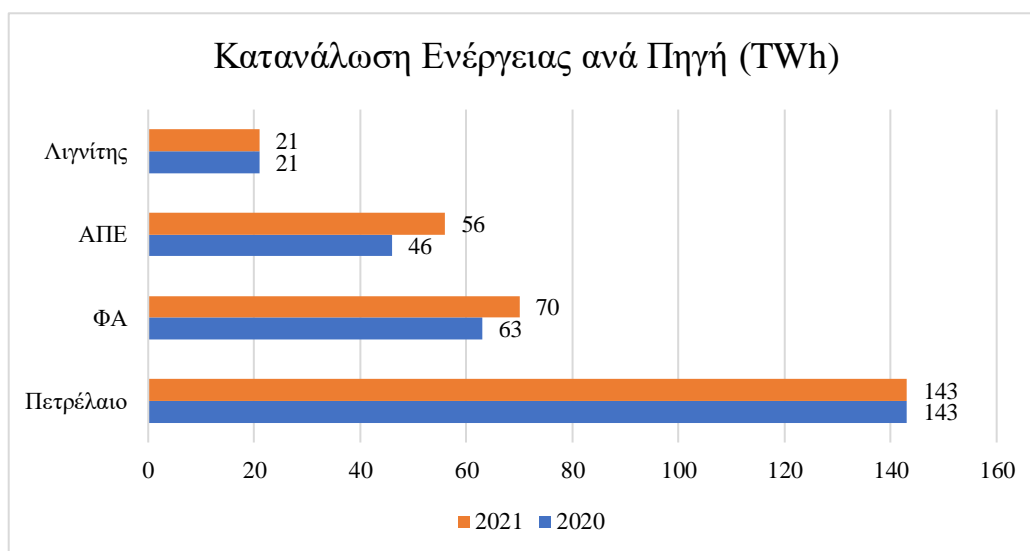
Η Ελλάδα διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τη Ρωσία η οποία την κατέτασσε στα κράτη που ίσως να μην είχαν ειδικό βάρος, όμως αθροιζόταν στα κράτη που επιδίωκαν μια λειτουργική σχέση μαζί της. Ωστόσο η καταδίκη της ρωσικής εισβολής (Hellenic Republic MFA, 2022) και η ενίσχυση της ουκρανικής άμυνας με αποστολές αμυντικού υλικού, συντέλεσαν στον χαρακτηρισμό της ως «μη φιλική χώρα» (Russian Federation MFA, 2022), αναδεικνύοντας την έλλειψη στρατηγικού βάθους στις διμερείς τους σχέσεις, αντίθετα με τη σύμπνοια που έχει καλλιεργηθεί μεταξύ Μόσχας-Άγκυρας (Φίλης, 2022).

Τα τελευταία χρόνια συνάπτει συμφωνίες με Αίγυπτο, Ιταλία και Αλβανία επιθυμώντας να διευθετήσει οριστικά ζητήματα καθορισμού ΑΟΖ ώστε να προχωρήσει σε έρευνες και εκμετάλλευση των ενεργειακών της πόρων (Νέδος, 2020) ενώ αναπτύσσει στενή ενεργειακή συνεργασία με Κύπρο-Ισραήλ. Ωστόσο οι 2 συμφωνίες Τουρκίας-Λιβύης, τουτέστιν το μνημόνιο του 2019 για οριοθέτηση της μεταξύ τους ΑΟΖ και το επακόλουθο του 2022 για εκμετάλλευση υδρογονανθράκων, καταστρατηγούν ευθέως τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα. Η Ελλάδα επιδιώκοντας τη σταθεροποίηση της ευρύτερης περιοχής μέσω νόμιμων συμφωνιών (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022) σύναψε 2 μνημόνια με την Αίγυπτο. Το 2020 για οριοθέτηση της μεταξύ τους ΑΟΖ που ουσιαστικά ακυρώνει το πρώτο τουρκολιβυκό μνημόνιο επιβεβαιώνοντας την επήρεια των ελληνικών νησιών σε υφαλοκρηπίδα-ΑΟΖ (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2020) και έπειτα το 2022 για συνεργασία στους τομείς αεροναυτικής και ναυτικής SAR, οι οποίοι ταυτίζονται με τα FIR των 2 χωρών, που επιβεβαιώνει πως μόνον Ελλάδα-Αίγυπτος έχουν δικαιοδοσία ελέγχου των περιοχών νοτίως της Κρήτης και του Ανατολικού Αιγαίου έως τις αιγυπτιακές ακτές (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022).

Η κρίσιμη γεωγραφική τοποθεσία της στην Ανατολική Μεσόγειο αναδεικνύει την σπουδαία γεωστρατηγική της αξία ως γέφυρα Ευρώπης-Μέσης Ανατολής. Οι αγωγοί TAP και IGB, ο Τερματικός Σταθμός ΥΦΑ Ρεβυθούσας, ο υπό κατασκευή FSRU Αλεξανδρούπολης και η συμμετοχή στα έργα EastMed, EuroAsia και EuroAfrica Interconnector επανατοποθετούν τη χώρα στην ενεργειακή σκακιέρα καθιστώντας την διαμετακομιστή ενέργειας και ζωτικής σημασίας ενεργειακό κόμβο για τη ΝΑ Ευρώπη.

Η ελληνική ενεργειακή πολιτική αποσκοπώντας στη μεγιστοποίηση της ενεργειακής ασφάλειας και στη διαφοροποίηση των προμηθευτών και των οδεύσεων ενέργειας, επιδιώκει τη συμμετοχή σε διμερή, τριμερή ή τετραμερή σχήματα συνεργασίας

με έτερα κράτη της περιοχής (Αίγυπτος-Ισραήλ) έχοντας πάντοτε στο επίκεντρο τον άξονα Ελλάδα-Κύπρου (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022). Η κατανάλωση ενέργειας το 2021 αυξήθηκε σε 290 TWh από 273 TWh το 2020 όπως απεικονίζεται ακολούθως. Μέχρι πρότινος βασικός προμηθευτής ΦΑ ήταν η Ρωσία με την Ελλάδα να αποτελεί το 2017 με ποσοστό 79,4% την 5^η περισσότερο εξαρτημένη χώρα της ΕΕ (Κολώνας, 2018).

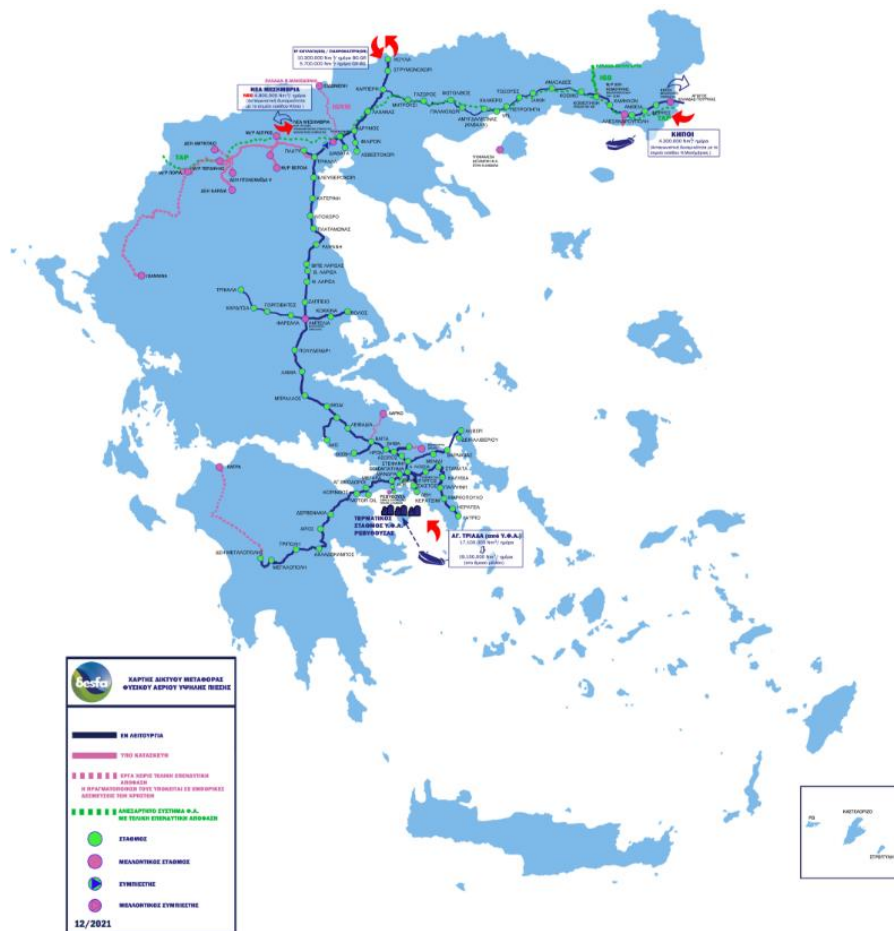

Διάγραμμα 11: Κατανάλωση Ενέργειας ανά Πηγή (2020-2021)

Πηγή: Our World In data

Το 2020 καταγράφηκε αύξηση των εισαγωγών αμερικανικού ΥΦΑ σε 16 TWh από μόλις 2,5 TWh το 2019 (ΡΑΕ, 2021). Το εθνικό δίκτυο ΦΑ έχει 4 πύλες εισόδου, ενώ μέσω Σιδηροκάστρου υλοποιούνται εξαγωγές στη Βουλγαρία (ΡΑΕ, 2022) οι οποίες το διάστημα Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2022 αυξήθηκαν κατά 294,73% συγκριτικά με το 2021 (20,41 TWh αντί 5,17 TWh) (Φλουδόπουλος, 2022).

Ο Τερματικός Σταθμός ΥΦΑ Ρεβυθούσας με δυνατότητα παροχής 7,1 bcm/year (ΔΕΣΦΑ, 2022) αποτελεί βασική εναλλακτική έναντι του ρωσικού αερίου (Γριμάνης, 2022). Οι αυξημένες δυνατότητες των εγκαταστάσεων συνδυαστικά με έτερα έργα (IGB, διασύνδεση με TAP, νέος FSRU) καθιστούν τη Ρεβυθούσα μοναδικό διασυνδεδεμένο Τερματικό Σταθμό ΥΦΑ τέτοιου μεγέθους στη ΝΑ Ευρώπη (Κολώνας, 2018).

Διάγραμμα 12: Εθνικό Σύστημα Μεταφοράς ΦΑ

Πηγή: ΔΕΣΦΑ

Με την κατασκευή του νέου FSRU, ο οποίος με ονομαστική παροχή 5,5 bcm/year (ΔΕΣΦΑ, 2017) θα παρέχει δυνατότητα μελλοντικής σύνδεσης με τον TAP (Gastrade, 2022), η Αλεξανδρούπολη εισέρχεται στον ενεργειακό χάρτη της Ανατολικής Μεσογείου, καθίσταται αφετηρία της αλυσίδας που μέσω Βουλγαρίας θα τροφοδοτεί Σερβία-Ρουμανία και ενδυναμώνει τον στρατηγικό ρόλο της χώρας ως ενεργειακό κόμβο της ΝΑ Ευρώπης.

Διάγραμμα 13: Ο FSRU Αλεξανδρούπολης

Πηγή: Gastrade

Στις θαλάσσιες περιοχές του Ιονίου και Αιγαίου Πελάγους και νοτίως της Κρήτης, εντοπίζονται 3 ζώνες όπου εκτιμάται η ύπαρξη σημαντικών ποσοτήτων ΦΑ (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΝ, 2022) ενώ 13 χερσαίες και θαλάσσιες περιοχές έχουν παραχωρηθεί για έρευνες, με την δυνητική αξία των κοιτασμάτων να εκτιμάται σε 250 ml € (ΕΔΕΥΕΠ, 2022). Στον Πατραϊκό Κόλπο εκτιμώνται 100 mmbo ισοδυνάμου πετρελαίου (Φλουδόπουλος, 2022), στο Κατάκολο υπάρχουν διαπιστωμένα αποθέματα 14 mmbo και 1 bcm ΦΑ (CNN Greece, 2022), ενώ το κοίτασμα του Πρίνου διαθέτει πιστοποιημένα αποθέματα 40 mmbo (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΝ, 2022).

Τον Νοέμβριο του 2022 η Ελλάδα επανεκκίνησε¹² τις έρευνες υδρογονανθράκων στο Ιόνιο και νοτίως της Κρήτης. Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Ενέργειας ΝΑ Ευρώπης¹³ τα δυνητικά αποθέματα της περιοχής αγγίζουν τα 70 με 90 tcf, εκτιμήσεις που αν επιβεβαιωθούν η χώρα καθίσταται όχι μόνο αυτάρκης αλλά και εξαγωγική (ΕΡΤ, 2022) με χρονικό ορίζοντα το 2027-2028. Η εκμετάλλευση των κοιτασμάτων αυτών θα καθιερώσει τη χώρα ως βασικό πυλώνα της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας, ενισχύοντας την οικονομία μέσω της αξιοποίησης εθνικών ενεργειακών πόρων.

Διάγραμμα 14: Περιοχές όπου διενεργούνται έρευνες

Πηγή: ΕΔΕΥΕΠ

4.2.2 Κύπρος

Το βασικό ζήτημα ασφαλείας από το 1974 είναι το Κυπριακό πρόβλημα, με τη Λευκωσία να παραμένει η τελευταία διαιρεμένη πρωτεύουσα παγκοσμίως και το 36% του

¹² Αναγγελία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη σε τηλεοπτική συνέντευξη στο Bloomberg στις 8 Νοεμβρίου 2022.

¹³ Έκθεση «Οικονομικά και Γεωπολιτικά Οφέλη από την Αξιοποίηση Υδρογονανθράκων στην Ελλάδα».

κυπριακού εδάφους να κατέχεται παράνομα από την Τουρκία. Οι διαπραγματεύσεις που διεξάγονται από το 1975 δεν αποφέρουν καρπούς, καθώς η Τουρκία όχι μόνο δε συνεργάζεται μην αναγνωρίζοντας την Κυπριακή Δημοκρατία αλλά εγείρει νέες διεκδικήσεις (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022). Πέραν της συνεχιζόμενης κατοχής η Τουρκία προβαίνει σε έρευνες υδρογονανθράκων στην κυπριακή ΑΟΖ (European Council, 2019), προωθεί παράνομο εποικισμό των Βαρωσίων στην περίκλειστη Αμμόχωστο (European Parliament, 2020) και επιδιώκει τη διεθνή αναγνώριση της ούτως καλούμενης Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου (ΤΔΒΚ), την οποία μόνον αυτή αναγνωρίζει (European Union, 2022). Προκειμένου να διασφαλίσει την εθνική της κυριαρχία η Κύπρος προβαίνει σε εξωτερική εξισορρόπηση, με τις ΕΔ της να εγγυόνται τα κυριαρχικά της δικαιώματα και τις συμμαχίες να επισφραγίζουν τη δεδομένη γεωστρατηγική της αξία.

Μεγάλο μέρος του κυπριακού οπλοστασίου είναι ρωσικής προελεύσεως. Η συμμετοχή στις ευρωπαϊκές κυρώσεις του 2014 εναντίον της Ρωσίας δυσχεραίνει την ορθή συντήρηση εγκυμονώντας κίνδυνο χαμηλής διαθεσιμότητας των μέσων, οπότε και προμηθεύεται γαλλικά επιθετικά ελικόπτερα προς αντικατάσταση των υπαρχόντων Mi-35P, σερβικά αυτοκινούμενα πυροβόλα Nora Alexander TGS 155 χιλ και από το Ισραήλ 4 MEA Aerostar, τυφέκια TAVOR, οπλοπολυβόλα NEGEV, ενώ δρομολογείται η απόκτηση του αξιόλογου πυραυλικού συστήματος Iron Dome (Χατζηαποστόλου, 2022).

Τον Σεπτέμβριο του 2022 ΗΠΑ-Κύπρος ομαλοποίησαν τις αμυντικές τους σχέσεις με την πλήρη άρση του εμπάργκο φονικών όπλων (προηγήθηκε μερική άρση το 2020) που είχε επιβληθεί από πλευράς ΗΠΑ το 1987, με την Κύπρο να δύναται πλέον να προμηθευτεί αμερικανικά όπλα δίχως περιορισμούς. Η συγκεκριμένη κίνηση συμβάλλει στην ενίσχυση της διαπραγματευτικής ικανότητας της Λευκωσίας μέσω της διαφοροποίησης των προμηθευτών, ενώ ΗΠΑ-Κύπρος επεξεργάζονται τον ελλιμενισμό αμερικανικών πολεμικών πλοίων σε κυπριακά λιμάνια (Νέδος, 2022).

Στο πλαίσιο της εξωτερικής εξισορρόπησης η Κύπρος εκμεταλλευόμενη την ιδιότητα του κράτους-μέλους της ΕΕ και ευρισκόμενη σε μια περιοχή βαρύνουσας γεωστρατηγικής σημασίας, επιχειρεί να καταστεί πυλώνας σταθερότητας και συνδετικός κρίκος Ανατολικής Μεσογείου-ΕΕ, αναπτύσσοντας συμμαχίες με κράτη της ΕΕ, της Μέσης Ανατολής και του Κόλπου με εφελτήριο την ενέργεια και τα διαπιστωμένα κοιτάσματα ΦΑ στην κυπριακή ΑΟΖ, επενδύει στους μηχανισμούς πολυμερούς συνεργασίας με κυριότερα παραδείγματα τους άξονες Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ και Κύπρου-Ελλάδας-Αιγύπτου (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022).

Το 2020 τέθηκε σε ισχύ η «Συμφωνία Αμυντικής Συνεργασίας» Κύπρου-Γαλλίας που περιλαμβάνει συνεργασία στους τομείς της θαλάσσιας και ενεργειακής ασφάλειας (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΑΜ, 2020) ευνοώντας τον ελλιμενισμό γαλλικών πολεμικών πλοίων, με την Κύπρο να επιθυμεί μόνιμη στρατιωτική παρουσία της ΕΕ στο νησί (Hadjicostis, 2020). Το 2021 ακολούθησε, σε ένα στρατηγικό άνοιγμα στις χώρες του Κόλπου, το «Μνημόνιο Αμυντικής και Στρατιωτικής Συνεργασίας» Κύπρου-ΗΑΕ που προβλέπει συνεκπαιδεύσεις και επιχειρησιακή συνεργασία (Νέδος, 2021).

Παρά τις σημαντικές οικονομικές και διπλωματικές σχέσεις που διατηρούσε με τη Ρωσία καταδίκασε τη ρωσική εισβολή (Republic of Cyprus MFA, 2022) υιοθετώντας τις ευρωπαϊκές κυρώσεις όπου μεταξύ άλλων περιλαμβάνεται η απαγόρευση κατάπλου ρωσικών πλοίων στα κυπριακά λιμάνια. Ωστόσο η στενή ρωσοτουρκική προσέγγιση ενδεχομένως, πέραν της διατάραξης των διμερών σχέσεων, να σημάνει και μερική αλλαγή της μέχρι σήμερα ρωσικής στάσης στο Κυπριακό (Φίλης, 2022).

Στον ενεργειακό τομέα εξαιρουμένων των ΑΠΕ η Κύπρος δεν παράγει πρωτογενείς πηγές ενέργειας οπότε άνω του 90% αυτής εισάγεται με μορφή πετρελαιοειδών, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 30% των συνολικών εισαγωγών, ενώ η απουσία ΦΑ περιορίζει το ενεργειακό μείγμα. Ακολούθως απεικονίζονται η πρωτογενής και η τελική κατανάλωση ενέργειας για τα έτη 2019-2020, το κυρίαρχο ποσοστό των πετρελαιοειδών και η ισχυρή συμμετοχή ΑΠΕ (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2021).

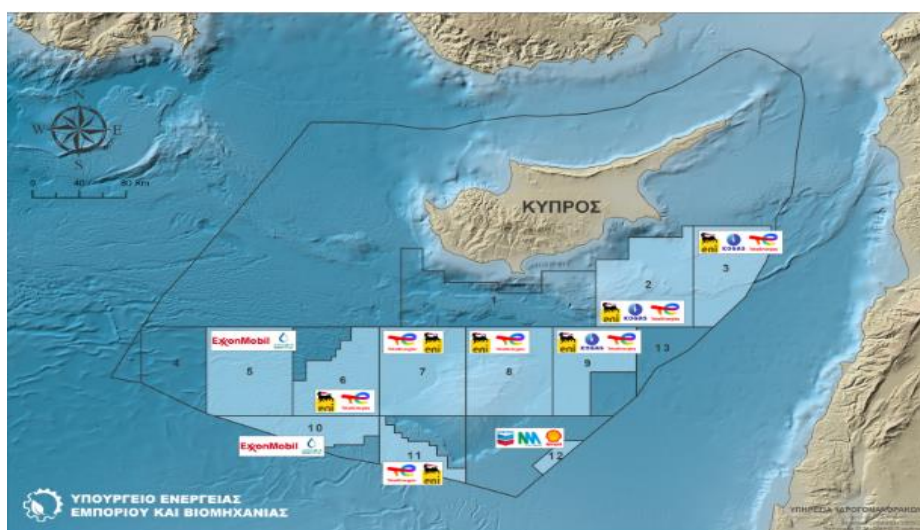
Πίνακας 1: Ενεργειακό Ισοζύγιο Κύπρου 2019-2020

Πηγή: Ετήσια Έκθεση ΥΕΕΒ, 2021

	2019	2020
Πρωτογενής κατανάλωση ενέργειας (toe)	2.565.364	2.217.400
Τελική κατανάλωση ενέργειας (toe)	1.909.265	1.599.729
Πετρελαιοειδή	1.221.637	908.702
Ηλεκτρισμός	404.524	373.989
Στερεά Καύσιμα	58.841	60.588
Ενέργεια από ΑΠΕ	239.237	276.032
Ποσοστό πετρελαιοειδών στην τελική Κατανάλωση Ενέργειας (%)	63,98	56,8
Ποσοστό ΑΠΕ στην τελική Κατανάλωση Ενέργειας (%)	12,53	17,25

Στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας η χώρα θεωρείται ιδιαίτερα ευάλωτη και ενεργειακά απομονωμένη εν απουσία ηλεκτρικών διασυνδέσεων και ΦΑ. Μετέχει στα έργα EastMed, EuroAsia και EuroAfrica Interconnector και στο CyprusGas2EU (PCI 7.5), με το οποίο στοχεύει την ανάπτυξη εσωτερικής αγοράς ΦΑ μέσω εισαγωγής ΥΦΑ (ΕΙΒ, 2020). Τα έργα αυτά συμβάλλουν στον τερματισμό της ενεργειακής απομόνωσης και στη διαφοροποίηση του ενεργειακού μίγματος και των οδών προμήθειας, επαυξάνοντας την ενεργειακή ασφάλεια (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022). Το ΦΑ τις επόμενες δεκαετίες θα αποτελέσει το καύσιμο-κλειδί κατά την ενεργειακή μετάβαση στην πράσινη ενέργεια, συνεπώς οι έρευνες για κοιτάσματα παράλληλα με την αξιοποίηση ΑΠΕ θεωρούνται θεμελιώδους σημασίας (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2021).

Η εθνική πολιτική σε θέματα υδρογονανθράκων αποσκοπεί στη βιώσιμη και βέλτιστη δυνατή αξιοποίηση των εγχώριων κοιτασμάτων με στόχο την ενίσχυση της οικονομίας και τη μεγιστοποίηση των κρατικών εσόδων (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022). Η κυπριακή ΑΟΖ κατατμήθηκε σε 13 Τεμάχια και μέχρι σήμερα οι ανακαλύψεις ΦΑ ανέρχονται στα 14-18 tcf. Στο Τεμάχιο 12 εντοπίστηκε το κοιτάσμα Αφροδίτη μεγέθους 4,5 tcf, για το οποίο ως βέλτιστη επιλογή προκρίνεται η πώληση στην Αίγυπτο όπου θα μεταφερθεί μέσω υποθαλάσσιου αγωγού στον Σταθμό Υγροποίησης ΦΑ Idku και ως ΥΦΑ θα διοχετεύεται στις παγκόσμιες αγορές (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022). Επίσης έχουν εντοπιστεί, στο Τεμάχιο 10 το κοιτάσμα Γλάυκος εκτιμώμενου μεγέθους 5 έως 8 tcf (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022) και στο Τεμάχιο 6 τα κοιτάσματα Καλυψώ-1, του οποίου το μέγεθος δεν έχει εκτιμηθεί ακόμη, Κρόνος-1 μεγέθους 2,5 tcf και Ζευς-1 μεγέθους 2-3 tcf (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022).

Διάγραμμα 15: Θαλάσσια Τεμάχια της κυπριακής ΑΟΖ

Πηγή: ΥΕΕΒ

Οι πρώτες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων ευνοούσαν την κατασκευή ενός χερσαίου Σταθμού Υγροποίησης ΦΑ προκειμένου να διευκολυνθούν οι διεθνείς εξαγωγές οπότε επιλέχθηκε η περιοχή Βασιλικού, ωστόσο το ζήτημα των εξαγωγών έχει αδρανοποιηθεί (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022). Η κατασκευή του FSRU Βασιλικού¹⁴ ξεκίνησε το 2020 και η λειτουργία του τοποθετείται τον Ιούλιο του 2023 (Hazou, 2022) συνεπαγόμενη πολλαπλά οφέλη: διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος, δημιουργία ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρισμού που θα μειώσει το κόστος των καταναλωτών έως 25% (Lakes, 2020).

4.2.3 Ισραήλ

Η στρατηγική σχέση με τις ΗΠΑ του εξασφαλίζει την αναγκαία στήριξη ώστε να προωθεί την πολιτική του στην ευρύτερη περιοχή ενώ η υφιστάμενη «Κοινή Διακήρυξη Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης», βάσει της οποίας οι ΗΠΑ δεσμεύονται για διατήρηση του ποιοτικού στρατιωτικού πλεονεκτήματος και ενίσχυση της ισραηλινής αποτρεπτικής ικανότητας, επιβεβαιώνει τους εκατέρωθεν ισχυρούς δεσμούς και τη διαρκή συνεισφορά των ΗΠΑ στην ασφάλεια του Ισραήλ (State of Israel MFA, 2022).

Οι «Συμφωνίες του Αβραάμ» ομαλοποίησαν τις σχέσεις του με τις παραδοσιακά εχθρικές αραβικές χώρες ευνοώντας την ανάπτυξη διπλωματικών δεσμών, περιορίζοντας σε βασικές απειλές το Ιράν και τις παραστρατιωτικές οργανώσεις της Hamas και της Hezbollah (Eisenkot & Siboni, 2019). Κύρια πρόκληση ασφαλείας αποτελεί το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, καθώς μια ενδεχόμενη επίθεση με πυρηνικά θα σήμανε τον ολοκληρωτικό αφανισμό του Ισραήλ λόγω της συγκέντρωσης πληθυσμού και ζωτικών υποδομών σε μία στενή παράκτια λωρίδα (Friedman, 2013), και οι φιλοδοξίες του να καταστεί περιφερειακός ηγεμόνας με τον ανώτατο θρησκευτικό ηγέτη του, Ayatollah Ali Khamenei, να εκτοξεύει απειλές κατά του εβραϊκού κράτους (Schultz, 2015).

Το αμυντικό του δόγμα αποσκοπεί στη διασφάλιση της συνέχισης του κράτους, στην εξασφάλιση ειρήνης και στην αποφυγή απειλών προκρίνοντας την οδό της διπλωματίας, με παράλληλη αξιοποίηση εθνικών πόρων για την άμυνα και την ανάπτυξη του κράτους και του πληθυσμού, με την προσφυγή στη βία ως ύστατη λύση. Βασικοί πυλώνες του δόγματος αυτού είναι οι προληπτικές στρατιωτικές και πολιτικές δράσεις, η επένδυση στην ποιότητα αντί της ποσότητας, η μεταφορά της μάχης στο έδαφος του αντιπάλου και η διατήρηση μαχητικού πνεύματος (Eisenkot & Siboni, 2019).

¹⁴ Με κόστος που αγγίζει τα 290 mil € αποτελεί το ακριβότερο έργο που έχει εκπονηθεί από την Κυπριακή Δημοκρατία.

Επενδύει στην τεχνολογική ανάπτυξη, ιδίως στον τομέα της άμυνας, και θεωρείται μία από τις πιο καινοτόμες χώρες διεθνώς. Η εγχώρια αμυντική βιομηχανία παράγει ένα ευρύ φάσμα στρατιωτικών εξοπλισμών. Οι «Συμφωνίες του Αβραάμ» αύξησαν τη ζήτηση για ισραηλινά τεχνολογικά συστήματα αιχμής στα κράτη του Κόλπου με το 7% των εξαγωγών να κατευθύνεται σε ΗΑΕ-Μπαχρέιν (Fabian, 2022). Οι εξαγωγές αμυντικού υλικού αντιπροσωπεύουν το 10% επί του συνόλου και συμβάλλουν στη δημιουργία και εμβάθυνση στρατηγικών σχέσεων με τρίτες χώρες (State of Israel MoD, 2022).

Η ρήξη με την Τουρκία το 2010 σήμανε τη μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής του Ισραήλ και την ανάπτυξη στενών διπλωματικών σχέσεων με Ελλάδα-Κύπρο, που με αφετηρία την ενέργεια επεκτάθηκε και στην ασφάλεια. Έκτοτε διεξάγονται αεροναυτικές ασκήσεις ιδιαίτερης σημασίας για το Ισραήλ, καθώς η Κύπρος διαθέτει ποικίλα επίγεια αντιαεροπορικά συστήματα, η Ελλάδα διαθέτει το αντιαεροπορικό σύστημα S-300 που χρησιμοποιείται από χώρες της Μέσης Ανατολής, ενώ το ελληνικό έδαφος προσομοιάζει εκείνο του Λιβάνου, οπότε η ισραηλινή ΠΑ εκπαιδεύεται σε συνθήκες παρόμοιες με εκείνες που αναμένεται να διεξάγει επιχειρήσεις (Nachmani, 2019).

Η κοινή ανακοίνωση της τριμερούς συνόδου Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ το 2021 έστειλε στην Τουρκία σαφές μήνυμα σεβασμού των κυριαρχικών δικαιωμάτων των χωρών της ευρύτερης περιοχής και αποσκοπώντας σε ενίσχυση της συμμαχίας και επίτευξη περιφερειακής σταθερότητας έκανε άνοιγμα στα κράτη του Κόλπου. Εξήρε τη σπουδαιότητα της «3+1» προσβλέποντας στην εντατικοποίηση της και προέβλεπε την ενίσχυση του τριμερούς αμυντικού συντονισμού με στρατηγικό διάλογο, στρατιωτική και αμυντικό-βιομηχανική συνεργασία (Ελληνική Δημοκρατία Πρωθυπουργός, 2021).

Η επαναπροσέγγιση και η αποκατάσταση των διπλωματικών και αμυντικών σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ προβάλλεται από την γείτονα ως επίτευγμα που ακυρώνει την τριμερή Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ. Ωστόσο έπειτα από 10 και πλέον έτη τεταμένων σχέσεων είναι αναμενόμενο το Ισραήλ να τις αξιολογεί θετικά αντιμετωπίζοντας την Άγκυρα ως έναν ισχυρό σύμμαχο εναντίον του Ιράν (Lis & Kubovich, 2022). Παράλληλα διαμηνύει πως διατηρεί ισχυρή συνεργασία με Ελλάδα-Κύπρο-κράτη του Κόλπου και πως η επαναπροσέγγιση με την Τουρκία εξυπηρετεί τα συμφέροντα όλων των εμπλεκομένων, επιβεβαιώνοντας τόσο τη στρατηγική αμυντική σχέση που έχει σφυρηλατήσει με την Ελλάδα, η οποία στηρίζεται σε κοινά συμφέροντα και αξίες, όσο και τη δέσμευση για δημιουργία κλίματος σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΘΑ, 2022). Οι υπάρχοντες στενοί δεσμοί μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ

αποτελούν στρατηγική επιλογή, με κοινά συμφέροντα και λαμπρές προοπτικές στον ενεργειακό και αμυντικό-βιομηχανικό τομέα ενώ η καχυποψία στις ισραηλινοτουρκικές σχέσεις θα εξακολουθήσει, με το Ισραήλ να γνωρίζει ότι η Τουρκία θα συνεχίσει να αυτοσυστήνεται ως προστάτης του μουσουλμανικού κόσμου (Λουκόπουλος, 2022).

Στον ενεργειακό τομέα το Ισραήλ τις τελευταίες δεκαετίες εξελίχθηκε από χώρα πλήρως εξαρτώμενη σε χώρα ικανή να καλύψει τις ενεργειακές της ανάγκες υλοποιώντας παράλληλα εξαγωγές ΦΑ, ένεκα της εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων κοιτασμάτων που μεταβάλλουν το ενεργειακό του μείγμα (State of Israel MoE, 2021). Στην παραγωγή ενέργειας κυριαρχεί το εγχώριο ΦΑ, σημαντική είναι η συμμετοχή εισαγόμενου πετρελαίου-άνθρακα, ενώ η χρήση ΑΠΕ είναι περιορισμένη και αφορά κυρίως την ηλιακή ενέργεια. Το 2020 η παραγωγή ενέργειας προήλθε από ΦΑ 67,1%, άνθρακα 26,2%, πετρέλαιο 0,6% και ΑΠΕ 6%, ενώ το ενεργειακό μείγμα διαρκώς μεταβάλλεται με αύξηση της συμμετοχής ΦΑ και μείωση του πετρελαίου-άνθρακα (State of Israel MoE, 2021).

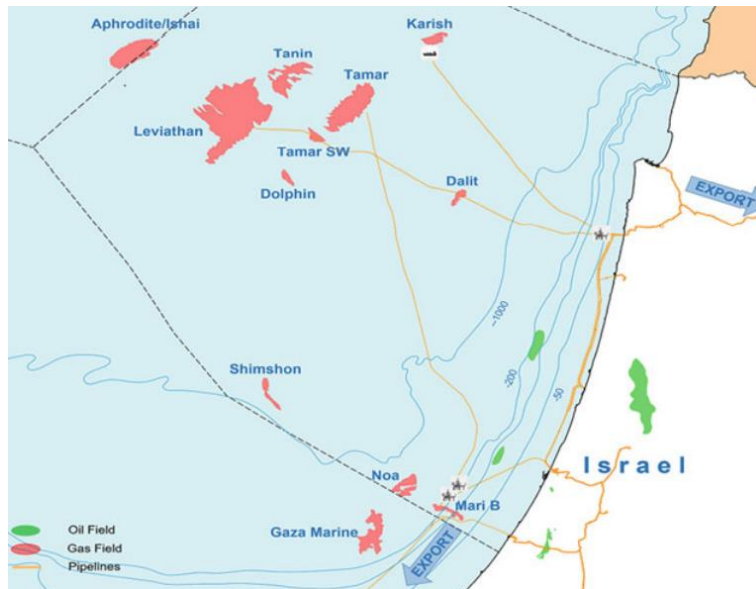
Αλματώδεις ρυθμοί χαρακτηρίζουν την αύξηση παραγωγής ΦΑ με 13 bcm το 2020 από 2,6 bcm το 2012 καταγράφοντας αύξηση άνω του 20%/year, με την εγχώρια κατανάλωση το 2021 να ανέρχεται σε 12,3 bcm (U.S. ITA , 2022). Η πρόβλεψη εγχώριας ζήτησης για το διάστημα 2021-2045 εκτιμάται σε 500 bcm (State of Israel MoE, 2022).

Διάγραμμα 16: Εγχώρια Κατανάλωση ΦΑ 2012-2021 (bcm)

Πηγή: Israel Natural Gas Lines

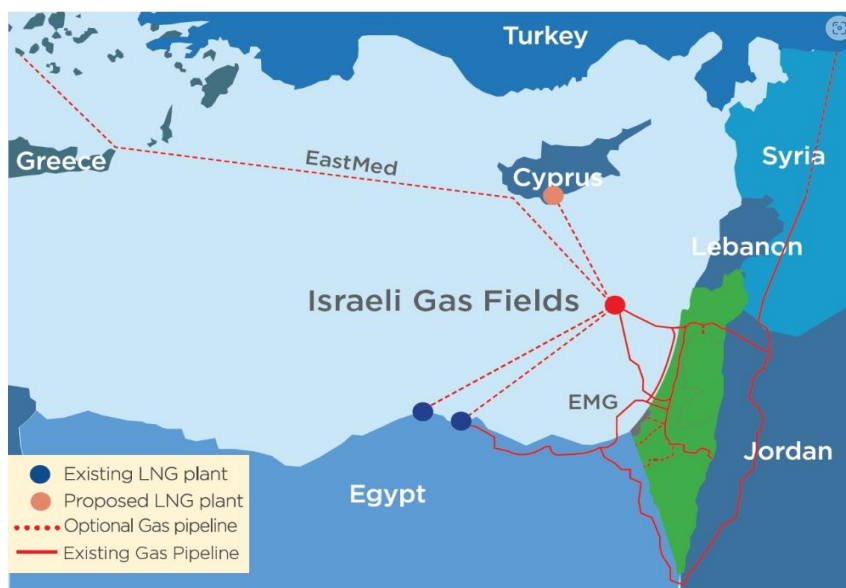
Τα διαπιστωμένα κοιτάσματα υπολογίζονται σε 900 bcm, με 3 κυριότερα τα: Leviathan μεγέθους 500 bcm, Tamar μεγέθους 319 bcm και Karish-Tanin μεγέθους 50 bcm. Τα Tamar, Leviathan και Karish αποδίδουν 21 bcm/year (State of Israel MoE, 2022).

Διάγραμμα 17: Κοιτάσματα ΦΑ

Πηγή: Flouros, 2022

Συμφωνίες έχουν συναφθεί με την Αίγυπτο (5,6 mcm/day) και την Ιορδανία (15ετής συμφωνία για 15 bcm) (State of Israel MoE, 2018) ενώ το 2021 συμφωνήθηκε με την Αίγυπτο αύξηση των εξαγωγών στο πλαίσιο αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής (State of Israel MoE, 2021). Το 2022 εγκρίθηκε νέα διαδρομή εξαγωγής ΦΑ μέσω του υπάρχοντος δικτύου και του λιμένα της Aqaba στην Ερυθρά θάλασσα (State of Israel MoE, 2022). Οι εξαγωγές ΦΑ αυξήθηκαν το 2021 κατά 68% συγκριτικά με το 2020, με τις εξαγωγές προς Αίγυπτο-Ιορδανία να υπερβαίνουν τα 9 bcm (U.S. ITA , 2022).

Διάγραμμα 18: Επιλογές εξαγωγής ΦΑ μέσω αγωγών

Πηγή: Ministry of Energy

Η έλλειψη διασυνδέσεων με τα γειτονικά κράτη υποχρεώνουν τη χώρα σε εισαγωγές ενεργειακών πόρων διά θαλάσσης καθιστώντας την «ενεργειακό νησί». Αν η εφοδιαστική αλυσίδα απειληθεί τότε οφείλει να βασιστεί σε ιδίες δυνατότητες, συνεπώς απαραίτητη κρίνεται η συνεχής ροή ΦΑ και η ύπαρξη εναλλακτικής επιλογής ενεργειακών πόρων (ηλεκτρικές διασυνδέσεις-πετρελαιοειδή) (State of Israel MoE, 2018).

Η εκμετάλλευση υδρογονανθράκων διασφαλίζει την ικανοποίηση της εγχώριας ζήτησης για τα επόμενα 40 έτη και καθιστά το Ισραήλ εξαγωγέα ενέργειας με συγκεκριμένες προδιαγραφές και ποσοτώσεις εξαγωγών τόσο στις συνορεύουσες χώρες όσο και στην Ευρώπη, ενώ παράλληλα διασφαλίζει τα πολιτικοοικονομικά του συμφέροντα ενδυναμώνοντας την γεωστρατηγική του αξία (Σκλιας & Φλούρος, 2019). Η πρόσφατη συμφωνία Ισραήλ-Λιβάνου επέτρεψε την εκμετάλλευση του κοιτάσματος Karish, βασικώς όμως ενισχύει την ενεργειακή ασφάλεια καθώς προωθεί την σταθερότητα απομακρύνοντας μια πιθανή σύγκρουση με τη Hezbollah (Φουρλής, 2022).

4.2.4 Παρουσία-επιδιώξεις των ΗΠΑ, «3+1»

Η απεμπλοκή των ΗΠΑ από την Ανατολική Μεσόγειο προκάλεσε κενά ισχύος τα οποία εκμεταλλεύονται παγκόσμιες και περιφερειακές αναθεωρητικές δυνάμεις όπως η Ρωσία και η Τουρκία. Ελλάδα, Κύπρος και Ισραήλ αντιλαμβανόμενες τον τουρκικό αναθεωρητισμό και θέλοντας να εξασφαλίσουν ζωτικά εθνικά συμφέροντα, σχημάτισαν μια στρατηγική τριμερή συμμαχία με αφετηρία την εκμετάλλευση εγχώριων κοιτασμάτων ΦΑ και την διακίνηση ποσοτήτων αερίου προς την Ευρώπη μέσω του EastMed, στην όδευση του οποίου δε συμπεριλήφθηκε η Τουρκία. Οπότε ο αγωγός πέραν της ενεργειακής και οικονομικής του αξίας έχει επίσης πολιτικό και γεωπολιτικό αντίκτυπο.

Η τριμερής Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ υπό την αμερικανική ομπρέλα προστασίας αφορά κυρίως την συνεργασία στα πεδία της ασφάλειας και της ενέργειας, λειτουργεί δε ως μοχλός πίεσης έναντι της Τουρκίας η οποία βλέποντας τη στάση των ΗΠΑ να μεταβάλλεται, ως αποτέλεσμα της επιδείνωσης των μεταξύ τους σχέσεων, την εκλαμβάνει ως απόπειρα περικύκλωσης από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους. Οι ΗΠΑ αφενός επιθυμούν την ένταξη Ελλάδας-Κύπρου σε ένα τείχος συνοριακών κρατών που επιχειρούν να ορθώσουν από τη Βαλτική μέχρι το Ισραήλ προκειμένου να ανακόψουν τον ρωσικό αναθεωρητισμό που φαίνεται να συμμερίζεται η Άγκυρα (Νέδος, 2019), αφετέρου δίδουν σπουδαία σημασία στην Ανατολική Μεσόγειο για την μελλοντική ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια λόγω των ανακαλύψεων ΦΑ επιθυμώντας σταθερότητα και συνεργασία όλων των περιφερειακών δρώντων, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας (Φίλης, 2019).

Το γεγονός πως Ελλάδα, Κύπρος και Ισραήλ αποτελούν αναμφισβήτητα δυτικές κοινωνίες με κοινές δημοκρατικές αξίες με αυτές των ΗΠΑ είναι προς όφελος των αμερικανικών εθνικών συμφερόντων καθώς προσδίδει κύρος στην «3+1», η οποία οικοδομείται επί δημοκρατικών βάσεων με κράτη ομοϊδέατες έναντι κρατών με αμφισβητήσιμο δημοκρατικό υπόβαθρο. Παράλληλα οι στρατιωτικές διευκολύνσεις που παρέχουν Ελλάδα και Κύπρος, με τη βάση της Σούδας και τις βρετανικές βάσεις αντίστοιχα, σε συνδυασμό με την κραταιά στρατηγική σχέση ΗΠΑ-Ισραήλ δύνανται να μειώσουν την εξάρτηση από την Τουρκία. Στο πρόσωπο της τριμερούς οι ΗΠΑ βρήκαν τους αξιόπιστους συμμάχους που αναζητούσαν οι οποίοι, πέραν των κοινών συμφερόντων, διαθέτουν επίσης ισχύ και βούληση ώστε να αποτελέσουν αντίβαρο στις κακόβουλες επιρροές που αναπτύσσονται στην περιοχή (Zemenides & Harris, 2019).

Οι ΗΠΑ επιθυμώντας την απεξάρτηση της Ευρώπης από τη ρωσική ενέργεια υποστήριξαν ενθέρμως τόσο το τριμερές σχήμα όσο και τον EastMed. Στην 1^η τριμερή σύνοδο κορυφής το 2016 στη Λευκωσία συμφωνήθηκε η εξέταση της δυνατότητας κατασκευής ενός αγωγού για μεταφορά ΦΑ από Ισραήλ και Κύπρο στην Ευρώπη μέσω Ελλάδας και της διασύνδεσης των ηλεκτρικών δικτύων των 3 χωρών μέσω ενός υποβρύχιου καλωδίου (Πρεσβεία του Ισραήλ στην Ελλάδα, 2016), ενώ αμερικανική συμμετοχή καταγράφηκε πρώτη φορά το 2018 στην 5^η τριμερή σύνοδο κορυφής στην ισραηλινή πόλη Beer Sheva διά του Αμερικανού πρέσβη στο Ισραήλ David Friedman ο οποίος εξέφρασε την υποστήριξη των ΗΠΑ τόσο στη συνεργασία των εμπλεκόμενων χωρών όσο και στον EastMed, τονίζοντας πως η τριμερής συνιστά «*άγκυρα σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο*» (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΣ, 2018). Το ίδιο έτος ο Βοηθός Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, υπεύθυνος για ευρωπαϊκά και ευρασιατικά ζητήματα, Wess Mitchell καταδίκασε την τουρκική προκλητικότητα στην κυπριακή ΑΟΖ χαρακτηρίζοντας τις θέσεις της ως «*μειοψηφία του ενός εναντίον όλου του υπόλοιπου κόσμου*», δηλώνοντας πως η επίσημη συμμετοχή στον τριμερή άξονα των 3 σταθερών δυτικών συμμάχων με τους οποίους υπάρχει κοινή στρατηγική αντίληψη, θεωρείται κομμάτι της αμερικανικής στρατηγικής στην Ανατολική Μεσόγειο (Νέδος, 2018).

Η συμμετοχή του Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Mike Pompeo στην 6^η τριμερή σύνοδο το 2019 έδωσε πνοή στην «3+1» καταδεικνύοντας τη σπουδαιότητα του τριμερούς σχήματος ως περιφερειακού μηχανισμού πλήρως εναρμονισμένου με την αμερικανική εξωτερική πολιτική, που ως ανταγωνιστής της ρωσικής ενέργειας συμβάλλει στην διαφοροποίηση των προμηθευτών της Ευρώπης, ενώ συμφωνήθηκε η ενίσχυση της

περιφερειακής συνεργασίας και της ενεργειακής ασφάλειας και η άμυνα απέναντι σε «εξωτερικές κακοήθειες επιρροές» στην ευρύτερη περιοχή (U.S. Embassy in Greece, 2019).

Το ίδιο έτος διεξήχθη στην Αθήνα η 1^η ενεργειακή Υπουργική διάσκεψη της «3+1» με τη συμμετοχή των Υπουργών Ενέργειας των 3 χωρών και του Αμερικανού Υφυπουργού Εξωτερικών υπεύθυνου για θέματα ενέργειας Francis Fannon όπου συζητήθηκαν ζητήματα ενεργειακής και οικονομικής ανάπτυξης, με τις ΗΠΑ να δηλώνουν πως θα συνδράμουν τις 3 χώρες με τον βέλτιστο τρόπο στη διαδικασία εκμετάλλευσης του πλούτου της Ανατολικής Μεσογείου, αναγνωρίζοντας την αξία της Ελλάδας ως ενεργειακή πύλη της Ευρώπης (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΝ, 2019). Το 2020 έλαβε χώρα στη Λευκωσία η 1^η συνάντηση τεχνικών ομάδων της «3+1» αναφορικά με τους «Μηχανισμούς Ετοιμότητας και Απόκρισης Έκτακτης Ανάγκης για Θαλάσσιες Επιχειρήσεις Πετρελαίου και ΦΑ» υπό την επίβλεψη του Francis Fannon και του Κύπριου Υπουργού Ενέργειας Γιώργου Λακκοτρύπη, ενώ ακολούθησε και 2^η συνάντηση διαδικτυακά σχετικά με ΑΠΕ (Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2021).

Τον Μάιο του 2022 πραγματοποιήθηκε τηλεδιάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών της «3+1» όπου επανεπιβεβαιώθηκε η προσήλωση των 4 χωρών στην περιφερειακή σταθερότητα και ειρήνη στην Ανατολική Μεσόγειο, επισημάνθηκε η ανάγκη εμβάθυνσης της συνεργασίας τους κατόπιν της ρωσικής εισβολής και αποφασίστηκε η ενίσχυση των κοινών δράσεων στους τομείς της ενέργειας και της ασφάλειας με κατάρτιση συγκεκριμένων στόχων για το 2023 (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022).

Το αμερικανικό ενδιαφέρον για την τριμερή ενσαρκώθηκε με τον νόμο «Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act» του 2019, θέτοντας Ελλάδα-Κύπρο-Ισραήλ στην εμπροσθοφυλακή της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο (Sokou, 2019). Σε αυτό αποτυπώνεται λεπτομερώς η ισχύουσα κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή, επισημαίνεται η στρατηγική αξία των 3 χωρών, εξάρεται η συμμετοχή τους στην ισχυρή επίσημη στρατηγική συνεργασία που εξυπηρετεί ζητήματα ενέργειας και ασφάλειας, η αντίθεση τριμερούς-ΗΠΑ σε αναθεωρητικές δράσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο και η αναβάθμιση της περιοχής λόγω του ενεργειακού πλούτου, ικανού να συμβάλλει στην ευρωπαϊκή απεξάρτηση από τη Ρωσία. Ο EastMedAct συνιστά προϊόν του στρατηγικού ανταγωνισμού ΗΠΑ-Ρωσίας αποβλέποντας στην αντιμετώπιση της ρωσικής επιρροής στην Ανατολική Μεσόγειο (U.S. 116th Congress, 2019).

Σχετικά με την ασφάλεια γίνεται αναφορά στην αξία της Κυπριακής Δημοκρατίας, στην εμβάθυνση της αμυντικής συνεργασίας ΗΠΑ-Κύπρου (εισάγοντας διατάξεις για

άρση του εμπάργκο όπλων) και στην επιλογή ρωσικού αμυντικού υλικού ως αντίμετρο στα τουρκικά στρατεύματα κατοχής. Παροτρύνει σε παροπλισμό του υπάρχοντος ρωσικού οπλισμού, προμήθεια αντίστοιχου δυτικής τεχνολογίας και αντιμετώπιση της ρωσικής παρεμβατικότητας μέσω συνεργασίας στους τομείς των πληροφοριών, του κυβερνοχώρου και της θαλάσσιας ασφάλειας. Προβλέπει επιβολή κυρώσεων για αποτροπή της ρωσικής διεισδυτικότητας στην περιοχή και αναφέρεται στοχευμένα στην περίπτωση της Τουρκίας και των S-400, διαμηνύοντας αποκλεισμό από το πρόγραμμα των F-35. Εγκρίνει χρηματοδοτήσεις για ανάπτυξη των αμυντικών δεσμών και επενδύσεις σε ελληνικές στρατιωτικές υποδομές που ενισχύουν τη ναυτική παρουσία των ΗΠΑ, προτρέποντας σε απαγόρευση ελλιμενισμού ρωσικών πολεμικών πλοίων που επιχειρούν στη Συρία. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις παραβιάσεις του ελληνικού ΕΕΧ και της κυπριακής ΑΟΖ.

Όσον αφορά την ενέργεια εξυμνεί τα ευρήματα ΦΑ στην Ανατολική Μεσόγειο, εκφράζει ισχυρή υποστήριξη στις κυπριακές έρευνες υδρογονανθράκων καταδικάζοντας την παρεμπόδιση τους από τρίτα κράτη, στους αγωγούς TAP, EastMed, IGB, στην ανάπτυξη Τερματικών Σταθμών ΥΦΑ, στη διαφοροποίηση των προμηθευτών, ενθαρρύνει τις ιδιωτικές επενδύσεις σε ενεργειακές υποδομές και προβλέπει τη δημιουργία ενός κοινού Ενεργειακού Κέντρου για την Ανατολική Μεσόγειο στις ΗΠΑ. Αναφέρεται στην υποχρέωση των ΗΠΑ να μετέχουν ενεργά, να συνδράμουν τον τριμερή άξονα, να αναπτύξουν κρίσιμες υποδομές μεταξύ των χωρών και να ωθήσουν την ΕΕ να ευνοήσει τις επενδύσεις στην Κύπρο. Εξουσιοδοτεί τους Υπουργούς Εξωτερικών και Ενέργειας να συνάπτουν συμφωνίες που ενισχύουν τη σύμπραξη ΗΠΑ-τριμερούς. Χωρίς να στρέφεται εναντίον της Τουρκίας ο νόμος μετατοπίζει στο επίκεντρο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής τα κράτη της τριμερούς και αποστρέφεται κάθε είδους αναθεωρητισμό.

Η «3+1» άρχισε να αποτυπώνεται επίσημα στους νόμους των ΗΠΑ με την ένταξη της στον «Consolidated Appropriations Act» του 2021 ο οποίος προβλέπει κονδύλια «για κοινούς διαλόγους για την υποστήριξη εταιρικών σχέσεων στην Ανατολική Μεσόγειο» οριζόμενη από την έκθεση «House Report 116-444» της Βουλής ως «ετήσιος κοινός διάλογος των Ηνωμένων Πολιτειών με Ισραήλ, Ελλάδα και Κύπρο». Ακολούθησε ο «National Defense Authorization Act» του 2022 όπου καθορίζεται η συγκρότηση μιας «κοινοβουλευτικής ομάδας 3+1» η οποία συνιστώντας νομοθετική συνιστώσα του σχήματος και αποτελούμενη από 6 βουλευτές καθεμίας χώρας θα συναντάται μία φορά ετησίως συζητώντας ζητήματα που αφορούν την ασφάλεια και την ενέργεια καθώς και την αντιμετώπιση της ρωσικής και κινεζικής κακόβουλης επιρροής. Καθίσταται πρόδηλη λοιπόν η συνέχιση του αμερικανικού ενδιαφέροντος που αρχικώς εκδηλώθηκε από την

κυβέρνηση Trump και από την κυβέρνηση Biden, ενώ το γεγονός πως η «3+1» υποστηρίζεται από διαδοχικές κυβερνήσεις διαφορετικού προσανατολισμού σε όλες τις χώρες αποδεικνύει πως συνιστά μια ειλικρινή περιφερειακή πρωτοβουλία. Ωστόσο εκκρεμεί μία κοινή συνάντηση των ηγετών της «3+1», η οποία θα δώσει νέα βαρύτητα επιβεβαιώνοντας την αξία της. Επίσης, ενώ από το 2014 έχουν διεξαχθεί πολυεθνικές ασκήσεις SAR μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ, ΗΠΑ και λοιπών χωρών, με παρατηρητές μάλιστα αραβικά κράτη που οι χώρες της τριμερούς κάνουν άνοιγμα, αλλά και ξεχωριστές διμερείς ασκήσεις του Ισραήλ με Ελλάδα και Κύπρο, απουσιάζει η μορφή της τριμερούς ή η αμερικανική ομπρέλα που θα δώσει τη μορφή «3+1» (Makovsky, 2022).

Η Τουρκία με τη συμπεριφορά της, μέσω της στενής συνεργασίας με τη Ρωσία, της στάσης της στο ρωσοουκρανικό και της κλίσης της προς την Ανατολή, επιχειρεί να αυξήσει το κύρος και την ανεξαρτησία της και να αναδειχθεί σε ρυθμιστικό παράγοντα των εξελίξεων. Εντούτοις οι ΗΠΑ χωρίς να αγνοούν την αξία της αντιλαμβάνονται πως πρόκειται για έναν ασυνεπή εταίρο και δεν ευνοούν μονομερείς ενέργειες που θα συνέβαλαν σε ανατροπή της διαμορφωθείσας κατάστασης σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο. Η επιθετική τουρκική ρητορική, η επιδείνωση των σχέσεων με Ισραήλ-Αίγυπτο και η προμήθεια S-400 οδήγησαν στον αποκλεισμό της Τουρκίας από το πρόγραμμα των F-35 και στη σύνδεση ενδεχόμενης αναβάθμισης των υπαρχόντων F-16 με προϋποθέσεις όπως ο σεβασμός της ελληνικής κυριαρχίας των νησιών του Αιγαίου (Φίλης, 2022).

Οι ΗΠΑ αντιλαμβανόμενες πως η Τουρκία αποστρέφεται τον δυτικό της προσανατολισμό, επιδιώκουν την ευθυγράμμιση της στα συμφέροντα τους και διαμηνύουν μέσω της υποστήριξης της συνεργασίας Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ πως η επιμονή στην στάση που τηρεί, ιδιαίτερα αναφορικά με Ρωσία-Ιράν, οδηγεί στην απομόνωση της στην ευρύτερη περιοχή. Η συμμετοχή στην «3+1» στέλνει μήνυμα για αλλαγή πλεύσης και δεικνύει την πολιτική απομόνωση της Άγκυρας, η οποία ενοχλείται αντιλαμβανόμενη πως με αμερικανική παρότρυνση σχηματίζεται ένας άξονας γειτονικών χωρών με αντίθετα συμφέροντα και επιχειρεί μέσω της προβολής ισχύος να ασκήσει στις ΗΠΑ πίεση αντίστοιχη με αυτή που νιώθει πως δέχεται και να λάβει ανταλλάγματα, εκμεταλλευόμενη την εναλλακτική επιλογή της Ρωσίας. Με τον τρόπο αυτό ενώ η τουρκική επιθετικότητα δεν αμβλύνεται, η στενή προσέγγιση ΗΠΑ-Ελλάδας και η εύνοια για την τριμερή έχουν θετικό αντίκτυπο καθώς θέτουν όρια στην Τουρκία, η οποία κατανοεί ότι σε μια ενδεχόμενη κλιμάκωση από μέρους της Ελλάδα-Κύπρος θα είχαν συμπαραστάτες ΗΠΑ-Ισραήλ, χώρες οι οποίες ακόμα και αν δεν εμπλακούν άμεσα σε μία σύρραξη διαθέτουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που θα διαμορφώσουν το αποτέλεσμα (Φίλης, 2019).

Η αναθεωρητική τακτική της Άγκυρας, που αποτελεί σε ολόένα αυξανόμενο βαθμό μέρος του προβλήματος επηρεάζοντας την ενότητα του NATO, δεν υπονομεύει μόνο τα συμφέροντα των χωρών της τριμερούς αλλά επίσης τα συμφέροντα των ΗΠΑ και τις επιδιώξεις τους να συμβάλλουν στην ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια μέσω της απεξάρτησης από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα και της διαφοροποίησης των προμηθευτών· καθιστά δε επείγουσα την επανεκτίμηση της κατάστασης και την εφαρμογή μιας πιο συνεκτικής στρατηγικής που λαμβάνοντας υπόψιν τις αναδυόμενες ευκαιρίες θα επανεστιάσει το αμερικανικό ενδιαφέρον στην Ανατολική Μεσόγειο θέτοντας την «3+1» στο επίκεντρο της πολιτικής τους. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσαν να καθιερωθούν υπό αμερικανική ηγεσία κοινές αεροναυτικές ασκήσεις με επίκεντρο τη θαλάσσια ενεργειακή ασφάλεια ενώ σε περίπτωση επιδείνωσης των αμερικανοτουρκικών σχέσεων θα υπάρχει η εναλλακτική επιλογή οι χώρες της τριμερούς να φιλοξενήσουν τις αμερικανικές ΕΔ που επί του παρόντος στρατωνίζονται στο τουρκικό Incirlik (Edelman & Erdemir, 2020).

Η αφοσίωση και η γεωστρατηγική θέση της Ελλάδας την καθιστούν στρατηγικό σύμμαχο του NATO. Η Ελλάδα συμμετέχοντας σε πλήθος στρατιωτικών ασκήσεων και ειρηνευτικών αποστολών και παρέχοντας στρατιωτικές βάσεις προς εξυπηρέτηση των συμμαχικών ΕΔ, με κυριότερη τη ναυτική βάση στη Σούδα, συμβάλλει στην περιφερειακή σταθερότητα. Λαμβάνει πληθώρα στρατιωτικών εξοπλισμών είτε μέσω πωλήσεων είτε μέσω του προγράμματος πλεονάζοντος αμυντικού υλικού, ενώ η σπουδαίας σημασίας «Συμφωνία Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας» του 2021 ενισχύει την ΝΑ πτέρυγα του NATO βελτιώνοντας τη διαλειτουργικότητα και την πρόσβαση των αμερικανικών ΕΔ σε ελληνικές στρατιωτικές υποδομές (U.S. DoS, 2022). Η ρωσική εισβολή ανέδειξε τη στρατηγική αξία της Αλεξανδρούπολης μέσω της οποίας οι ΗΠΑ παρέχουν στρατιωτική υποστήριξη στην Ουκρανία (U.S. DoD, 2022) καθώς η τοποθεσία της επιτρέπει άμεση πρόσβαση σε ΝΑ Ευρώπη-Μαύρη Θάλασσα και ταχεία ενίσχυση των δυνάμεων της ΝΑ πτέρυγας του NATO, παρακάμπτοντας τα τουρκικά στενά του Βοσπόρου.

Οι σχέσεις ΗΠΑ-Κύπρου γνωρίζουν άνθιση καθώς η τελευταία εντάσσεται στους αμερικανικούς σχεδιασμούς για την Ανατολική Μεσόγειο, όπως αποδεικνύει η άρση του εμπάργκο φονικών όπλων. Η γεωστρατηγική της θέση και η συμμετοχή σε πολυμερείς διπλωματικές πρωτοβουλίες όπως η τριμερής Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ αναδεικνύουν την αξία της στους τομείς της ασφάλειας και της ενέργειας, συμβάλλοντας στην περιφερειακή ειρήνη και στη διαφοροποίηση προμηθευτών ενέργειας για την Ευρώπη (U.S. DoS, 2021).

Οι σχέσεις ΗΠΑ-Ισραήλ διαπνέονται από την αφοσίωση των 2 χωρών στην περιφερειακή ασφάλεια, με την ασφάλεια του Ισραήλ να αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Οι ΗΠΑ προωθούν την ομαλοποίηση των αραβοϊσραηλινών σχέσεων με τις «Συμφωνίες του Αβραάμ» (U.S. DoS, 2021) και αποδεικνύουν την αφοσίωση τους με συμφωνίες όπως το 10ετές μνημόνιο κατανόησης του 2016 (The White House, 2016). Δεδομένου ότι οι ΗΠΑ στη μεταψυχροπολεμική περίοδο επιθυμούν τη διατήρηση της περιφερειακής ισορροπίας, ιδίως στην κρίσιμη περιοχή της Μέσης Ανατολής, και το Ισραήλ αποτελεί μια δύναμη status quo στην περιοχή, η ιστορική τους συμμαχία εδράζεται στα κοινά τους συμφέροντα (Mazis & Troulis, 2020).

Τον Ιανουάριο του 2022 οι ΗΠΑ επικαλούμενες τη μετάβαση σε τεχνολογίες καθαρής ενέργειας απέσυραν τη στήριξη τους στον αγωγό EastMed, εγκωμιάζοντας τις ηλεκτρικές διασυνδέσεις EuroAfrica και EuroAsia Interconnector, επιβεβαιώνοντας παράυτα τη στήριξη τους στην «3+1» καθώς προάγει την περιφερειακή σταθερότητα (U.S. Embassy in Greece, 2022), κίνηση που εντάσσεται στις δράσεις της κυβέρνησης Biden για ενεργειακή μετάβαση και αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής (Salem, 2022). Αναφορικά με τη γεωπολιτική προέκταση της κίνησης αυτής ουσιαστικά οι ΗΠΑ ζήτησαν από τις συμμετέχουσες χώρες να αποσυρθούν από το έργο, παρότι τόσο οι ίδιες όσο και η ΕΕ έχουν εκφράσει επανειλημμένα τη στήριξη τους (Ruhe & Millner, 2022).

Η χρήση της ενέργειας από πλευράς Ρωσίας ως μέσο πολιτικής επιρροής, υπογραμμίζει την ανάγκη ταχείας διαφοροποίησης προμηθευτών. Η ΕΕ καλύπτει από ίδια παραγωγή μικρό μέρος των αναγκών της, η υπολειπόμενη ποσότητα εισάγεται μέσω αγωγών (η Ρωσία ελέγχει το 40% των εισαγωγών) ή ως ΥΦΑ. Στο διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2022 κύριος προμηθευτής ΥΦΑ της Ευρώπης ήταν οι ΗΠΑ με 44% επί των εισαγωγών. Ο αναβαθμιζόμενος ρόλος τους επισφραγίστηκε τον Μάρτιο του 2022 όταν ΕΕ-ΗΠΑ συμφώνησαν αύξηση του εισαγόμενου ΥΦΑ κατά 15 bcm εντός του 2022 (European Commission, 2022) και σε 50 bcm/year έως το 2030 (European Commission, 2022). Στόχος των ΗΠΑ είναι να διεκδικήσουν κυρίαρχο μερίδιο στις ευρωπαϊκές εισαγωγές ΥΦΑ. Το αμερικανικό ΥΦΑ είναι ακριβότερο λόγω της μακράς αλυσίδας διακίνησης έως ότου φτάσει στην ευρωπαϊκή αγορά ωστόσο η αυξημένη ζήτηση και η ανάγκη διαφοροποίησης προμηθευτών επιβάλλει την πρόκριση του. Συνεπώς οι ΗΠΑ υποστηρίζουν τις ηλεκτρικές διασυνδέσεις και το ΥΦΑ έναντι των αγωγών καθότι αφενός οι αγωγοί ελέγχονται κυρίως από τη Ρωσία και αφετέρου οι ΗΠΑ, ως εξαγωγέας ΥΦΑ, έχουν σημαντικά οικονομικά οφέλη από την πώληση του προϊόντος τους.

Διαφαίνεται λοιπόν η απουσία μιας ολοκληρωμένης αμερικανικής πολιτικής για την Ανατολική Μεσόγειο και η ύπαρξη περισσότερο ενός αθροίσματος πολιτικών έναντι μεμονωμένων μεσογειακών κρατών που, συλλογικά, δύνανται να παρέχουν το περίγραμμα της πολιτικής των ΗΠΑ στην ευρύτερη περιοχή. Η επιλογή των ΗΠΑ να συναθροιστούν με την τριμερή Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ, της οποίας τα επιμέρους κράτη αποτελούν είτε συμμάχους είτε εταίρους, σχηματίζοντας την «3+1» διαμορφώνει τις επιλογές τους δίνοντας μορφή στην μεσογειακή τους πολιτική (Salem, 2022).

Το προαναφερθέν γεγονός πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού για τα κράτη της τριμερούς τα οποία εάν επιθυμούν να σφυρηλατήσουν έτι περαιτέρω την νεοσυσταθείσα «3+1» οφείλουν να αναπτύξουν μία συμπαγή κοινή εξωτερική πολιτική ώστε να μυήσουν την Ουάσιγκτον στην ευαίσθητη περιφερειακή πραγματικότητα, να την ωθήσουν στην επανεκτίμηση της υπαναχώρησης από τον EastMed και στην κατανόηση της αξίας του τριμερούς άξονα, ιδίως υπό το πρίσμα της συγκράτησης των ΗΠΑ να ασκήσουν υπέρμετρη πίεση στην αναθεωρητική Τουρκία προκειμένου να μην την ωθήσουν στη ρωσική πλευρά (Inbar, 2022).

4.2.5 Λοιποί Δρώντες

Το κενό ισχύος που προέκυψε στην Ανατολική Μεσόγειο λόγω της απεμπλοκής των ΗΠΑ εκμεταλλεύεται η φιλόδοξη Τουρκία η οποία παρουσιάζεται ως ανερχόμενη δύναμη. Το στρατηγικό της όραμα δεν περιορίζεται στην μεγιστοποίηση των κερδών αλλά στοχεύει στη μεταβολή της υπάρχουσας ισορροπίας δυνάμεων. Η ισχυρή οικονομία, η προσέλκυση διεθνών επενδύσεων και οι νέο-οθωμανικές επιδιώξεις ενισχύουν την στρατηγική της αυτονομία μέσω της ενδυνάμωσης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας και της σύναψης περιφερειακών συνεργασιών (Maris, Flouros & Galariotis, 2022).

Σύμφωνα με τον Davutoğlu η πολιτική σταθερότητα στο εσωτερικό της Τουρκίας συντελεί σε μια εξωτερική πολιτική που ιεραρχείται από συγκεκριμένες αρχές. Ωστόσο μία εξ αυτών, η αρχή των μηδενικών προβλημάτων με τα γειτονικά κράτη βάσει της οποίας ελαχιστοποιούνται οι υπάρχουσες διαφορές και αναπτύσσεται η μεταξύ τους συνεργασία (Davutoglu, 2010), αποτελεί ένα προπέτασμα που επιχειρεί να αποκρύψει τις νέο-οθωμανικές φιλοδοξίες, με τον τουρκικό αναθεωρητισμό να υποδαυλίζει τη σταθερότητα της Ανατολικής Μεσογείου (Kouskouvelis, 2013).

Αυτοπροβάλλεται ως η μοναδική αξιόπιστη χώρα για επενδύσεις επιδιώκοντας να καταστεί ενεργειακός κόμβος της ευρύτερης περιοχής. Τηρεί αναθεωρητική στάση έναντι

Ελλάδας-Κύπρου ενώ οι παραδοσιακά καλές σχέσεις που διατηρούσε με Αίγυπτο-Ισραήλ διέρχονται κρίση την τελευταία δεκαετία ως απότοκο της πολιτικής της να εμφανιστεί ως προστάτης του μουσουλμανικού στοιχείου. Θεωρεί πως οι άξονες Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ και Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου θίγουν τα τουρκικά συμφέροντα, την εκπλήρωση των οποίων επιδιώκει με παρεμβατικές μεθόδους και μέσω της προβολής ισχύος.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, επιχειρεί να προσεταιριστεί τις χώρες στα βόρεια σύνορα της για να εδραιωθεί στα Βαλκάνια, αμφισβητεί την ελληνική κυριαρχία νησιών του Αιγαίου απαιτώντας την αποστρατικοποίηση τους και επικαλείται το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» σύμφωνα με το οποίο μέσω της ναυτικής της ισχύος επιδιώκει να αναδειχθεί ως κυρίαρχη δύναμη της ευρύτερης περιοχής (Maris, Flouros & Galariotis, 2022). Οικειοποιείται τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, εγείρει διεκδικήσεις στην ελληνική ΑΟΖ, συνυπογράφει στρατιωτική συνεργασία με Αλβανία-Βόρεια Μακεδονία δημιουργώντας κλοιό πέριξ της Ελλάδας (Kouskouvelis, 2013) και εργαλειοποιεί τις μεταναστευτικές ροές. Τα 2 τουρκολιβυκά μνημόνια προβάλλουν τις τουρκικές αξιώσεις στην Ανατολική Μεσόγειο (European Union, 2022).

Εξακολουθεί την παράνομη κατοχή στην Κύπρο, διεκδικεί μερίδιο από τους υδρογονάνθρακες στην κυπριακή ΑΟΖ και εκτελεί παράνομες γεωτρήσεις εντός αυτής, συνυπέγραψε καθορισμό υφαλοκρηπίδας με την ούτως καλούμενη ΤΔΒΚ ώστε να εκτελεί νομότυπα ενεργειακές έρευνες στην περιοχή (Kouskouvelis, 2013) ενώ επιδιώκει τη διεθνή αναγνώριση του ψευδοκράτους (Maris, Flouros & Galariotis, 2022).

Όσον αφορά το Ισραήλ οι 2 χώρες διατηρούσαν εξαιρετικές σχέσεις αποτελώντας δυτικά προπύργια των ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο συνεργαζόμενα σε ζητήματα ασφαλείας. Ωστόσο η εχθρική ρητορική οδήγησε σε σταδιακή επιδείνωση και τέλος, με το συμβάν του Μανί Μαρμαρα, στην κατάρρευση τους (Kouskouvelis, 2013).

Η ιδιότητα της Τουρκίας ως μέλος του NATO δεν ενοχλεί τη Ρωσία καθώς μέσω της προσέγγισης τους αποκτά έμμεση πρόσβαση σε πολύτιμες πληροφορίες. Οι στρατηγικοί τους στόχοι συγκλίνουν με τις 2 χώρες να δρουν σε πολλές περιπτώσεις συγχρονισμένα προκειμένου να επεκτείνουν την επιρροή τους (Maris, Flouros & Galariotis, 2022). Η επιλογή της Τουρκίας να μην επιβάλλει κυρώσεις μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία ούτε το 2014 ούτε το 2022 τη διαφοροποιεί από τις δυτικές χώρες, με το στρατηγικό της όραμα να μην ταυτίζεται πάντοτε με εκείνο των ΗΠΑ-NATO και

την τουρκική αμφισημία να αποδεικνύεται πολλαπλά χρήσιμη για τη Ρωσία, η οποία επιθυμεί¹⁵ να καταστήσει την Τουρκία κόμβο ΦΑ για περαιτέρω διακίνηση προς την ΕΕ.

Μολονότι η εγγύτητα στα πλούσια κοιτάσματα Κασπίας-Μέσης Ανατολής και ο έλεγχος των Στενών του Βοσπόρου την καθιστούν ενεργειακή γέφυρα Ανατολής-Δύσης παρουσιάζει μεγάλη ενεργειακή εξάρτηση. Σχεδιάζει να προσθέσει την πυρηνική ενέργεια στο ενεργειακό της μείγμα (Republic of Türkiye MFA, 2022). Για την Τουρκία η ενέργεια συνιστά ένα σπουδαίο ζήτημα που χαράσσει τη διπλωματία και διαμορφώνει τις διεθνείς σχέσεις (Republic of Türkiye MENR, 2022) καθιστώντας έτσι πρόδηλο το γεγονός πως τα 4 πλωτά της γεωτρύπανα δεν αποτελούν αποκλειστικά μέρος του ενεργειακού της προγράμματος, αλλά επίσης εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής (Φίλης, 2022). Διαθέτει 2 Τερματικούς Σταθμούς ΥΦΑ, 2 FSRU, αποθέματα 540 bcm ΦΑ στη Μαύρη θάλασσα και διεξάγει έρευνες στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ τη διασχίζει πλήθος αγωγών πετρελαίου-ΦΑ, με σημαντικότερους τους TANAP και TurkStream.

Στην περιοχή βρίσκεται επίσης η Αίγυπτος, της οποίας οι διμερείς σχέσεις με την Τουρκία κατέρρευσαν το 2013 όταν η τελευταία στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης υποστηρίζοντας τη Μουσουλμανική Αδελφότητα¹⁶ επιδίωξε την επιβολή κυρώσεων κατά του Προέδρου Abdel Fattah el-Sisi ως εγκληματία πολέμου. Τα αντικρουόμενα συμφέροντα σε Συρία, Λιβύη και στα θαλάσσια σύνορα επιδεινώνουν την κατάσταση (Atef, 2021). Στρεφόμενη στα δημοκρατικά κράτη του υποσυστήματος συγκρότησε τριμερή άξονα με Ελλάδα-Κύπρο στο πλαίσιο του οποίου οι επιμέρους χώρες επιδιώκουν τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, καταδικάζουν τις μονομερείς ενέργειες αναθεωρητικών δρώντων, συνεργάζονται σε θέματα ασφάλειας, συνδιοργανώνουν κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, ενώ πρόσφατα έκαναν άνοιγμα στη συμμετοχή και άλλων χωρών στην κατεύθυνση διεύρυνσης της τριμερούς (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΘΑ, 2022).

Το 2014 συνυπέγραψε με την Ελλάδα τη «Διακήρυξη του Καΐρου» για επιτάχυνση των διαδικασιών καθορισμού των μεταξύ τους θαλασσίων ζωνών (Hellenic Republic MFA, 2014), ενώ το 2020 προχώρησαν από κοινού σε μερική οριοθέτηση ΑΟΖ (δεν περιλαμβάνει το νησιωτικό σύμπλεγμα της Μεγίστης), δείχνοντας ότι δεν επιθυμεί να αποτελέσει τμήμα της ελληνοτουρκικής εξίσωσης (Συρίγος, 2015), ακυρώνοντας ωστόσο έμπρακτα το τουρκολιβικό μνημόνιο του 2019 (Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2020). Ακολούθησε το μνημόνιο του 2022 για συνεργασία στους τομείς αεροναυτικής και

¹⁵ Αφορά πρόταση του Ρώσου Προέδρου στον Τούρκο ομόλογο του.

¹⁶ Πρόκειται για κίνημα και πολιτικό κόμμα που θεωρείται από την Αίγυπτο και τις περισσότερες Αραβικές χώρες τρομοκρατική οργάνωση.

ναυτικής SAR το οποίο πλήττει το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» καθώς ουσιαστικά ακυρώνει την τουρκική μονομερή επέκταση της περιοχής SAR που η Άγκυρα διενήργησε το 2021 προκειμένου να ταυτίσει τη συγκεκριμένη περιοχή με τις αναθεωρητικές αιτιάσεις της επί των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων (Φίλης, 2022).

Η συμμετοχή στο EMGF επισημαίνει τα ενεργειακά ενδιαφέροντα της χώρας. Η ανακάλυψη του κοιτάσματος Zohr μεγέθους 30 tcf (ENI, 2015), οι αγωγοί SUMED-AGP, η Διώρυγα του Suez, οι 2 εγκαταστάσεις Υγροποίησης ΦΑ, οι επιπλέον ποσότητες ΦΑ που εισάγει από το Ισραήλ και έχει συμφωνήσει να προμηθευτεί από την Κύπρο, αναβαθμίζουν γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά την ευρύτερη περιοχή καθιστώντας την Αίγυπτο όχι μόνο σημαντικό εξαγωγέα ΥΦΑ στις διεθνείς αγορές αλλά επίσης απαραίτητο ενεργειακό εταίρο για την ΕΕ στο εγχείρημα διαφοροποίησης των προμηθευτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Συμπεράσματα

Λαμβανομένων υπόψιν όσων παρατέθηκαν και αναλύθηκαν στην παρούσα διατριβή θα επιχειρήσουμε με κριτική αντίληψη και αντικειμενική, συνδυαστική σκέψη να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα και να οδηγηθούμε σε ρεαλιστικές προτάσεις που καταδεικνύουν την ανάγκη καθιέρωσης της συμμαχίας «3+1» ως μέσου διασφάλισης σταθερότητας και ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο έναντι αναθεωρητικών δρώντων, που θα οδηγήσει στην οικονομική και ενεργειακή ευημερία της ευρύτερης περιοχής μέσω της εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων, απαντώντας στα ερευνητικά ερωτήματα.

Το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την τριμερή Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ, της οποίας τα θεμέλια τέθηκαν το 2016 με αφετηρία την ενέργεια, εκδηλώθηκε ουσιαστικά το 2019 διά της συμμετοχής τους στην 6^η τριμερή σύνοδο κορυφής. Επίσης εκφράστηκε με τον νόμο EastMedAct ο οποίος αποτελεί ορόσημο, θέτοντας την τριμερή στην εμπροσθοφυλακή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η επιλογή των ΗΠΑ ήρθε ως φυσικό αποτέλεσμα της ολοένα κλιμακούμενης ρεβιζιονιστικής τακτικής που εφαρμόζει η Τουρκία προβάλλοντας νέο-οθωμανικές μαξιμαλιστικές τάσεις, αμφισβητώντας ποικιλοτρόπως την εθνική κυριαρχία γειτονικών δρώντων, επικαλούμενη το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας». Η αποσταθεροποίηση θίγει τα αμερικανικά συμφέροντα καθώς οι ΗΠΑ αποτελούν δύναμη status quo και επιθυμούν τη διατήρηση της περιφερειακής ισορροπίας στα επί μέρους υποσυστήματα, πολλώ δε μάλλον στην κρίσιμη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Η γεωστρατηγική τοποθεσία της επιτρέπει έλεγχο των θαλασσιών οδών διακίνησης ενεργειακών πόρων και ταχεία πρόσβαση σε γειτονικά υποσυστήματα βαρύνουσας σημασίας. Ανακαλύψεις υδρογονανθράκων στις ΑΟΖ Κύπρου-Ισραήλ, αξιοποίηση των οποίων θα συνέτεινε στο ευρωπαϊκό εγχείρημα απεξάρτησης από το ρωσικό ΦΑ, γιγαντώνουν τη σημασία της, αναδεικνύοντας την ανάγκη διαμόρφωσης συνθηκών σταθερότητας και ασφάλειας που θα επιτρέψουν δραστηριότητες εκμετάλλευσης.

Οι προαναφερθέντες παράγοντες δεν είναι οι μόνοι που οδήγησαν στο αμερικανικό ενδιαφέρον προϊόν του οποίου αποτελεί η «3+1». Το δημοκρατικό πολίτευμα Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ, η προϋπάρχουσα στενή συνεργασία, η σταθερότητα που χαρακτηρίζει τα

3 κράτη, οι αναμφισβήτητα δυτικές τους αξίες και το γεγονός πως εις εξ αυτών αποτελεί σύμμαχο ή εταίρο των ΗΠΑ συνδυαστικά με τις διευκολύνσεις που παρέχουν και τις επιμέρους υπάρχουσες συμφωνίες, αναδεικνύουν τις 3 χώρες σε αξιόπιστους συμμάχους με κοινά συμφέροντα και πολιτική βούληση, αυξάνοντας παράλληλα το κύρος των ΗΠΑ. Συνεπώς επενδύουν στην τριμερή δίνοντας της την μορφή «3+1».

Από το 2019 διεξάγονται συναντήσεις των Υπουργών Ενέργειας και Εξωτερικών των 4 χωρών, όχι όμως σε σταθερή βάση και δίχως να έχει πραγματοποιηθεί μία κοινή συνάντηση των ηγετών των κρατών που θα αναβαθμίσει τη βαρύτητα της στρατηγικής συμμαχίας «3+1». Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε πως η «3+1» δεν αποτελεί συμμαχία υπό την έννοια της ρεαλιστικής προσέγγισης καθώς δεν έχει συνομολογηθεί μεταξύ των χωρών κάποια αμυντική συμφωνία με πρόβλεψη αμοιβαίας στρατιωτικής συνδρομής σε ενδεχόμενη απειλή από τρίτες χώρες. Στη διεθνή βιβλιογραφία συχνότερα απαντάται ως «μηχανισμός» και «σχήμα συνεργασίας» παρά ως «συμμαχία». Περισσότερο είναι στενή συνεργασία των χωρών σε ζητήματα ενέργειας και ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο, ωστόσο στρατηγικού χαρακτήρα λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των κρατών, της περιοχής, των συμφερόντων και του εύρους επιδιώξεων των δρώντων.

Δεν πρέπει ωστόσο να παραβλέψουμε το νεότευκτο της «3+1» και τις σοβαρές πιθανότητες μετεξέλιξης της. Η πρόσφατη αποτύπωση της στη νομοθεσία των ΗΠΑ είναι άκρως ενθαρρυντική δημιουργώντας το απαραίτητο νομικό υπόβαθρο περαιτέρω εμβάθυνσης μέσω πρόβλεψης κονδυλίων και παγιοποίησης διαδικασιών για συναντήσεις εκπροσώπων των κυβερνήσεων των χωρών. Το πλήθος διμερών και τριμερών συμφωνιών μεταξύ των 4 κρατών αναφορικά με αμυντικό-βιομηχανική και στρατιωτική συνεργασία, δημιουργεί γόνιμο έδαφος για περαιτέρω ωρίμανση ικανή να οδηγήσει σε μία συμμαχία.

Επιπλέον η θεαματική βελτίωση των αραβοϊσραηλινών σχέσεων με τις «Συμφωνίες του Αβραάμ», το άνοιγμα Ελλάδας-Κύπρου στις χώρες του Κόλπου με συμφωνίες στρατιωτικής και αμυντικής φύσης, το άνοιγμα της τριμερούς στα κράτη του Κόλπου, οι τριμερείς Ελλάδας-Κύπρου με Αίγυπτο και Ιορδανία, οι ενεργειακές συμφωνίες του Ισραήλ με Αίγυπτο και Ιορδανία, γεννούν νέες προοπτικές, προάγουν την ειρήνη και τη σταθερότητα και εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή εξυπηρετώντας τα συμφέροντα των εμπλεκόμενων χωρών.

Όσον αφορά το ενεργειακό σκέλος της «3+1» μολονότι οι ΗΠΑ αρχικώς υποστήριξαν ενθέρμως τον EastMed, εντούτοις υπαναχώρησαν εκφράζοντας στήριξη μόνον στις ηλεκτρικές διασυνδέσεις, απόφαση περιβαλλοντολογικού χαρακτήρα που μπορεί να ιδωθεί

υπό το πρίσμα επιπρόσθετων ερμηνειών. Η αύξηση των εξαγωγών αμερικανικού ΥΦΑ αναβαθμίζει τις ΗΠΑ σε βασικό προμηθευτή της ΕΕ, συνεπώς η προσθήκη ενός νέου αγωγού ΦΑ από την Ανατολική Μεσόγειο στην ευρωπαϊκή αγορά θα αποτελούσε άμεσο ανταγωνιστή του αμερικανικού προϊόντος. Δεύτερον ο EastMed, πέραν από δαπανηρή και χρονοβόρα κατασκευή, εξαιρεί από την όδευση του την Τουρκία διασχίζοντας θαλάσσιες περιοχές που επί σκοπού διεκδικήθηκαν από το τουρκολιβυκό μνημόνιο του 2019, εγκυμονώντας κίνδυνο κλιμάκωσης και ανοιχτής αντιπαράθεσης των συμμετεχουσών χωρών με την τελευταία. Δρώντας ωστόσο κατευναστικά ενεργούν αντίθετα από ότι ορίζει η ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, η οποία αποτελεί επιδιωκόμενο στόχο ΗΠΑ-ΕΕ.

5.2 Προτάσεις

Οι ευαίσθητες γεωπολιτικές ισορροπίες υπαγορεύουν εξαιρετικά προσεκτικούς χειρισμούς προς αποφυγή κλιμάκωσης της ήδη τεταμένης κατάστασης. Η «3+1» συνιστά μοχλό πίεσης στην Τουρκία με τις ΗΠΑ να επιδιώκουν την επιστροφή της Άγκυρας σε δυτική πορεία, προκαλώντας ωστόσο σπασμωδικές κινήσεις που είναι δύσκολο να εκτιμηθούν συνυπολογιζόμενων των συνθηκών στο εσωτερικό της γείτονος. Απώτερος στόχος πρέπει να θεωρηθεί η έμπρακτη διαφοροποίηση της συμπεριφοράς της μέσω σεβασμού του διεθνούς δικαίου, εγκατάλειψης του ρεβιζιονισμού και ανάπτυξης σχέσεων, όχι η περιθωριοποίηση της. Επειδή όμως οι επεκτατικές βλέψεις δεν επιτρέπουν εφησυχασμό, η επένδυση των χωρών στην «3+1» αποτελεί τη βέλτιστη επιλογή και προτείνονται οι κάτωθι δράσεις:

Επανεστίαση των ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο μέσω χάραξης μιας συμπαγούς αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής για την περιοχή με την «3+1» ως κεντρικό άξονα.

Ανάπτυξη κοινής συνεκτικής ατζέντας εξωτερικής πολιτικής Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ με συγκεκριμένους στόχους και μετρήσιμα αποτελέσματα, με προτεραιότητα τη μύηση των ΗΠΑ στην ευαίσθητη πραγματικότητα του υποσυστήματος.

Ανάδειξη της αξίας της «3+1» για τα αμερικανικά συμφέροντα, δεδομένου του διαφαινόμενου δισταγμού των ΗΠΑ να πιέσουν μεθοδικώς την Τουρκία ώστε να μη στραφεί στην εναλλακτική της Ρωσίας.

Μεταξέλιξη της «3+1» σε επίσημη συμμαχία μέσω συμφωνίας αμοιβαίας αμυντικής συνδρομής μεταξύ των εμπλεκόμενων σε ενδεχόμενη απειλή. Η σύμπραξη είναι σπουδαίας σημασίας, καθώς οι ΗΠΑ έχουν βρει αξιόπιστους συμμάχους που αποδεικνύουν εμπράκτως την αφοσίωσή τους και το αμερικανικό πέπλο προστασίας είναι υπέρ των συμφερόντων της τριμερούς.

Καθιέρωση κοινών στρατιωτικών ασκήσεων της «3+1» ως μέσο επαύξησης της διαλειτουργικότητας και προβολής αποτρεπτικής ισχύος, με πιθανή συμμετοχή συνεργαζόμενων αραβικών κρατών προς ανάπτυξη των ήδη υπαρχόντων δεσμών.

Ενδεχόμενη μελλοντική μετεξέλιξη σε «4+1» με προσθήκη της Αιγύπτου, καθώς αποτελεί ισχυρό περιφερειακό σταθεροποιητικό δρώντα, συνεργάζεται ήδη στενά με τις 3 χώρες και παρουσιάζει κοινά συμφέροντα.

Έρευνες και εκμετάλλευση ΦΑ στις ΑΟΖ Ελλάδας-Κύπρου (σε αμφότερες δραστηριοποιούνται εταιρείες αμερικανικών συμφερόντων) υπό την σκέπη της «3+1».

Επανεκτίμηση της αμερικανικής υπαναχώρησης από τον EastMed που με 10 bcm/year ΦΑ αρχικά και 20 bcm/year αργότερα επαυξάνει την ενεργειακή ασφάλεια, που αποτελεί και αμερικανική στόχευση (ενδεικτικά 10 bcm/year είναι η δυναμική του TAP).

Η Αίγυπτος αποτελεί χώρα-κλειδί στη σύνθετη ενεργειακή εξίσωση, καθώς με τα κοιτάσματα ΦΑ και τους 2 Σταθμούς Υδροποίησης που διαθέτει τροφοδοτεί με ΥΦΑ την Ευρώπη δίδοντας άμεσες λύσεις, με την υλοποίηση του EastMed να συνδράμει περαιτέρω.

Δρομολόγηση κατάλληλων επενδύσεων μέσω EMGF και προώθηση των συμφερόντων της «3+1», αναζητώντας έμπρακτη στήριξη των λοιπών κρατών-μελών και με την ανανεωμένη βαρύτητα που προσδίδουν οι ΗΠΑ στη συμμαχία.

5.3 Επίλογος

Εν κατακλείδι καθίσταται πρόδηλο πως η ενέργεια δύναται να αποτελέσει παράγοντα σταθερότητας και ευημερίας ή αποσταθεροποίησης και σύγκρουσης αναλόγως της προσέγγισης που θα επιλέξουν οι εμπλεκόμενοι. Η συμμαχία «3+1», μέσω συγκεκριμένων δράσεων, δύναται να αποτελέσει πυλώνα περιφερειακής σταθερότητας και ορόσημο εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο, τερματίζοντας τον εξελισσόμενο αναθεωρητισμό και αξιοποιώντας τους υδρογονάνθρακες να επαναπροσδιορίσει το ενεργειακό τοπίο της περιοχής, διαμορφώνοντας επικερδείς εξελίξεις που θα προωθούν αφενός τα συμφέροντα όλων των εμπλεκόμενων και αφετέρου την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Atef, M., 2021. *Turkish-Egyptian Relations after Erdoğan's Sacrifice of the Muslim Brotherhood*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/turkish-egyptian-relations-after-erdogans-sacrifice-muslim-brotherhood>

[Πρόσβαση 29 Nov 2022].

Barnett, M. & Duval, R., 2005. *Power in Global Governance*. New York: Cambridge University Press.

Bazilian, M., Sovacool, B., & Miller, M., 2013. Linking Energy Independence to Energy Security. *International Association for Energy Economics*, pp. 17-21.

Bull, H., 2001. *Η άναρχη κοινωνία*. Αθήνα: Ποιότητα.

Buzan, B., 2007. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2η επιμ. s.l.:Colchester : ECPR Press.

Davutoglu, A., 2010. *Turkey's Zero-Problems Foreign Policy*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/>
[Πρόσβαση 11 Dec 2022].

Edelman, E. & Erdemir, A., 2020. *American Interests in the Eastern Mediterranean*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.fdd.org/analysis/2020/12/15/defending-forward-american-interests-in-the-eastern-mediterranean/#easy-footnote-bottom-5-112921>

[Πρόσβαση 19 Dec 2022].

EIA, 2022. *Overview of oil and natural gas in the Eastern Mediterranean region*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/Eastern_Mediterranean

[Πρόσβαση 29 Oct 2022].

EIB, 2020. *Cyprus gas import facility (CyprusGas2EU)*, Luxembourg: European Investment Bank.

Eisenkot, G. & Siboni, G., 2019. *Guidelines For Israel's National Security Strategy*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.washingtoninstitute.org/media/4613>
[Πρόσβαση 4 Dec 2022].

EIBaz, M., 2018. *Egypt Oil & Gas*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://egyptoil-gas.com/features/southern-mediterranean-lng-infrastructure-egyptian-algerian-cooperation-or-competition/>

[Πρόσβαση 18 Nov 2022].

Elkind, J., 2010. Call for a Broader Energy Agenda. Στο: C. P. a. J. Elkind, επιμ. *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*. Washington DC: Brookings Institution, pp. 119-148.

EMGF, 2020. *EMGF Overview*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://emgf.org/about-us/overview/>

[Πρόσβαση 29 Oct 2022].

ENI, 2015. *Eni discovers a supergiant gas field in the Egyptian offshore, the largest ever found in the Mediterranean Sea.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2015/08/eni-discovers-a-supergiant-gas-field-in-the-egyptian-offshore-the-largest-ever-found-in-the-mediterranean-sea.html>

[Πρόσβαση 29 Nov 2022].

ENI, 2022. *Zohr: the giant offshore field in Egypt.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.eni.com/en-IT/operations/egypt-zohr.html>

[Πρόσβαση 18 Nov 2022].

EuroAfrica Interconnector, 2022. *EuroAfrica at a glance.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.euroafrica-interconnector.com/at-glance/#:~:text=The%20EuroAfrica%20Interconnector%20comprises%20the%20electricity%20interconnection%20between,Europe%2C%20with%20a%20total%20length%20of%201396%20km.>

[Πρόσβαση 29 Oct 2022].

EuroAsia Interconnector, 2022. *EuroAsia at a glance.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://euroasia-interconnector.com/at-glance/#>

[Πρόσβαση 9 Nov 2022].

EuroAsia Interconnector, 2022. *EuroAsia construction.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://euroasia-interconnector.com/cable-construction/>

[Πρόσβαση 30 Oct 2022].

European Commission, 2022. *A European Green Deal.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

[Πρόσβαση 27 Nov 2022].

European Commission, 2022. *Diversification of gas supply sources and routes.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility/cef-energy/projects-by-energy-corridor/southern-gas-corridor>

[Πρόσβαση 6 Nov 2022].

European Commission, 2022. *In focus: Reducing the EU's dependence on imported fossil fuels.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://ec.europa.eu/info/news/focus-reducing-eus-dependence-imported-fossil-fuels-2022-apr-20_en

[Πρόσβαση 29 Nov 2022].

European Commission, 2022. *Liquefied natural gas.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/oil-gas-and-coal/liquefied-natural-gas_en

[Πρόσβαση 29 Nov 2022].

European Commission, 2022. *REPowerEU: Joint European Action for more affordable, secure and sustainable energy.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A108%3AFIN>

[Πρόσβαση 28 Nov 2022].

European Council, 2019. *European Council meeting (12 December 2019).* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/41768/12-euco-final-conclusions->

[en.pdf](#)

[Πρόσβαση 27 Nov 2022].

European Council, 2019. *Turkey's illegal drilling activities in the Eastern Mediterranean: Council adopts framework for sanctions.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/11/11/turkey-s-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-framework-for-sanctions/>

[Πρόσβαση 3 Dec 2022].

European Parliament, 2020. *European Parliament resolution of 26 November 2020 on escalating tensions in Varosha following the illegal actions by Turkey and the urgent need for the resumption of talks (2020/2844(RSP)).* [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0332_EN.html

[Πρόσβαση 3 Dec 2022].

European Parliament, 2021. *Preparation of the Special European Council, focusing on the dangerous escalation and the role of Turkey in the Eastern-Mediterranean.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020IP0230&rid=10>

[Πρόσβαση 1 Dec 2022].

European Union, 2022. *Cyprus: Statement of the Spokesperson on the observer status for Turkish Cypriot secessionist entity in Organisation of Turkic States.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/cyprus-statement-spokesperson-observer-status-turkish-cypriot-secessionist-entity-organisation_en

[Πρόσβαση 3 Dec 2022].

European Union, 2022. *Libya/Turkey: Statement by the Spokesperson on a reported agreement on hydrocarbons.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/libyaturkey-statement-spokesperson-reported-agreement-hydrocarbons_en?s=230

[Πρόσβαση 29 Nov 2022].

Eurostat, 2022. *The EU imported 58% of its energy in 2020.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220328-2>

[Πρόσβαση 28 Nov 2022].

Fabian, E., 2022. *Israeli arms sales hit new record of \$11.3 billion in 2021 — with 7% to Gulf.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.timesofisrael.com/israeli-arms-sales-hit-new-record-of-11-3-billion-in-2021/>

[Πρόσβαση 4 Dec 2022].

Flouros, F., 2022. *Energy Security in the Eastern Mediterranean Region.* Athens: Palgrave Macmillan.

Freeman, R. E., Harrison, J. S. & Wicks, A., 2007. *Managing for Stakeholders: Survival, Reputation and Success.* New Haven: Yale University Press.

Friedman, A. L. & Miles, S., 2006. *Stakeholders: Theory and Practice.* Oxford: Oxford University Press.

Friedman, G., 2013. *Israel's New Strategic Position.* [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://worldview.stratfor.com/article/israels-new-strategic-position>

[Πρόσβαση 4 Dec 2022].

- Gastrade, 2022. *Gastrade - Gastrade A.E.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.gastrade.gr/to-ergo/> [Πρόσβαση 19 Nov 2022].
- Gnana, J., 2021. *The National - Latest world news.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.thenationalnews.com/business/energy/2021/09/08/explainer-what-is-the-arab-gas-pipeline-and-why-it-matters/> [Πρόσβαση 9 Nov 2022].
- Guzzini, S., 1998. *Realism in International Relations and the International Political Economy.* London: Routledge.
- Hadjicostis, M., 2020. *Minister: Cyprus can help EU fill east Med 'power void'.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://apnews.com/article/emmanuel-macron-cyprus-europe-cd87a9bcf7857f3ba052fcf65a924b30> [Πρόσβαση 3 Dec 2022].
- Hazou, E., 2022. *LNG project: Problems from the outset.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://cyprus-mail.com/2022/02/07/lng-project-problems-from-the-outset/> [Πρόσβαση 20 Nov 2022].
- Hellenic Republic MFA, 2014. *EGYPT-GREECE-CYPRUS TRILATERAL SUMMIT CAIRO DECLARATION.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html> [Πρόσβαση 29 Nov 2022].
- Hellenic Republic MFA, 2022. *Statement by the Ministry of Foreign Affairs regarding the Russian attack on Ukraine.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/statement-by-the-ministry-of-foreign-affairs-regarding-the-russian-attack-on-ukraine-24022022.html> [Πρόσβαση 30 Nov 2022].
- Heywood, A., 2013. *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή.* Αθήνα: Κριτική.
- Hill, C., 2003. *The Changing Politics of Foreign Policy.* London: Palgrave Macmillan.
- Holmes, K. R., 2015. *The Heritage Foundation.* [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-10/2015_IndexOfUSMilitaryStrength_What%20Is%20National%20Security.pdf [Πρόσβαση Oct 2022].
- Hoory, L. & Bottorff, C., 2022. *Forbes.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.forbes.com/advisor/business/what-is-stakeholder-analysis/> [Πρόσβαση 26 Oct 2022].
- IEA, 2022. *Energy security.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.iea.org/topics/energy-security> [Πρόσβαση May 2022].
- IGI Poseidon, 2022. *DNV further confirms the feasibility and maturity of the EastMed Pipeline.* [Ηλεκτρονικό] Available at: https://igi-poseidon.com/eastmed/files/IGI_Poseidon_press_release_confirmation_of_Feasibility_Stat

[ement.pdf](#)

[Πρόσβαση 9 Nov 2022].

IGI Poseidon, 2022. *EastMed-Poseidon Project*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://igi-poseidon.com/eastmed/#>
[Πρόσβαση 9 Nov 2022].

Inbar, E., 2022. *What is the agenda for the Eastern Mediterranean? - opinion*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.jpost.com/opinion/article-711269>
[Πρόσβαση 19 Dec 2022].

Keohane, R. & Nye, J., 1977. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*.
Boston: Little Brown.

Keohane, R. O., 1983. Structural realism and beyond. Στο: A. W. Finifter, επιμ. *Political Science: The State of the Discipline*. Washington, D .C.: American Political Science Association, p. 508.

Kicinger, A., 2004. *International migration as a non-traditional security threat and the EU responses to this phenomenon*, Warsaw: Central European Forum for Migration Research.

Koehler, M., 2012. Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for the European Union. *GMF Policy Brief*, October.

Kouskouvelis, I., 2013. The Problem with Turkey's "Zero Problems". *Middle East Quarterly*, Dec, pp. 47-56.

Krishna-Hensel, S. F., 2012. Introduction. Στο: S. F. Krishna-Hensel, επιμ. *New security frontiers: Critical energy and the resource challenge*. Farnham, Surrey, UK: Ashgate Publishing Ltd.

Lakes, G., 2020. *Cyprus enters LNG era with FSRU groundbreaking at Vassilikos*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/071020-cyprus-enters-lng-era-with-fsru-groundbreaking-at-vassilikos>
[Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Leigh, M., 2014. Energy - A Geopolitical Game Changer?. *The International Spectator*, 49(2), 3 July, p. 2.

Lis, J. & Kubovich, Y., 2022. *Israel's Gantz Announces Restoration of Defense Ties With Turkey*.
[Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.haaretz.com/israel-news/2022-10-27/ty-article/.premium/israels-gantz-to-meet-erdogan-in-turkey-announce-restoration-of-diplomatic-ties/00000184-17ad-d7a2-a7a5-1fedfc140000>
[Πρόσβαση 5 Dec 2022].

Liska, G., 1962. *Nations in alliance*. Baltimore: Johns Hopkins Press.

Makinda, S. M., 1998. Sovereignty and Global Security. *Security Dialogue*, 29(3), pp. 281-292.

Makovsky, A., 2022. *Opportunities and Challenges in the Eastern Mediterranean: Examining U.S. Interests and Regional Cooperation-Written Testimony*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.congress.gov/117/meeting/house/114571/witnesses/HHRG-117-FA13-Wstate-MakovskyA-20220331.pdf>
[Πρόσβαση 18 Dec 2022].

- Maris, G., Flouros, F. & Galariotis, I., 2022. The Changing Security Landscape in South-Eastern Mediterranean: Assessing Turkey's Strategies as a Rising Power. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 8 Feb, pp. 1-20.
- Mazis, I. & Sotiropoulos, I., P., 2016. The role of energy as a geopolitical factor for the consolidation of Greek-Israeli relations. *Regional Science Inquiry*, Vol. VIII, (2), June, pp. 27-44.
- Mazis, I. & Troulis, M., 2020. Israeli–Greek Common Security Concerns: On the Deterrence of Turkey's Adventurism. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 30 Dec, pp. 1-10.
- Mearsheimer, J., 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. 1st επιμ. New York: W. W. Norton & Company.
- Molchanov, M. A., 2012. Energy security and the revival of geopolitics: The Russian case. Στο: S. F. Krishna-Hensel, επιμ. *New security frontiers: Critical energy and the resource challenge*. Farnham, Surrey, UK: Ashgate Publishing Ltd, pp. 9-30.
- Morgenthau, H. J., 1948. *Politics among nations : the struggle for power and peace*. New York: Knopf.
- Nachmani, A., 2019. A Threatening Sea, A Bridging Sea: Images And Perceptions Of The Eastern Mediterranean-A View From Israel. Στο: Z. Tziarras, επιμ. *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*. Nicosia: Friedrich-Ebert-Stiftung, pp. 31-52.
- Nye, J. S., 2004. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: Public Affairs.
- OPEC Fund, 2022. *Arab Gas Pipeline Project*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://opecfund.org/operations/list/arab-gas-pipeline-project> [Πρόσβαση 29 Oct 2022].
- Pursey P.M.A.R. Heugens, Frans A. J. van den Bosch and Cees B. M. van Riel , 2002. Stakeholder Integration: Building Mutually Enforcing Relationships. *Business & Society* 41 (1), March, pp. 36-60.
- Republic of Cyprus MFA, 2022. *Written statement by the Foreign Minister regarding recent developments in Ukraine*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://mfa.gov.cy/press-releases/2022/02/24/fm-kasoulides-statement-developments-in-ukraine/> [Πρόσβαση 2 Dec 2022].
- Republic of Türkiye MENR, 2022. *Energy Diplomacy*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://enerji.gov.tr/info-bank-energy-diplomacy-detail> [Πρόσβαση 30 Nov 2022].
- Republic of Türkiye MFA, 2022. *Türkiye's International Energy Strategy*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa> [Πρόσβαση 30 Nov 2022].
- Ruhe, J. & Millner, S., 2022. *U.S. Leadership Needed on East Med Energy*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://jinsa.org/wp-content/uploads/2022/06/JINSA_20220621_EastMed_v2-1.pdf [Πρόσβαση 17 Dec 2022].
- Russian Federation MFA, 2022. *The Government expands the list of unfriendly countries*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <http://government.ru/en/docs/46080/>
[Πρόσβαση 30 Nov 2022].

Salem, P., 2022. *The Biden Administration and the Mediterranean: Interests and Policies in Search of an Overall Strategy*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.iemed.org/publication/the-biden-administration-and-the-mediterranean-interests-and-policies-in-search-of-an-overall-strategy/>
[Πρόσβαση 19 Dec 2022].

Savage, G. T., Nix, T. W., Whitehead, C. J. & Blair, J. D., 1991. Strategies for Assessing and Managing Organizational Stakeholders. *The Executive* 5 (2), May, pp. 61-75.

Schultz, M., 2015. *Iran's supreme leader: No talks with 'Great Satan,' Israel won't exist in 25 years*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://nypost.com/2015/09/09/irans-supreme-leader-no-talks-with-great-satan-beyond-nuke-deal/>
[Πρόσβαση 4 Dec 2022].

Schweller, R. L., 1994. Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In. *International Security* 19(1), Summer, pp. 72-107.

Seventh International Conference of American States, 1933. *International Law Students Association*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>
[Πρόσβαση 24 Οκτώβριος 2022].

Smith, L. W., 2000. *Stakeholder analysis: a pivotal practice of successful projects*. Houston, Texas: Project Management Institute.

Sokou, K., 2019. *East Med Act a milestone in US foreign policy*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.ekathimerini.com/opinion/interviews/247921/east-med-act-a-milestone-in-us-foreign-policy/>
[Πρόσβαση 29 Nov 2022].

Sovacool, B. K., 2011. Evaluating the Energy Security Impacts of Energy Policies. Στο: *The Routledge Handbook of Energy Security*. New York: Routledge, pp. 74-95.

Spasić, V., 2019. *Balkan Green Energy News*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://balkangreenenergynews.com/framework-agreement-signed-for-2000-mw-euroafrica-interconnector-between-egypt-cyprus-greece/>
[Πρόσβαση 9 Nov 2022].

State of Israel MFA, 2021. *Israel and Greek Ministries of Defense sign expansive agreement*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.gov.il/en/departments/news/israel-and-greek-ministries-of-defense-sign-expansive-agreement-18-april-2021>
[Πρόσβαση 3 Dec 2022].

State of Israel MFA, 2022. *Israel-US sign Joint Declaration on Strategic Partnership*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.gov.il/en/departments/news/israel-us-sign-joint-declaration-on-strategic-partnership-14-jul-2022>
[Πρόσβαση 4 Dec 2022].

State of Israel MoD, 2022. *Advancing Defense Exports*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://english.mod.gov.il/About/Defense_Exports/Pages/default.aspx
[Πρόσβαση 4 Dec 2022].

State of Israel MoE, 2018. *Energy Economy Objectives for the Year 2030*, Jerusalem: State of Israel.

State of Israel MoE, 2018. *Israel's Energy Sector Review for 2018*, Jerusalem: Department of Economics, Ministry of Energy.

State of Israel MoE, 2021. *A joint Memorandum of Understanding was signed, to promote a joint examination of exporting additional amounts of natural gas in light of the global efforts to reduce greenhouse gas emissions*. Jerusalem, Ministry of Energy of Israel.

State of Israel MoE, 2021. *The Structure of the Energy Sector in Israel*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.gov.il/BlobFolder/reports/israel_energy_sector/en/israel_energy_sector_en.pdf [Πρόσβαση 23 Nov 2022].

State of Israel MoE, 2022. *Domestic Demand*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/Pages/Gas%20Markets/Natural-Gas-Domestic-Demand-.aspx> [Πρόσβαση 25 Nov 2022].

State of Israel MoE, 2022. *New Route for Exporting Natural Gas to Egypt - Jordan!*. Jerusalem, Ministry of Energy of Israel.

State of Israel MoE, 2022. *Oil & Natural Gas E&P in Israel*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.energy-sea.gov.il/English-Site/Pages/Oil%20And%20Gas%20in%20Israel/History-of-Oil--Gas-Exploration-and-Production-in-Israel.aspx> [Πρόσβαση 25 Nov 2022].

SUMED, 2022. *SUMED*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <http://sumed.org/?p=crude> [Πρόσβαση 30 Oct 2022].

TANAP, 2022. *TANAP Project*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://tanap.com/en/tanap-project> [Πρόσβαση 29 Oct 2022].

TAP, 2018. *TAP at a glance*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.tap-ag.gr/nhea/nhea-eidheseis/oloklerhotheke-e-shundese-ton-agoghon-tap-kai-tanap> [Πρόσβαση 29 Oct 2022].

The White House, 2016. *FACT SHEET: Memorandum of Understanding Reached with Israel*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/09/14/fact-sheet-memorandum-understanding-reached-israel> [Πρόσβαση 7 Dec 2022].

U.S. 116th Congress, 2019. *S.1102-Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1102/text/is> [Πρόσβαση 18 Dec 2022].

U.S. DoD, 2022. *Strategic Port Access Aids Support to Ukraine, Austin Tells Greek Defense Minister*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.defense.gov/News/News->

- [Stories/Article/Article/3097081/strategic-port-access-aids-support-to-ukraine-austin-tells-greek-defense-minist/](#)
[Πρόσβαση 7 Dec 2022].
- U.S. DoS, 2020. *The Abraham Accords Declaration*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.state.gov/the-abraham-accords/>
[Πρόσβαση 4 Dec 2022].
- U.S. DoS, 2021. *U.S. Relations With Cyprus*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-cyprus/>
[Πρόσβαση 7 Dec 2022].
- U.S. DoS, 2021. *U.S. Relations With Israel*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-israel/>
[Πρόσβαση 7 Dec 2022].
- U.S. DoS, 2022. *U.S. Security Cooperation With Greece*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-greece/>
[Πρόσβαση 7 Dec 2022].
- U.S. Embassy in Greece, 2019. *Joint Declaration Between Cyprus, Greece, Israel, and the U.S. After the 6th Trilateral Summit*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://gr.usembassy.gov/joint-declaration-between-cyprus-greece-israel-and-the-u-s-after-the-6th-trilateral-summit/>
[Πρόσβαση 28 Nov 2022].
- U.S. Embassy in Greece, 2022. *Statement on East Med Energy Cooperation*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://gr.usembassy.gov/statement-on-east-med-energy-cooperation/>
[Πρόσβαση 29 Nov 2022].
- U.S. ITA, 2022. *Israel-Country Commercial Guide*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/israel-energy>
[Πρόσβαση 25 Nov 2022].
- Viotti, P. R. & Kauppi, M. V., 2012. *International Relations Theory*. 5th επιμ. s.l.:Pearson.
- Walt, S., 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, K., 1979. *Theory of international politics*. 1st επιμ. New York: McGraw-Hill.
- Wight, M., 1978. *Power Politics*. New York: Holmes & Maier.
- Wilson, E. J., 2008. Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, pp. 110-124.
- World Bank, 2022. *Population estimates and projections*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://databank.worldbank.org/source/population-estimates-and-projections>
[Πρόσβαση 29 Oct 2022].
- Yergin, D., 1991. *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power*. New York: Simon and Schuster.
- Zemenides, E. & Harris, D., 2019. *Cyprus, Greece, Israel alliance serves US interests*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.timesofisrael.com/cyprus-greece-israel-alliance-serves-us-interests/>
[Πρόσβαση 17 Dec 2022].

Ελληνόγλωσση

Γριμάνης, Σ., 2022. *Ειδήσεις για την Οικονομία | newmoney*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/energeia/revithousa-to-sinarpastiko-story-mias-iperpolitimis-stratigikis-ipodomis/>
[Πρόσβαση 9 Nov 2022].

Δεσποτόπουλος, Α., 2022. *Rafale: Πώς αλλάζουν τους συσχετισμούς και γιατί εκνευρίζουν την Αγκυρα*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.ethnos.gr/Politics/article/191946/rafaleposallazoyntoyssysxetismoyskaigiatiekneyrizoynthnagkyraanalyshdespotoyloy>
[Πρόσβαση 30 Nov 2022].

ΔΕΣΦΑ, 2017. *Τεχνικά Στοιχεία Αίτησης*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.desfa.gr/userfiles/5fd9503d-e7c5-4ed8-9993-a84700d05071/GASTRADE%20%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B1%20%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%B1%20gr.pdf>
[Πρόσβαση 19 Nov 2022].

ΔΕΣΦΑ, 2022. *Εγκατάσταση ΥΦΑ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.desfa.gr/national-natural-gas-system/lng-facility>
[Πρόσβαση 9 Nov 2022].

Διαμαντής, Γ. Θ., 2022. *in.gr | Όλες οι ειδήσεις - Ολοκληρωμένη κάλυψη ειδήσεων*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.in.gr/2020/10/09/plus/istoriko-arxeio/symfonia-ton-pososton-metaksy-tsortsil-kai-stalin/>
[Πρόσβαση 28 Oct 2022].

ΕΔΕΥΕΠ, 2022. *Επιτυχημένη ολοκλήρωση θαλάσσιων γεωφυσικών ερευνών για φυσικό αέριο στην Ελλάδα*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.greekhydrocarbons.gr/news_gr/PR_REL_040222.html
[Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Ελληνική Δημοκρατία Πρωθυπουργός, 2021. *Κοινή Διακήρυξη της Τριμερούς Συνόδου Κορυφής Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://primeminister.gr/2021/12/07/28147>
[Πρόσβαση 4 Dec 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΘΑ, 2022. *Συμμετοχή ΥΕΘΑ Νικόλαου Παναγιωτόπουλου στην 5η Τριμερή Συνάντηση ΥΠΑΜ Ελλάδος-Κύπρου-Αιγύπτου*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.mod.mil.gr/symmetochi-yetha-nikolaoy-panagiotopoyloy-stin-5i-trimeri-synantisi-ypam-ellados/>
[Πρόσβαση 12 Dec 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΘΑ, 2022. *Συνάντηση ΥΕΘΑ Νικόλαου Παναγιωτόπουλου με τον Υπουργό Άμυνας του Ισραήλ κ. Μπένζαμιν Γκαντζ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.mod.mil.gr/synantisi-yetha-nikolaoy-panagiotopoyloy-ton-yourggo-amynas-israil-k-mpenzamin/>
[Πρόσβαση 13 Dec 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΝ, 2019. *3+1 Ενεργειακή Υπουργική Διάσκεψη-Οι δηλώσεις των υπουργών*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://ypen.gov.gr/diloseis-ypourgou-31/>
[Πρόσβαση 19 Dec 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΝ, 2022. *Έρευνα και Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://ypen.gov.gr/energeia/ydrogonanthrakes/erevna-kai-ekmetallefsi-ydrogonanthr/>

[Πρόσβαση 19 Nov 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2020. *Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, μετά την υπογραφή συμφωνίας για την οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδος και Αιγύπτου*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/proto-thema/delose-upourgou-exoterikon-dendia-meta-ten-upographe-sumphonias-gia-ten-oriothetese-aoz-metaxu-ellados-kai-aigyptou-kairo-06082020.html>

[Πρόσβαση 2 Dec 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022. *Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την υπογραφή "μνημονίου συνεργασίας" μεταξύ της κυβέρνησης εθνικής ενότητας (GNU) της Λιβύης και της Τουρκίας στον τομέα των υδρογονανθράκων*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/diloseis-omilies/anakoinose-tou-upourgou-exoterikon-anaphorika-me-ten-upographe-mnemoniou-sunergasias-metaxu-tes-kuberneses-ethnikes-enotetas-gnu-tes-libues-kai-tes-tourkias-ston-tomea-ton-udrogonanthrakon.html>

[Πρόσβαση 1 Dec 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022. *Δηλώσεις Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Αιγύπτιο ομόλογό του, Sameh Shoukry*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/proto-thema/deloseis-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-meta-to-peras-tes-sunanteses-tou-me-ton-aigyptio-omologo-tou-sameh-shoukry-kairo-22112022.html>

[Πρόσβαση 2 Dec 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022. *Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, μετά το πέρας της Υπουργικής τηλεδιάσκεψης του σχήματος 3+1 (Αθήνα, 09.05.2022)*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/proto-thema/delose-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-meta-to-peras-tes-upourgikes-tediaskepses-tou-skhematos-athena-09052022.html>

[Πρόσβαση 17 Dec 2022].

Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022. *Ενεργειακή Διπλωματία*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.mfa.gr/energeiake-diplomatia/>

[Πρόσβαση 30 Nov 2022].

ΕΡΤ, 2022. *Έρευνες για υδρογονάνθρακες: Μεγάλα τα κέρδη της Ελλάδας αν επιβεβαιωθούν οι εκτιμήσεις*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/ereynes-gia-ydrogonanthrakes-megala-ta-kerdi-tis-elladas-an-epivevaiothoyn-oi-ektimiseis/>

[Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Ευρυβιάδης, Μ. Λ., 2013. *Foreign Affairs - Hellenic Edition*. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://foreignaffairs.gr/articles/69217/marios-l-eyrybiadis/tripli-eykairia-gia-ellada-kai-kypro?page=2>

[Πρόσβαση 28 Oct 2022].

Ηρακλείδης, Α., 2015. *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*. Ζωγράφου: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Ήφαιστος, Π., 2002. *Ο πόλεμος και τα αίτια του: Τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας*. Αθήνα: Ποιότητα.

Καργάκος, Σ., 2007. *Μεσόγειος, Η υγρή μοίρα της Ελλάδος και της Κύπρου*. σ.1.:Σιδέρης.

Κοκκαλιάρη, Κ., 2022. *Στα άκρα τραβά το σχοινί η Τουρκία που ανοίγει νέα μέτωπα: Το διπλωματικό παρασκήνιο και η ηχηρή απάντηση της Αθήνας*. [Ηλεκτρονικό Available at: <https://www.ethnos.gr/Politics/article/226823/staakratabatosxoinihtoyrkiaroyanoigeineam-etopatodiplomatikoparaskhniokaihhxhrrhapanthshthsathhnas> [Πρόσβαση 1 Dec 2022].

Κολώνας, Χ., 2018. *Οικονομία, Χρηματιστήριο, Επενδύσεις, Επιχειρήσεις - Euro2day*. [Ηλεκτρονικό Available at: <https://www.euro2day.gr/news/economy/article/1645151/pos-h-revythoysa-vazei-to-Ing-se-ellada-kai-valkan.html> [Πρόσβαση 9 Nov 2022].

Κουσκουβέλης, Η., 1997. *ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΚΡΙΣΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ: Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Παπαζήση.

Κουσκουβέλης, Η., 2004. *ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ*. Αθήνα: Ποιότητα.

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2021. *Ετήσια Έκθεση 2021*. [Ηλεκτρονικό Available at: https://meci.gov.cy/assets/modules/wnp/articles/202208/504/docs/annual_report_2021.pdf [Πρόσβαση 19 Dec 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022. *Άδειες που έχουν χορηγηθεί*. [Ηλεκτρονικό Available at: http://www.meci.gov.cy/meci/hydrocarbon.nsf/page16_gr/page16_gr?OpenDocument [Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022. *Γραφείο Τύπου Υπουργού-Συνέντευξη Υπουργού Ενέργειας*. [Ηλεκτρονικό Available at: <https://meci.gov.cy/gr/%CE%B5%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7/%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%8D/%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%BE> [Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022. *Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος*. [Ηλεκτρονικό Available at: <https://energy.gov.cy/secondary-menu/%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B1-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%8D-%CE%B5%CE%BD%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%82/> [Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022. *Ερευνητικές Δραστηριότητες*. [Ηλεκτρονικό Available at:

http://www.meci.gov.cy/meci/hydrocarbon.nsf/page17_gr/page17_gr?OpenDocument
[Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022. *Τερματικό LNG*. [Ηλεκτρονικό] Available at: http://www.meci.gov.cy/meci/hydrocarbon.nsf/page19_gr/page19_gr?OpenDocument
[Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΕΕΒ, 2022. *Υπηρεσία Υδρογονανθράκων*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://meci.gov.cy/gr/%CF%84%CE%BC%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%85%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B5%CF%82/%CF%85%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%85%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CE%AC%CE%BA%CF%89%>
[Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΑΜ, 2020. *Γραπτή δήλωση Υπουργού Άμυνας κ. Χαράλαμπου Πετρίδη για τη συμφωνία μεταξύ των κυβερνήσεων Κύπρου – Γαλλίας*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://mod.gov.cy/app/%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%80%CF%84%CE%AE-%CE%B4%CE%AE%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B7-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%8D-%CE%AC%CE%BC%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CE%BA-%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BB/>
[Πρόσβαση 3 Dec 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022. *Εξωτερική Πολιτική*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://mfa.gov.cy/el/goals-and-objectives/>
[Πρόσβαση 3 Dec 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΞ, 2022. *Το Κυπριακό Πρόβλημα*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://mfa.gov.cy/el/efforts-to-resolve-the-cyprus-question.html>
[Πρόσβαση 1 Dec 2022].

Κυπριακή Δημοκρατία ΥΠΕΣ, 2018. *Πραγματοποιήθηκε στο Ισραήλ, η πέμπτη Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Κύπρου–Ελλάδας–Ισραήλ*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF.html?id=5390#flat>
[Πρόσβαση 17 Dec 2022].

Λουκόπουλος, Κ., 2022. *Η στρατηγική σχέση Ελλάδας-Ισραήλ και η «σφήνα» της Τουρκίας*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.liberal.gr/amyna-diplomatia/i-stratigiki-synergasia-ellados-israil-kai-oi-israilo-toyrkikes-sheseis>
[Πρόσβαση 5 Dec 2022].

Μάζης, Ι., 2005. *Γεωπολιτική προσέγγιση για ένα Νέο Εθνικό Αμυντικό Δόγμα*. Αθήνα: Παπαζήση.

Μάνεσης, Α. Ι., 1967. *Συνταγματικόν Δίκαιον*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Π. Σάκκουλα.

- Νέδος, Β., 2018. *Γουές Μίτσελ στην «Κ»*: Καμία παρενόχληση στην ΑΟΖ Κύπρου. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/1000310/goyes-mitsel-stin-k-kamia-parenochlisi-stin-aoz-kyproy/>
[Πρόσβαση 17 Dec 2022].
- Νέδος, Β., 2019. *Ευαίσθητες ισορροπίες στην Αν. Μεσόγειο*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/1016011/eyaisthites-isorropies-stin-an-mesogeio/>
[Πρόσβαση 6 Dec 2022].
- Νέδος, Β., 2020. *Στον δρόμο προς τη Χάγη με την Αλβανία για ΑΟΖ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/561125020/ston-dromo-pros-ti-chagi-metin-alvania-gia-aoz/>
[Πρόσβαση 30 Nov 2022].
- Νέδος, Β., 2021. *Αμυντική συμφωνία Κύπρου – ΗΑΕ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/561224995/amyntiki-symfonia-kyproy-iae/>
[Πρόσβαση 3 Dec 2022].
- Νέδος, Β., 2021. *Το κείμενο της αμυντικής συμφωνίας Ελλάδας – ΗΠΑ (φωτογραφίες)*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/561539527/to-keimeno-tis-amyntikis-symfonia-elladas-ipa-fotografies/>
[Πρόσβαση 30 Nov 2022].
- Νέδος, Β., 2022. *Κύπρος: Η επόμενη ημέρα άρσης του εμπάργκο των ΗΠΑ*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/562066849/kypros-i-epomeni-imerarsis-toy-empargko-ton-ipa/>
[Πρόσβαση 3 Dec 2022].
- Νικολήμος, Σ. Π., 2007. *Σύγχρονος Γεωγραφικός Άτλας Ηπείρων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ντόκος, Θ., 2019. *Οι γεωπολιτικές εξελίξεις στην Αν. Μεσόγειο και ο ρόλος της Ελλάδας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2019/03/%CE%9F%CE%99-%CE%93%CE%95%CE%A9%CE%A0%CE%9F%CE%9B%CE%99%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%95%CE%A3-%CE%95%CE%9E%CE%95%CE%9B%CE%99%CE%9E%CE%95%CE%99%CE%A3-%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9D-%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%9B%CE>
[Πρόσβαση 30 Nov 2022].
- Παναγιώτης, Σ., 2021. *Οι «Συμφωνίες του Αβραάμ» στον αέρα, μετά τη στροφή των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.tovima.gr/2021/12/05/world/oi-symfonies-tou-avraam-ston-aera-meta-ti-strofi-ton-inomenon-aravikon-emiraton/>
[Πρόσβαση 4 Dec 2022].
- Πολλάτος, Μ., 2020. *Κοινό αμυντικό δόγμα της Ελλάδας με τα Εμιράτα - Τι προβλέπει*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.protothema.gr/greece/article/1067902/koino-amudiko-dogma-me-ta-emirata/>
[Πρόσβαση 30 Nov 2022].

Πολλάτος, Μ., 2021. *Αυτή είναι η αμυντική συμφωνία Ελλάδας - Γαλλίας - «Κλειδί» το άρθρο 2 για το αμυντικό δόγμα.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.protothema.gr/politics/article/1165686/auti-einai-i-amudiki-sumfonia-elladas-gallias-kleididi-to-arthro-2/>
[Πρόσβαση 30 Nov 2022].

Πρεσβεία του Ισραήλ στην Ελλάδα, 2016. *Αγωγός και καλώδιο ανάμεσα σε Ισραήλ-Κύπρο-Ελλάδα.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://embassies.gov.il/athens/NewsAndEvents/Pages/agreementGreece-Israel-Cyprus2016.aspx>
[Πρόσβαση 17 Dec 2022].

ΡΑΕ, 2021. *Στατιστικά.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.rae.gr/statistika/>
[Πρόσβαση 19 Nov 2022].

ΡΑΕ, 2022. *Περιγραφή.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.rae.gr/perigrafii/>
[Πρόσβαση 19 Nov 2022].

Σκλιας, Π., & Φλούρος, Φλ., 2019. Η αλληλεπίδραση ενεργειακής ασφάλειας και ενεργειακής πολιτικής κράτους: η περίπτωση του Ισραήλ. Στο: Α. Κλάψης, επιμ. *Ειδικά Μαθήματα Διπλωματίας και Διεθνούς Οργάνωσης*. σ.λ.:ΠΑΠΑΖΗΣΗ, pp. 105-127.

Σταμπουλής, Π., 2017. *Η Γεωπολιτική της Ανατολικής Μεσογείου*, Πειραιάς : ΚΕΔΙΣΑ.

Συρίγος, Α., 2015. *Η θαλάσσια οριοθέτηση με την Αίγυπτο.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/842127/i-thalassia-oriothetisi-me-tin-aigypto/>
[Πρόσβαση 30 Nov 2022].

Συρίγος, Α., 2022. *Η στρατηγική της «Γαλάζιας Πατρίδας».* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/562124524/arthro-toy-a-syriгой-stin-k-i-stratigiki-tis-galazias-patridas/>
[Πρόσβαση 1 Dec 2022].

Συρίγος, Α., 2022. *Το ζήτημα της οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο* [Συνέντευξη] (5 Nov 2022).

Τσάλτας, Γ. Ι., 2006. Διεθνής συνεργασία και σύστημα διαχείρισης και προστασίας του θαλασσιού περιβάλλοντος των περιφερειακών θαλασσών. Στο: Γ. Τσάλτας, επιμ. *Περιβάλλον και θαλάσσιος χώρος*. Αθήνα: Σιδέρη, pp. 189-201.

Φίλης, Κ., 2012. *Ο ρόλος της ανατολικής Μεσόγειο στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης*, Αθήνα: ΙΔΙΣ.

Φίλης, Κ., 2017. *Η στρατηγική αξία της Ανατολικής Μεσογείου.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kathimerini.gr/world/900113/i-stratigiki-axia-tis-anatoliki-mesogeioy/>
[Πρόσβαση 28 Oct 2022].

Φίλης, Κ., 2019. *Η επιβολή ισχύος στην Αν. Μεσόγειο, το μοναδικό εργαλείο της Άγκυρας.* [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.liberal.gr/apopsi/k-filis-i-epiboli-ishyos-stin-mesogeio-monadiko-ergaleio-tis-agkyras>
[Πρόσβαση 6 Dec 2022].

Φίλης, Κ., 2022. *Ελλάδα-Ρωσία, μια σχέση χωρίς στρατηγικό βάθος.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/561937732/arthro-toy-k-fili-stin-k-ellada-rosia-mia-schesi-choris-stratigiko-vathos/> [Πρόσβαση 2 Dec 2022].

Φίλης, Κ., 2022. *Η διπλωματία του γεωτρύπανου.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.kathimerini.gr/opinion/561997909/i-diplomatia-toy-geotrypanoy/> [Πρόσβαση 30 Nov 2022].

Φίλης, Κ., 2022. *Σε δοκιμασία οι σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.kathimerini.gr/politics/562138954/arthro-toy-k-fili-stin-k-se-dokimasia-oi-scheseis-ipa-toyrkias/> [Πρόσβαση 6 Dec 2022].

Φίλης, Κ., 2022. *Το Μνημόνιο Ελλάδας-Αίγυπτου Πλήγμα για το Δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας».* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://activenews.gr/%cf%84%ce%bf-%ce%bc%ce%bd%ce%b7%ce%bc%ce%bf%ce%bd%ce%b9%ce%bf-%ce%b5%ce%bb%ce%bb%ce%b1%ce%b4%ce%b1%cf%83-%ce%b1%ce%b9%ce%b3%cf%85%cf%80%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80%ce%bb%ce%b7%ce%b3%ce%bc%ce%b1-%ce%b3/> [Πρόσβαση 12 Dec 2022].

Φλουδόπουλος, Χ., 2022. *7 σεισμικές έρευνες για υδρογονάνθρακες τα τελευταία 7 χρόνια στην Ελλάδα.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.capital.gr/oikonomia/3678075/7-seismikes-ereunes-gia-udrogonanthrakes-ta-teleutaia-7-xronia-stin-ellada> [Πρόσβαση 20 Nov 2022].

Φλουδόπουλος, Χ., 2022. *Η Ελλάδα μετατρέπεται σε εξαγωγή φυσικού αερίου – Έντονος ανταγωνισμός για το LNG.* [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.capital.gr/oikonomia/3679231/i-ellada-metatrepetai-se-exagogeia-fusikou-aeriou-entonos-antagonismos-gia-to-lng?fbclid=IwAR2V9M-V9DdUjKXoixP1HqgHpxHFLfv_eJb3NRYGzKD2ZGru5lZU3mXQRLs [Πρόσβαση 21 Nov 2022].

Φουρλής, Α., 2022. *Η συμφωνία Ισραήλ-Λιβάνου για τα κοιτάσματα αερίου και το νέο μεγάλο πρότζεκτ με την Ελλάδα.* [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-semfonia-israel-livanoe-yia-ta-koitasmata-aerioe-kai-to-neo-meyalo-protzekt-me-ten-ellada_gr_63593f62e4b051268c5b270c [Πρόσβαση 25 Nov 2022].

Χατζηποστόλου, Π., 2022. *Αυτά είναι τα οπλικά συστήματα που απέκτησε η Εθνική Φρουρά τα τελευταία χρόνια.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.alphanews.live/editorial/ayta-einai-ta-oplika-systimata-poy-apektise-i-ethniki-froyra-ta-teleytaia-hronia> [Πρόσβαση 3 Dec 2022].

CNN Greece, 2022. *Γεώτρηση στα Ιωάννινα, εξέδρα στον Πρίνο: Ο χάρτης των ερευνών για φυσικό αέριο.* [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.cnn.gr/oikonomia/anaptyxi/story/336789/geotrisi-sta-ioannina-eksedra-ston-prino-o-xartis-ton-erevnon-gia-fysiko-aerio> [Πρόσβαση 21 Nov 2022].

DEPA International Projects, 2022. *Διασυνδεδεμένος Αγωγός Eastern Mediterranean Pipeline* (EastMed). [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://depa-int.gr/eastern-mediterranean-pipeline/>
[Πρόσβαση 9 Nov 2022].

ICGB AD Bulgaria, 2022. *Το έργο IGB*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.icgb.eu/gr/about/igb-project/>
[Πρόσβαση 29 Oct 2022].